

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
Південний науковий центр НАН та МОН
Інститут української археографії та джерелознавства
імені М. С. Грушевського НАН України
Первинна профспілкова організація ЧНУ ім. Петра Могили

**«МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2024:
досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні:
глобальний, національний та регіональний аспекти»**

XXVII Всеукраїнська науково-практична конференція

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

ОСВІТА ТА СУСПІЛЬНІ НАУКИ

Миколаїв, 6–10 листопада 2024 року

Миколаїв – 2024

Могилянські читання – 2024 : досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти. Освіта та суспільні науки : XXVII Всеукр. наук.-практ. конф. : 6–10 листоп. 2024 р., м. Миколаїв : тези / М-во освіти і науки України ; ЧНУ ім. Петра Могили ; ДНУ «Ін-т модернізації змісту освіти» ; Півд. наук. центр НАН та МОН України ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Первинна профспілкова орг. ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2024. – 132 с.

Підсекція: СТАЛИЙ РОЗВИТОК УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

УДК 378(477)

*Мещанінов О. П.,
д-р пед. наук, професор, професор
кафедри інтелектуальних інформаційних систем,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

Е-УНІВЕРСИТЕТ ТА КОЕВОЛЮЦІЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ

Концепція українського класичного університету окреслена сукупністю пар конкуруючих протилежностей, як багатогранна модель, основа, що передбачає створення та застосування WEB-інструменту для динамічного оцінювання існуючого, досягнутого стану, та планування змін на шляху до бажаного майбуття, як у короткостроковій, так і у стратегічній перспективах [1].

Ключовим ресурсом у інформаційному світі стверджується інформація, яка народжується, як правило, в університетах. Нова інформація у формі ідей, або іншими словами, концепцій, рухає світ оскільки саме вона «запліднює» думки та визначає пріоритети діяльності, як творців ідей, так і оточення і нащадків, поки умами не заволодіє «нова ідея». Отже, університети є тим продукуючим середовищем, що сприяє народженню нових ідей, знань.

Класичний університет є синтезом чотирьох єдностей. Як для нас, у XXI столітті, ключову роль відіграє п'ята єдність, єдність досвідчених вчених із новою генерацією молоді, із завзяттям до усього нового, небувало.

Узагальнюючи приблизне представлення часу генезису якості свідомості,

від зростання ($25 \cdot 0,632 = 16$ років, або 7%, або $16 \div 221 = 0,07$),

через розвиток ($3 \cdot 25 \cdot 0,632 = 47$ років, або 22%, або $47 \div 221 = 0,22$)

до осягнення ($10 \cdot 25 \cdot 0,632 = 158$ років, або 71%, або $158 \div 221 = 0,71$),

набуття омріяного, бажаного стану свідомості, передбачає тривале якісне життя активної, мудрої людини **починаючи з 63 років (16+47)**,

або з 29% теоретичної тривалості життя! Як то кажуть – є до чого прагнути усій університетській спільноті ($16+47+158 = 221$ рік, або 100%, або 1) [2]. Отже, вік молодого покоління викладачів, молодих науковців, це зовсім не 50, 60, 70 або 80 років. Це 25-35 років, що відповідає лише другій фазі генезису свідомості: від зростання через розвиток до осягнення. І до **омріяного осягнення потрібно пройти ще**, «визрівати», на шляху довжиною у **25-30 років!** Найважливіше, це у якому середовищі [3,9].

Увесь світ з благоговінням спостерігав відвагу народу України наприкінці лютого, у березні 2022 року і далі. Незважаючи на усе, народ інтуїтивно об'єднався та відстояв Батьківщину у найбільш критичну мить. Сподіваємось, що і в університетах України така єдність із мрії перетвориться у реальність, буде усвідомлена важливість збереження університетського середовища для формування нової генерації громадян, нації, і значить країни. Фундаментальна єдність – злиття молодого покоління студентів із викладачами як ціле, нами розширено, доповнено, до єдності знаних викладачів із молодими науковцями, як у реальному, так і у віртуальному середовищах. Отже, сучасний університет це е-університет. Е-університет або електронний університет.

Якщо у аграрному суспільстві воювали за території, як основи для вирощування врожаю, а у індустріальному суспільстві воювали за ресурси, як за основу, енергію для машин індустрії, то у інформаційному суспільстві вже воюють за знання, що народжуються у головах. Е-університети – творче середовище, де покоління зацікавлених індивідумів, об'єднуються у регулярному обговоренні, у дискусіях про бажане майбуття, про бажану картину світу. Картину, що народжується у комплексному взаємному доповненні наук, дисциплін, єдності дисциплін університету. Отже, необхідна нова форма єднання наук, дисциплін. Це і є ключовим призначенням е-наук, або е-досліджень, або дистанційної форми організації досліджень в університетах світу [10].

За поглядами групи науковців, що очолював Побіск Георгійович Кузнецов, ознакою переходу до сталого розвитку життя є принцип, за яким **«жити створюючи те, що будуть зберігати від руйнування наші нащадки»**.

Ми додаємо, за нашим переконанням, продуктивну тезу яку висловив М. М. Мойсеев – **«Коеволюція чи взаємне доповнення суспільства та природи, а не за рахунок один одного»**. Або простіше – сталий розвиток життя. Тобто, взаємне доповнення викладачів та студентів, які складають ціле, **е-університет**.

Таким чином, образ бажаного майбуття буде народжуватись в е-університетах і колегіально з опорою на сучасні WEB-інструменти, щоб

кожний відчув себе творцем бажаного майбуття, а не лише виконавцем чужих рішень, чужого вибору. Образ бажаного майбуття, що динамічне оновлюється, доповнюється та уточняється, щоб відповідати поглядам та переконанням найосвіченішої спільноті, яка свідомо взяла на себе відповідальність за намацування та вибір шляхів переходу до сталого розвитку життя, не обмежуючись доктриною «меж зростання».

Список використаних джерел

1. Автоматизована веб-система підтримки планування розвитку університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moodle.chdu.edu.ua/course/view.php?id=745>

2. Мещанінов О.П. Генезис свідомості: від зростання через розвиток до осягнення. Наукове видання. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, Ольвійський форум – 2023. – 2 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://moodle3.chmnu.edu.ua/mod/assign/view.php?id=718640>

3. Мещанінов О.П. Організація діагностики та оцінювання складних систем для концептуального проектування змін. Тези XVI Міжнародної наукової конференції «Ольвійський форум-2022: Стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі», 24.06.2022. – 2 с. <https://moodle3.chmnu.edu.ua/mod/assign/view.php?id=542808>

4. Мещанінов О.П. Колегіальне формування образу бажаного майбуття. Тези XVI Міжнародної наукової конференції «Ольвійський форум-2022: Стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі», 24.06.2022. – 2 с. <https://moodle3.chmnu.edu.ua/mod/assign/view.php?id=542812>

5. Мещанінов О.П. Університет як інтелектуальний концентратор ідей та конкурентних пар протилежностей, для намацування шляху по переходу до сталого розвитку життя. Тези Всеукраїнської щорічної науково-практичної конференції «Могилянські читання – 2022: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти», 10 листопада 2022. – 2 с. <https://moodle3.chmnu.edu.ua/mod/assign/view.php?id=542814>

6. Мещанінов О.П. Концептуальний Університет – концептуальні сила та концентратор по переходу на шлях до сталого розвитку життя. Відкрита лекція доктор педагогічних наук, професор Мещанінова Олександра Павловича з дисципліни «Педагогіка вищої школи», 21 травня 2022 р. – 5 с. https://moodle3.chmnu.edu.ua/pluginfile.php/665724/mod_resource/content/6/%D0 або <https://www.youtube.com/watch?v=wincYHrGVbs>

7. Мещанінов О.П. Обґрунтування гіпотези про можливість колегіального формування «всем миром» образу бажаного майбуття. <https://moodle3.chmnu.edu.ua/mod/assign/view.php?id=542772>

8. Мещанінов О.П. Аксиоматичні основи та технологія дослідження систем з визначенням категоріальних пар протилежностей та матриці векторів. <https://moodle3.chmnu.edu.ua/mod/assign/view.php?id=542774>

9. Мещанінов О. П. Ідея Університету сьогодення, хто винен та що робити? <https://moodle3.chmnu.edu.ua/mod/assign/view.php?id=542776>

10. Мещанінов О.П. Єдність дистанційних форм навчання і наукових досліджень: розширення можливостей сучасної університетської системи освіти // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т. 270. Вип. 258. Педагогічні науки. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили. – 2016. – С. 7–11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2016/270-258-1.pdf>

УДК 378.1:004

Кірей К. О.,
*канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри інженерії програмного забезпечення,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ІТ-ФАХІВЦІВ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасні умови розвитку інформаційних технологій та зростаючий попит на ІТ-фахівців вимагають ефективних підходів до їхньої підготовки. Дистанційне навчання стає важливим інструментом для здобуття знань, особливо в контексті глобалізації освітніх процесів і поширення гнучких моделей навчання. У доповіді розглянуто перспективні напрями розвитку такої форми навчання, як дистанційна, зокрема, у системі підготовки майбутніх ІТ-фахівців у ЗВО.

Аналіз досвіду впровадження елементів дистанційного навчання в підготовку фахівців за спеціальністю 121 «Інженерія програмного забезпечення» дав змогу виокремити такі переваги дистанційного навчання загалом. По-перше, це доступність і гнучкість – здобувачі можуть навчатися в будь-який час і в будь-якому місці, що дає можливість поєднувати навчання з роботою або іншими обов'язками. По-

друге, це інтерактивні методи – використання віртуальних лабораторій, програмних симуляторів та інтерактивних онлайн-платформ, що дає можливість відпрацьовувати реальні практичні навички. Також треба звернути увагу на персоналізований підхід. Можливість створення індивідуальних освітніх траєкторій для розвитку необхідних навичок.

Разом із цим також треба звернути увагу й на проблемні аспекти дистанційного навчання. Нестача безпосереднього контакту з викладачем – брак постійної взаємодії в реальному часі може негативно впливати на мотивацію здобувачів. Технічні проблеми – не всі здобувачі мають доступ до необхідного обладнання та стабільного інтернет-з'єднання. Самоорганізація – дистанційне навчання вимагає високого рівня самодисципліни та відповідальності від здобувачів.

З проведеного аналізу ефективності дистанційної підготовки фахівців за спеціальністю 121 «Інженерія програмного забезпечення» в ЧНУ ім. Петра Могили можна виокремити такі переваги дистанційного навчання. Успішність здобувачів – дослідження показують, що здобувачі, які проходять дистанційне навчання, можуть досягати таких самих або навіть кращих результатів, порівняно з традиційним навчанням. Практичні навички – використання віртуальних тренажерів і проектних завдань дає змогу здобувачам розвивати важливі технічні навички в умовах, наближених до реальних робочих ситуацій. Адаптивність – здобувачі навчаються працювати самостійно, що є важливою вимогою в ІТ-сфері.

Далі в доповіді розглянуто можливі перспективи розвитку дистанційного навчання в ІТ-освіті, такі як: інтеграція штучного інтелекту та адаптивного навчання, гейміфікація навчальних процесу, створення глобальних онлайн-платформ.

Отже, дистанційне навчання є ефективним інструментом підготовки майбутніх ІТ-фахівців, оскільки воно надає можливості для розвитку технічних і теоретичних знань в умовах реальної практики. Для забезпечення максимальної ефективності дистанційного навчання необхідно усунути технічні бар'єри, розвивати цифрову інфраструктуру та впроваджувати інноваційні підходи до організації освітнього процесу.

*Дінжос Р. В.,
д-р техн. наук, професор,
професор кафедри фізики та математики,
проректор з наукової роботи,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв*
*Манькусь І. В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри фізики та математики,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв*

МОДЕЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА УНІВЕРСИТЕТУ НА ПРИНЦИПАХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ НАУКОЮ ТА ОСВІТОЮ

Реалізація державної політики в галузі освіти з огляду на адаптацію України до Європейського освітнього простору сприяє впровадженню передового досвіду та інновацій в освітній діяльності набутих європейською спільнотою в сфері підвищення якості освіти.

Посилення розвитку науково-технічного напрямку в навчально-методичній діяльності на всіх освітніх рівнях; створення науково-методичної бази для підвищення творчого потенціалу молоді та професійної компетентності педагогічних працівників обумовлює необхідність використання інноваційних форм і методів освітньої діяльності.

Європейські стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості у вищій освіті визначають головні умови формування зазначених компетентностей: запровадження студентоцентрованого навчання і викладання, забезпечення необхідних умов і підтримки для досягнення студентами прогресу у своїй академічній кар'єрі, вмотивованість викладачів закладів вищої освіти.

Ідея моделювання інноваційного освітнього середовища університету полягає у реалізації принципу взаємозв'язків між наукою та освітою через осучаснення змісту природничо-математичної освіти та її дизайн.

Створення інноваційного освітнього середовища, яке являє собою розгалужену систему пошуку, розвитку, підтримки та супроводу обдарованої молоді на основі інновацій в методах і формах освітньої діяльності, поєднує змістову компоненту з технічною, математичною, художньою творчістю, використанням мультимедійних засобів навчання та фізичним експериментом для формування навичок наукової діяльності, винахідництва та креативу майбутніх фахівців.

- осучаснення методів, засобів та форм освітньої діяльності у вищій школі відповідно до концепції сталого розвитку та концепції STEM-та Art-освіти;

- впровадження у навчальний процес ЗВО та різнорівневі освітні середовища технологій STEM-освіти;

- розробка та впровадження освітніх продуктів проекту на ринку освітніх послуг.

На основі провідних принципів STEM-освіти, трансдисциплінарних підходів, технологій особистісно-орієнтованого навчання створено інноваційне освітнє середовище, структура якого представлена в таблиці 1.

Табл. 1

Структура інноваційного освітнього середовища

Навчально-практичний центр	Методи та форми освітньої діяльності
Університетські студії (факультет комп'ютерних наук ЧНУ ім. Петра Могили)	STEM Майстер-клас, освітні проекти, інформаційно-комунікаційні технології, студія «Füsis»
Мережа інтерактивних майданчиків (ЗОШ, коледжі, ліцеї, інші заклади освіти, вулиці міста і т. д.)	Проектна діяльність Наприклад: STEM - майданчики «Су- зір'я корифеїв», «Екзопланети», «Пер- лини світу», «Цікава наука на вулицях міста»
Система студій Майстер-STEM при ЗВО I– II рівня акредитації та на кафедрі фізики та математики ЧНУ імені Петра Могили	«Цікава наука онлайн», «Галерея творчих особистостей»
Кластер соціального партнерства	Проект «Молодіжна хвиля»
Науково-методична лабораторія технологічної підготовки виклада- ча природничо-математичних дис- циплін на кафедрі фізики та мате- матики ЧНУ ім. Петра Могили	Педагогічна майстерня «Пізнаємо творчу особистість»
Освітньо-наукова лабораторія «Крок до науки» на кафедрі фізики та математики ЧНУ ім. Петра Мо- гили	Розробка та впровадження освітніх продуктів в різнорівневі освітні се- редовища та визначення їх якості.

Запропонована структура освітнього середовища забезпечує удосконалення системи природничо-математичної освіти та значно підвищує якість підготовки конкурентно спроможних фахівців для ринку освітніх послуг.

У центрі започатковано роботу п'яти університетських STEM студій, в яких студентами створюються інноваційні освітні продукти з метою осучаснення та підвищення якості природничо-математичної освіти, а також запровадження інноваційних форм та методів освітньої діяльності. В університетських студіях запроваджуються ідеї педагогів-новаторів В. О. Сухомлинського та STEM-орієнтований підхід до здійснення освітньої діяльності.

Ядром структури є студентоцентризований навчально-практичний центр, роботу якого забезпечують дві лабораторії: науково-методична та освітньо-наукова. Метою і змістом навчання у такому середовищі є набуття учасниками відповідних компетенцій та особистісно орієнтованого досвіду: діяльнісного, творчого, аксіологічного.

Новизна розробленого наукового продукту обумовлюється державним та соціальним замовленням на підготовку фахівців у ЗВО та Концепцією нової української школи, що відповідає принципам дитиноцентризованого навчання та принципам педагогіки-партнерства. Технологія створення інноваційного освітнього середовища на засадах STEM-орієнтованого підходу має наскрізний характер: заклади вищої освіти (науковці, студенти), освітні заклади (вчителі, учні), соціальні партнери (державні громадські організації та провідні підприємства), що суттєво відрізняє запропоновану модель від існуючих аналогів.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку педагогічної освіти <file:///C:/Users/vitrenko.o/Downloads/661680c50e562217664455.pdf>
2. Дінжос Р. В., Манькусь І. В., Недбаєвська Л. С. Підготовка вчителя: сучасний вимір. Миколаїв : Іліон, 2021. 292 с.
3. Авторське свідоцтво №96341 «Університетські студії як інноваційна форма педагогічної освіти» від 25.02.2020 р.
4. Авторське свідоцтво № 95902 «STEM-майданчик як технологія трансдисциплінарного підходу» від 10.02.2020 р.
5. Науковий твір «Студентоцентризований STEM – центр», Дінжос Р. В., Манькусь І. В., Дармосюк В. М., Авторське свідоцтво №102297, від 03.02.2021

*Манькусь І. В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри фізики та математики
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*
*Дармосюк В. М.,
канд. фіз.-мат. наук, доцент, доцент кафедри
вищої та прикладної математики
МНАУ, м. Миколаїв, Україна*

ФОРМУВАННЯ ДИЗАЙНЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Фундаментальна проблема, на вирішення якої спрямована переважна більшість сучасних наукових досліджень в галузі педагогіки – це дисбаланс між запитамі українського суспільства на висококваліфікованих педагогічних працівників, перспективами його розвитку, глобальними технологічними змінами та існуючою системою освіти, а також готовністю педагогічних працівників до дизайну освітніх середовищ та реалізації освітніх реформ в Україні. Саме ця проблема сучасної системи освіти потребує розв’язання і визначена в Концепції сталого розвитку природи й суспільства (2023 р.), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018 р.), Концепції розвитку STEM-освіти в Україні (2020 р.) та Стандарті базової загальної середньої освіти (2020 р.). Одним із можливих шляхів розв’язання цієї проблеми є підготовка вчителів природничо-математичних дисциплін до дизайну освітнього середовища на основі осучаснення змісту освіти та впровадження інноваційних технологій освітньої діяльності [1, 2].

Вирішення завдань, які наразі постали перед освітянами, потребує перегляду ряду фундаментальних понять, принципів, теорій технологій та форм освітньої діяльності. Формування дизайнерських здібностей майбутнього викладача потребує модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців природничо-математичних дисциплін шляхом запровадження спецкурсів на основі контекстного підходу, технології прогнозування та моделювання ситуацій професійної діяльності з використанням нестандартних форм.

Дизайн освітнього середовища відповідно до концепції НУШ детально розглянуто експертом з предметно-просторового планування Косенко Д. та координатором проекту Новий освітній простір. Дослідниками запропоновано створення на території закладів освіти навчальних

майданчиків та класів просто неба. Особлива необхідність таких майданчиків обумовлюється вивченням природничо – математичних дисциплін.

Різноманітні дидактичні проблеми формування професійних компетентностей майбутнього викладача знайшли відображення у працях педагогів – учених і практиків: В. І. Бондаря, С. У. Гончаренка, Р. С. Гуревича, І. М. Дичківської, Д. Г. Левітеса, М. В. Кларіна, О. М. Пехоти, С. О. Сисоєвої, Р. С. Сафіна, Г. К. Селевко, А. В. Фурмана та ін. Вони досліджували теорію і практику впровадження максимально ефективних технологій навчання, що забезпечувало можливості ефективного дизайну освітнього середовища з метою формування високо адаптованої, активної, творчої особистості.

Дизайн освітнього середовища з метою відмови від авторитарного стилю викладання, орієнтація на демократизацію та гуманізацію освіти відзначалися багатьма дослідниками (С. У. Гончаренко, В. Г. Разумовський, Л. В. Тарасов). Результати численних досліджень учених-методистів (С. П. Величка, В. П. Вовкотруба, О. І. Іваницького, М. І. Садового, В. Д. Шарко) свідчать, що використання у навчальному процесі інноваційних технологій та нестандартних форм освітньої діяльності є передумовою переходу від знаннєво-просвітительської парадигми природничо-математичної освіти до парадигми продуктивного навчання, коли здобувачі освіти засвоюють не готовий досвід досліджень, а беруть активну участь у самостійному вивченні та дослідженні навколишнього світу методами природничо-математичних наук.

Універсальний дизайн є економічно ефективним підходом проектування будь-якого середовища, бо задовольняє потреби всіх користувачів. Саме так визначають це поняття американські архітектори Майкл Біднер та Рон Мейс. При цьому дослідники підкреслюють, що універсальний дизайн не є новою наукою, стилем, або чимось унікальним. Він вимагає лише усвідомлення необхідності ринкових відносин і поміркованого підходу до об'єктів проектування із забезпеченням їх користування кожною особистістю. Дизайн освітнього середовища, на думку провідних вчених-педагогів, формує філософію освіти і середовища, змінює підходи до викладання та навчання, змінює навчальний процес, середовище, а не здобувача освіти, підтримує міждисциплінарний підхід за участю широкого кола фахівців. Особливої уваги, на думку педагогів-дослідників, заслуговує розробка форм інтегрування нових навчальних методик та технологій освітньої діяльності. Головною умовою, на нашу думку, є системне оволодіння технологіями освітньої діяльності, що забезпечує формування дизайнерських якос-

тей майбутнього вчителя. Аналіз науково-педагогічних публікацій щодо реалізації принципів STEM-освіти в Україні показує, що в них акцент робиться на посиленні уваги до навчання фізики, хімії, біології, інформатики, математики, а також до занять із конструювання та робототехніки [3].

Інноваційність STEM-освіти, шляхи впровадження її принципів у заклади освіти досліджують науковці: Н. Вяткіна, О. Лісовий, О. Патрикеева, І. Савченко, О. Стрижак, педагог П. Ситников. Н. Вяткіна зазначає, що STEM-освіта – це навчально-пізнавальне середовище, що забезпечує для учнів різних вікових категорій вивчення таких властивостей об'єктів та процесів навколишнього світу, що їх під час вивчення окремих наук досить складно виокремити.

Підготовка майбутнього викладача природничо-математичних дисциплін до дизайну освітнього середовища здійснюється на кафедрі фізики та математики ЧНУ ім. Петра Могили через осучаснення змісту нормативних дисциплін запровадження інноваційних технологій освітньої діяльності та спецкурсів [4].

Вибіркова дисципліна (спецкурс) Дизайн освітнього середовища, розроблений на кафедрі, має мету: підготовка майбутнього викладача до дизайну освітнього середовища відповідно до сучасної стратегії розвитку освітнього простору України.

Опанування студентами провідних теорій, концепцій, підходів, моделей, дизайну освітнього простору, дизайну мислення, дизайну освітньої діяльності в галузях формальної та неформальної освіти. [5]

В результаті вивчення дисципліни студент *має знати*:

- поняття «дизайн освітнього простору»;
- основні інноваційні підходи у дизайні освітнього простору;
- рівні зонування освітнього простору;
- шляхи осучаснення освітнього простору на умовах продуктивної шкільної освіти;
- сутність та структуру поняття дизайн-мислення;
- роль і значення дизайн-мислення в інноваційній педагогічній діяльності
- моделі дизайн-мислення та приклади їх застосування у процесі дизайну освітнього середовища, концепції технологічного підходу в освіті
- структуру і зміст поняття освітня технологія, сучасні класифікації освітніх технологій;
- моделі впровадження освітніх технологій в освітні середовища формальної та неформальної освіти;

має вміти:

- проєктувати освітній простір із метою створення креативного освітнього середовища;
- моделювати брендинг закладу освіти;
- використовувати моделі дизайн-мислення в інноваційній, професійній діяльності;
- добирати найбільш доцільні освітні технології для здійснення ефективної освітньої діяльності;
- моделювати освітній процес на основі технологічного підходу;
- впроваджувати освітні технології в освітнє середовище формальної та неформальної освіти

Запровадження в систему професійної підготовки майбутніх викладачів природничо-математичних дисциплін спеціальних курсів спрямованих на формування їх дизайнерських якостей забезпечує можливість підготовки конкурентноспроможних фахівців для ринку освітніх послуг об'єднаної Європи.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку педагогічної освіти file:///C:/Users/vitrenko.o/Downloads/661680c50e562217664455.pdf
2. Концепція сталого розвитку <https://vents.ua/sustainable-development-concept/>
3. Дінжос Р. В., Манькусь І. В., Недбаєвська Л. С. Інноваційне освітнє середовище : технології створення. Миколаїв: Іліон, 2019. 250 с.
4. Дінжос Р. В., Манькусь І. В., Недбаєвська Л. С. Підготовка вчителя: сучасний вимір. Миколаїв : Іліон, 2020. 292 с.
5. Дінжос Р. В., Дармосюк В. М., Манькусь І. В., Недбаєвська Л. С. Освітній проєкт Цікава наука онлайн як шлях компенсації освітніх втрат в умовах війни в Україні Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців методологія теорія досвід проблеми. Вінниця, 2024. 72 с.

*Недбаєвська Л. С.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри фізики та математики
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*
*Васильєва Л. Я.,
канд. фіз.-мат. наук, доцент,
вчитель вищої категорії,
доцент кафедри фізики та математики
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ДИЗАЙН ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НУШ НА ЗАСАДАХ STEM-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ.

Концепція НУШ, та соціальні запити суспільства обумовлюють необхідність розвитку трансдисциплінарного підходу в освітній діяльності, що стане основою формування творчої креативної особистості випускника НУШ. Законом України «Про освіту» визначено мету загальної середньої освіти – всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства. Нова школа має стати простором такого розвитку, простором навчання, спілкування, взаємодії, спільної діяльності учнів, вчителів та місцевої громади.

Реформа загальної середньої освіти, що впроваджується в Україні, – співзвучна ключовим світовим тенденціям: особистісно орієнтована освіта, дитиноцентризм, компетентісний та трансдисциплінарний підходи, педагогіка партнерства. Зазначені світові тенденції розвитку освіти обумовлюють необхідність впровадження в освітній процес НУШ STEM-орієнтованого підходу. Саме на принципах цього підходу має відбуватися моделювання освітнього середовища. [1]

Дизайн освітнього середовища з метою відмови від авторитарного стилю викладання, орієнтація на трансдисциплінарність демократизацію та гуманізацію освіти відзначається багатьма дослідниками (С. У. Гончаренко, В. Г. Разумовський, Л. В. Тарасов). Результати численних досліджень учених-методистів (С. П. Величка, В. П. Вовкотруба, О. І. Іваницького, І. В. Манькусь, М. І. Садового, В. Д. Шарко) свідчать, що використання у навчальному процесі інноваційних технологій та нестандартних форм освітньої діяльності є передумовою переходу від знаннево-просвітительської парадигми природничо-математичної освіти до парадигми продуктивного навчання, коли здобувачі освіти засвоюють не готовий досвід досліджень, а беруть активну участь у самостійному вивченні та дослідженні навколишнього світу методами природ-

ничо-математичних наук [2].

Освітній простір школи є важливим чинником розвитку особистості учня та професіоналізму вчителів, який прискорює або стримує процес розвитку освіти в умовах інноваційних змін. Адже відповідно до Концепції «Нова українська школа» дизайн навчального середовища повинен враховувати характер діяльності та вікові особливості здобувачів освіти.

Моделювання STEM-орієнтованого освітнього середовища відповідно до концепції НУШ детально розглянуто експертом із предметно-просторового планування Косенко Д. та координатором проекту Новий освітній простір. Дослідниками запропоновано створення на території закладів освіти навчальних майданчиків та класів просто неба. Особлива необхідність таких майданчиків обумовлюється вивченням природничо-математичних дисциплін.

Вивчення природничих дисциплін на засадах STEM-орієнтованого підходу передбачає спостереження за особливостями місцевого клімату, змінами погоди тощо. Для цього на ділянці школи влаштовується майданчик з метеорологічними приладами: флюгером, термометрами, опадоміром тощо. Флюгер, скажімо, бажано встановлювати якомога вище, на даху будівлі. Флюгер, термометр та інші метеорологічні прилади можуть бути цікавими декоративними елементами будівлі чи пришкільного ландшафту. До складу науково-дослідних майданчиків школи також можна включати астрономічні майданчики чи окремі прилади. Найпростішим астрономічним приладом є сонячний годинник. Сонячні годинники до того ж є цікавим елементом художнього оформлення ділянки.

Аналіз науково-педагогічних публікацій щодо реалізації принципів STEM-освіти в Україні показує, що в них акцент робиться на посиленні уваги до навчання фізики, хімії, біології, інформатики, математики, а також до занять із конструювання та робототехніки.

Інноваційність STEM-освіти, шляхи впровадження її принципів у заклади освіти досліджують науковці: Н. Вяткіна, О. Лісовий, І Манькусь, Л. Недбаєвська, О. Патрикеева, І. Савченко, О. Стрижак, педагог П. Ситников.

Н. Вяткіна зазначає, що STEM-освіта – це навчально-пізнавальне середовище, що забезпечує для учнів різних вікових категорій вивчення таких властивостей об'єктів та процесів навколишнього світу, що їх під час вивчення окремих наук досить складно виокремити.

Особливо важливу роль в реалізації трансдисциплінарного підходу в освітній діяльності відіграє професіоналізм вчителя. Визначення та урахування особливостей професійної підготовки майбутніх вчителів природничих наук і зокрема фізики, компетентнісного, трансдисциплінарного та STEM-орієнтованого підходів з моделюванням ситуа-

цій професійної діяльності дає можливість сформувати креативного фахівця Нової української школи . [3]

Трансдисциплінарний підхід, що спирається на принципи STEM-освіти, є одним з найбільш перспективних для підвищення якості освіти та формування особистості глобалізованого суспільства. Проблема створення програмно-методичного забезпечення STEM-технологій обумовлює необхідність розробки інноваційних форм і методів функціонування освітнього середовища НУШ.

STEM-майданчик розглядається нами як інноваційне особистісно-орієнтоване освітнє середовище, що поєднує змістовну, технічну, математичну і ціннісну компоненти для формування і розвитку сучасного творчого мислення його учасників.[4]

Розроблена нами мережа STEM-майданчиків (постійно діючі бліц, майстер) здатна забезпечити формування творчої особистості кожного учасника та націлити на усвідомлення і розвиток цивілізаційних цінностей суспільства впродовж життя. Особливе місце посідають STEM-майданчики, розроблені на провідних ідеях В. О. Сухомлинського: педагогіка добра і партнерства. [5,6].

STEM-майданчики, є сучасними засобами розвитку дидактичних компетентностей майбутнього вчителя в освітньому середовищі. Ці засоби орієнтують вчителя і здобувачів освіти на створення освітнього продукту: матеріального або інтелектуального. Дуже важливо, щоб цей продукт був необхідним, корисним, мав особистісний сенс та виходив за межі звичного шкільного середовища.

Список використаних джерел

1. Концепція НУШ https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/razdel_1_Oglyad.pdf
2. Дінжос Р. В., Манькусь І. В., Недбаєвська Л. С. Підготовка вчителя: сучасний вимір. Миколаїв: Іліон, 2021. 292 с.
3. STEM-майданчики як компонент розвитку нової української школи Р.В. Дінжос, Л.С. Недбаєвська, І.В. Манькусь - природничо-математичних дисциплін у середній і 2018
4. Науковий твір «Модель формування технологічної компетентності майбутнього викладача природничо-математичних наук» («МФТК»), Манькусь І. В., Недбаєвська Л. С., Дармосюк В. М., Авторське свідоцтво №102296, від 03.02.2021
5. Авторське свідоцтво № 86189 STEM-майданчик «Майстерня митців» від 20.02.2019 р.
6. Авторське свідоцтво №96725 «STEM-майданчик «Академія Ус-пих»» від 19.03.2020 р.

Підсекція:

**АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ФІНАНСИ, ОБЛІК,
ПІДПРИЄМНИЦТВО**

УДК 657, 336.2, 346.6

Белінська С. М.,

*д-р екон. наук, професор,
професор кафедри обліку і аудиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

Кишенько С. В.,

*аспірант PhD кафедри обліку і аудиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ЇЇ ЗДІЙСНЕННЯ

На сьогодні досить розповсюдженим явищем є здійснення фізичними особами професійної діяльності самостійно, тобто не перебуваючи у трудових взаємовідносинах з підприємствами, організаціями, установами. Йдеться про професійну участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, адвокатів, аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю. Якщо фізична особа не є працівником або фізичною особою-підприємцем та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб, то законодавством така діяльність віднесена до незалежної професійної діяльності (п. 14.1.226 статті 14 Податкового кодексу України) [2].

У той же час, незважаючи на різноманітність видів такої незалежної професійної діяльності, питання щодо її обліку і оподаткування врегульовано поверхово і майже однотипно стосовно різних її видів. Окремі види незалежної професійної діяльності мають свої особливості, регулюються окремими профільними законодавчими актами, тому потребують окремого, диференційованого підходу до питання її обліку і оподаткування. Це, зокрема, стосується й професійної діяльності адвокатів.

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатська діяльність визначається як незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту. У цьому ж Законі зазначено, що адвокатура України є недержавним самоврядним інститутом, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі, самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури, а також закріплено основні принципи та засади здійснення адвокатської діяльності.

Окрім обліку адвокатської діяльності державними контролюючими органами, обов'язковим для адвоката є облік адвокатської діяльності в органах адвокатського самоврядування, який безпосередньо зумовлений наявністю принципу обов'язкового членства адвокатів України в Національній асоціації адвокатів України. Він реалізовується через Єдиний реєстр адвокатів України, який створений з метою збирання, зберігання, обліку та надання достовірної інформації про чисельність і персональний склад адвокатів України, про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності. Внесення відомостей до Єдиного реєстру адвокатів України здійснюється радами адвокатів регіонів та Радою адвокатів України.

Облік адвокатської діяльності державними контролюючими органами та її оподаткування напряму залежить від організаційних форм її здійснення. У ч. 3 ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», яка регламентує принципи та засади здійснення адвокатської діяльності, визначені наступні організаційні (організаційно-правові) форми адвокатської діяльності [3]:

- здійснення адвокатом адвокатської діяльності індивідуально;
- здійснення адвокатом адвокатської діяльності в організаційно-правовій формі адвокатського бюро;
- здійснення адвокатом адвокатської діяльності в організаційно-правовій формі адвокатського об'єднання.

Головна відмінність між вищевказаними організаційними формами здійснення адвокатської діяльності полягає в тому, що адвокат, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, є самозайнятою особою, тоді як адвокатське бюро та адвокатське об'єднання – це юридичні особи.

При цьому, визначені Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» виключні форми провадження адвокатської діяльності жодним чином не узгоджуються із законодавчо визначеними організаційно-правовими формами реєстрації суб'єктів

господарювання і їх податкового обліку, що породжує певні проблеми і потребує врегулювання.

Великим, на нашу думку, недоліком у підході до оподаткування індивідуальної адвокатської діяльності адвоката як самозайнятої особи, яка провадить незалежну професійну діяльність, є неможливість його перебування на спрощеній системі оподаткування, обліку та звітності. При цьому будь-яких логічних перешкод для надання таким адвокатам можливості використовувати спрощену систему оподаткування і звітності немає. Можливість же здійснення адвокатом індивідуальної адвокатської діяльності будучи зареєстрованим як фізична особа-підприємець на спрощеній системі оподаткування всіляко заперечується органами Державної податкової служби без очевидних на те законодавчих та знову ж таки логічних причин.

Так, адвокат, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, є самозайнятою особою. Податковий кодекс України дає чітке визначення самозайнятої особи та відносить адвокатську діяльність до незалежної професійної діяльності. При цьому законодавство України відмежовує незалежну професійну діяльність від підприємницької діяльності. Господарський кодекс України визначає підприємницьку діяльність (підприємництво) як самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку (стаття 42 Господарського кодексу України) [1]. Таким чином, самозайняті особи, які зареєстровані як фізичні особи-підприємці є суб'єктами господарювання (підприємницької діяльності), тоді як самозайняті особи, які здійснюють незалежну професійну діяльність фактично такими суб'єктами не являються.

Наслідком такої невизначеності є те, що адвокат, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально, може обліковуватись у контролюючих державних органах по різному: як самозайнята особа, яка здійснює незалежну професійну діяльність або ж як фізична особа-підприємець з ознакою провадження незалежної професійної діяльності з позначкою «адвокат».

Звісно ж, оподаткування за спрощеною системою є більш привабливим як для адвокатів, які провадять індивідуальну адвокатську діяльність, так і для інших осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність. Однак, органи Державної податкової служби України категорично заперечують можливість обліку адвоката у якості фізичної особи-підприємця на спрощеній системі оподаткування. За їх логікою застосування спрощеної системи оподаткування до фізичних

осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність, не передбачено Податковим кодексом України. ДПС України переконує, що фізична особа-підприємець не може здійснювати адвокатську діяльність та до доходів, отриманих від провадження адвокатської діяльності, не може бути застосовано спрощену систему оподаткування, обліку та звітності. Фізична особа, яка здійснює підприємницьку (відмінну від адвокатської) діяльність та одночасно провадить незалежну професійну діяльність, повинна вести окремий облік доходів та витрат, отриманих та понесених від провадження незалежної професійної діяльності і підприємницької діяльності, та здійснює окремо розрахунки з бюджетом. Категорично не погоджуємось з такою позицією контролюючих органів, оскільки на сьогодні законодавство України надає адвокатам таку можливість у п. 65.9 ст. 65 Податкового кодексу України [2]. І у судових спорах адвокатів з органами Державної податкової служби з цього приводу суди постають саме на бік адвокатів, визнаючи їх позицію правильною.

Облік у державних органах та оподаткування адвокатської діяльності, яка здійснюється у формах адвокатського бюро та адвокатського об'єднання, проводиться у порядку та за правилами, встановленими для юридичних осіб, як суб'єктів господарювання.

Правова колізія полягає у наступному. Як було зазначено, законодавством адвокатська діяльність визначена як незалежна професійна діяльність адвоката (п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [3]. Із законодавчо визначеного поняття незалежної професійної діяльності виходить, що фізична особа яка її провадить не може бути працівником або фізичною особою-підприємцем (п. 14.1.226 ст. 14 Податкового кодексу) [2]. Отже, виходить, що діяльність адвоката, який є працівником в адвокатському бюро чи адвокатському об'єднанні, не може вважатися незалежною професійною діяльністю, а відтак не являється і адвокатською діяльністю.

Вирішити окреслені вище проблемні питання можливо шляхом внесення змін до законодавства України, зокрема, Господарського та Податкового кодексів, Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Самозайняті особи, які здійснюють незалежну професійну діяльність з метою одержання прибутку, мають бути визнані суб'єктами господарювання. Також має бути чітко закріплена можливість для самозайнятих осіб, що здійснюють незалежну професійну діяльність, а також для фізичних осіб-підприємців з ознакою здійснення незалежної професійної діяльності обирати спрощену систему оподаткування. Поняття адвокатської

діяльності має бути визначене як «професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту» без прив'язки до поняття «незалежної професійної діяльності».

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. Редакція від 08.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. Редакція від 01.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. Редакція від 03.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

4. Про затвердження Порядку обліку платників податків і зборів: Наказ Міністерства фінансів України від 09.12.2011 № 1588. Редакція від 13.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1562-11#Text>

5. Рішення Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 02.09.2019 у справі № 520/3939/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84077152>

6. Хто вважається самозайнятою особою та що таке незалежна професійна діяльність: Офіційний сайт Головного управління ДПС у м. Києві, 07.02.2022, Київ. URL: <https://kyiv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/566553.html>

7. Чи може перебувати на спрощеній системі оподаткування ФОП – платник єдиного податку, який отримав свідоцтво про право на заняття адвокатською, нотаріальною діяльністю: Офіційний сайт Головного управління ДПС у Запорізькій області, 13.07.2023, Запоріжжя. URL: <https://zp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/691322.html>

8. Чи може перебувати на спрощеній системі оподаткування ФОП, яка отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською, нотаріальною діяльністю: Офіційний сайт Головного управління ДПС у Полтавській області, 23.01.2023, Полтава. URL: <https://poltava.tax.gov.ua/media-ark/local-news/649431.html>

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВІ

В сучасних умовах важливість достовірного обліку витрат та аналізу їх динаміки набуває особливої актуальності з позиції управління конкурентоспроможністю підприємства. Варто зазначити, що процес трансформації системи бухгалтерського обліку в Україні зумовив суттєву перебудову методології та організації обліку витрат на виробництво продукції сільськогосподарських підприємств.

Організація ефективного управління будь-яким підприємством вимагає систематичної інформації про наявність та використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, а також про формування витрат, доходів і фінансових результатів діяльності. Саме таку інформацію забезпечує бухгалтерський облік. У процесі управління підприємством опрацьовуються значні обсяги економічної інформації. Провідна роль в загальній її сукупності належить обліково-аналітичній економічній інформації, що обумовлено специфікою бухгалтерського обліку, який охоплюючи процеси виробництва, обігу та розподілу продукту, формує повну інформацію про кругообіг засобів. При цьому варто зауважити, що під обліково-аналітичним забезпеченням управління підприємства розуміють систему накопичення, узагальнення та передавання інформації, яка допомагає керівникам приймати рішення, здійснювати планування та контролювати діяльність суб'єкта господарювання.

Обліково-інформаційне забезпечення управління на підприємстві має забезпечувати комплексне дослідження всіх об'єктів обліку та узагальнення даних, що надаються керівництву суб'єкта господарювання для прийняття узгоджених рішень. Саме такий підхід дозволить сформувати обліково-інформаційне середовище, що сприятиме перспективному розвитку і уникненню банкрутства підприємства, оскільки дана інформація може розглядатися в різних напрямках, під різним кутом зору і за різними оцінками.

Теорія і практика господарювання в ринкових умовах свідчать, що витрати є найважливішим об'єктом управління. У практичній діяльності витрати слугують за каталізатор, обмежувачий фактор прибутковості, тому їм слід приділяти найбільше уваги в системі

управління діяльністю підприємства. Недосконалість, неузгодженість нормативної бази щодо рівня виробничих витрат становить під сумнів достовірність інформації, на базі якої приймаються рішення і здійснюється регулювання економічних відносин. При цьому слід зазначити, що обґрунтованість, вираженість управлінських рішень стосовно оптимізації витрат у значній мірі обумовлюється якістю інформаційного забезпечення користувачів, а також рівнем їх знань, умінь та досвіду використання облікової інформації в управлінській діяльності.

Отже, виникає проблема створення інформаційної інфраструктури, яка б задовольняла потреби в інформації користувачів з різними інтересами. Вирішення проблеми відповідності інформаційного забезпечення потребам управління витратами суб'єкта господарювання потребує суттєвого удосконалення організаційних та методологічних засад обліково-аналітичної складової системи управління. За цих умов особливої актуальності набуває проблема посилення контрольних функцій обліку, підвищення аналітичності, оперативності облікової інформації, своєчасного забезпечення користувачів об'єктивною, достовірною, неупередженою інформацією, а також розробки методики використання інформаційних потоків для прийняття виважених управлінських рішень стосовно зниження витрат та підвищення доходності підприємств, посилення їх ділової активності.

До основних елементів системи обліково-аналітичного забезпечення, як єдиного систематизованого інформаційного ресурсу відносять первинні і зведені бухгалтерські документи, облікові регістри, внутрішню звітність, фінансову звітність. Так, на рівні суб'єкта господарювання прийняття управлінських рішень стосовно оптимізації витрат базується на інформації, що міститься в первинних та зведених бухгалтерських документах, облікових регістрах, а також у фінансовій та внутрішній звітності. При цьому слід зауважити, що суттєве значення у процесах управління витратами відіграє формування на рівні суб'єкта господарювання госпрозрахункових відокремлених підрозділів.

Виявлення доходів, витрат та фінансових результатів, що знаходяться в сфері відповідальності госпрозрахункових відокремлених підрозділів, створює можливості для підвищення ефективності управління ними, посилення дієвості контролю за доходами, витратами та формуванням прибутку, як з боку працівників апарату управління, так і керівників підприємства, їх структурних підрозділів, трудових колективів, а також окремих матеріально-

відповідальних осіб. Передача певних управлінських повноважень структурним підрозділам передбачає децентралізацію обліку, яка може відбуватися за напрямками: ведення первинного і зведеного обліку в структурних підрозділах, а синтетичного та аналітичного обліку та складання звітності – у центральній бухгалтерії підприємства; весь цикл облікових робіт аж до складання балансу – у структурних підрозділах, а зведений облік по господарству, формування звітності – в бухгалтерії підприємства; ведення обліку в повному обсязі в структурних підрозділах. До організаційних складових підвищення рівня управління витратами належать внутрішній контроль за діяльністю підрозділів підприємства на основі організації системи бюджетування.

Суттєве значення в системі обліково-аналітичного забезпечення управління витратами підприємства відіграє облікова політика. До формування облікової політики треба підходити комплексно, оскільки всі її елементи тісно взаємопов'язані, впливають на витрати, доходи, фінансові результати. Визначено додаткові елементи облікової політики щодо обліку витрат, які слід відображати в наказі про облікову політику суб'єкта господарювання, зокрема: доцільний перелік об'єктів обліку витрат в окремих галузях та видах виробництв; методи обліку витрат, методи та способи калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг); види собівартості продукції, які планує визначати підприємство для забезпечення ефективного процесу його управління.

Слід враховувати, що крім елементів облікової політики щодо безпосередньо обліку витрат, основними її складовими є ще й такі, які визначають систему обліку витрат. Це методи нарахування амортизації необоротних активів, порядок обліку і фінансування ремонту основних виробничих засобів, відпуску запасів у виробництво, визначення витрат майбутніх періодів та ін. Крім того, облікова політика повинна передбачати необхідну деталізацію обліку витрат і доходів, що вимагає відповідного налаштування робочого плану рахунків на деталізацію та аналітику, яка була б достатньою для створення ефективної системи управлінського обліку та внутрішньо-господарської звітності.

Отже, система обліково-аналітичного забезпечення управління діяльністю суб'єкта господарювання спрямована на задоволення потреб менеджменту підприємства щодо своєчасного отримання повної, достовірної і релевантної інформації з метою прийняття виважених управлінських рішень.

*Беликий Ю. В.,
д-р екон. наук, професор,
завідуючий кафедри обліку і аудиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна в Україні, яка продовжується уже майже три роки, характеризується розвитком військово-промислового комплексу і головною його частиною – машинобудівними підприємствами. Такий розвиток призводить до необхідності створення стійкої інноваційної політики, в основі якої лежить інтеграція підприємств та суб'єктів господарювання, концентрація капіталів. Як свідчить світовий досвід, альтернативи інноваційному розвитку сьогодні ще не існує, адже конкурувати на внутрішньому ринку, а скоро і на зовнішніх ринках у традиційно розвиненому військово-промисловому комплексі практично неможливо. Тільки принципово нові технології, що підтримуються управлінськими інноваціями, дозволять створити нове конкурентне середовище та забезпечать передумови для досягнення лідерських позицій України на ринку. У свою чергу підвищення ділової активності та інновацій дозволять забезпечити високі темпи повоєнного відновлення країни, збільшення капіталізації підприємств та масштабів виробництва.

Війна, розвиток військово-промислового комплексу привела до формування інноваційної економіки України. Тому постає необхідність в перегляді підходів до управління інноваціями як створення ефективних нововведень. Слід зазначити що процес управління інноваційним розвитком або інноваційною діяльністю характеризується відсутністю розриву між стадіями, функціями та їх взаємозалежністю та певного паралельного виконання.

Організаційні нововведення передбачають застосування нових форм і методів організації виробництва та праці (організаційних структур управління, типів виробництв тощо). Економічні інновації охоплюють вдосконалення планування та прогнозування, цінотворення, фінансування, мотивації й оплати праці, оцінки результатів виробничо-господарської діяльності.

За складом і завданням планових робіт, які виконуються у процесі створення підготовки виробництва та освоєння нової продукції виділяються такі її види : науково-дослідні, конструкторські та технологіч-

ні, організаційно-планові, роботи матеріально-технічного, економічного та соціально-психологічного характеру.

При плануванні підприємством розробки нових товарів необхідно з'ясувати, на якому етапі життєвого циклу знаходяться їх аналоги, взаємозамінні товари, що вже представлені на ринку.

На нашу думку, машинобудівним підприємствам слід керуватися такими правилами успіху нововведень:

1. унікальний (переважаючий) товар, який дозволяє створити нашим військовим додаткові переваги;
2. маркетингова орієнтація на внутрішній ринок і на майбутнього закордонного споживача;
3. глобальна концепція товару, яка орієнтована на післявоєнний міжнародний ринок;
4. міжфункціональна координація НДДКР – виробництво – впровадження;
5. використання синергії: реалізувати сильні сторони, використовуючи технологічний і технологічний і комерційний сипергізин;
6. контроль за перебігом розробок;
7. доступ до ресурсів: необхідно мати певні кадрові, фінансові й технічні ресурси;
8. чинник часу: швидкий вихід на внутрішній ринок.

Таким чином інноваційний розвиток представляє собою системну орієнтацію діяльності підприємства на досягнення високих результатів функціонування за рахунок інноваційних чинників, в основі яких лежить постійний безупинний пошук нових засобів і сфер реалізації потенціалу машинобудівного підприємства в умовах воєнного часу.

Список використаних джерел:

1. Соловей В. П. Інноваційна діяльність. Київ, 2018. – 412 с.
2. Кравченко С. І. Дослідження сутності інноваційного потенціалу. Донецьк, 2017. – 316 с.
3. Радуєв В. С. Поняття капіталів, форми капіталів і їх конвертація. Харків, 2009. – 112 с.

Dranus Valentyn,
Ph.D. in Economics, Associate Professor
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine
Prokopyshyn Oksana,
Ph.D. in Economics, Associate Professor
L'viv National Environmental University, L'viv, Ukraine

PROBLEMS OF TAX LIABILITIES ADMINISTRATION AND WAYS TO SOLVE THEM

Tax liabilities administration is a crucial aspect of any government's revenue collection system. It involves the management and enforcement of tax laws and regulations to ensure compliance by individuals and businesses. However, despite its significance, tax liabilities administration faces several challenges that hinder its effectiveness. Will explore the background and significance of the study on problems in tax liabilities administration and ways to solve them.

The background of this study lies in the increasing complexity of tax systems and the growing importance of tax revenues for governments worldwide. As economies become more integrated and globalized, tax administrations encounter unique challenges that require innovative solutions. Understanding and addressing these challenges is crucial for maintaining a fair and efficient tax system.

Tax liabilities administration plays a crucial role in ensuring the effective functioning of a country's tax system. It involves the collection, enforcement, and management of taxes owed by individuals and businesses. In recent years, tax liabilities administration has faced numerous challenges due to various factors such as globalization, technological advancements, and evolving business practices.

The historical context and evolution of tax administration provide valuable insights into the current framework. Over the years, tax administration has evolved from manual processes to digitalized systems, aiming to improve efficiency and accuracy. However, despite these advancements, there are still significant challenges that hamper the effective administration of tax liabilities.

One of the key challenges is ensuring compliance and enforcing tax laws. Many individuals and businesses engage in tax evasion and avoidance practices, resulting in substantial revenue losses for governments. The complex nature of tax laws, coupled with inadequate enforcement measures,

contributes to the widespread non-compliance. This issue needs to be addressed to ensure fairness and equity in the tax system.

Another problem in tax liabilities administration is the existence of system inefficiencies and technological gaps. Outdated legacy systems, lack of integration among various tax administration components, and insufficient use of new technologies hinder the smooth operation of tax administration. These inefficiencies not only lead to delays and errors but also create opportunities for fraud and corruption.

Furthermore, legal and policy uncertainties pose significant challenges to tax liabilities administration. Frequent changes in tax laws and policies create confusion and increase the compliance burden on taxpayers. It becomes essential to establish a stable and predictable legal framework that provides clarity and consistency.

To address these problems, strategies to enhance tax compliance are crucial. Administrative reforms and capacity building initiatives can help improve the effectiveness of tax administration. Strengthening the skills and knowledge of tax authorities, as well as implementing effective training programs for taxpayers, can contribute to better compliance.

Additionally, technological innovations and e-governance solutions can revolutionize tax administration. Streamlining processes, automating tasks, and implementing digital platforms can enhance efficiency and reduce human errors. The use of advanced technologies such as artificial intelligence and blockchain can also assist in detecting tax evasion and improving risk assessment.

Educational programs and stakeholder engagement are equally important to promote tax compliance. Educating taxpayers, particularly small businesses and individuals, about tax obligations and benefits can increase awareness and willingness to comply. Engaging with various stakeholders, including taxpayers, tax professionals, and civil society organizations, can foster a culture of tax compliance and create a collaborative approach to addressing tax administration challenges.

In conclusion, tax liabilities administration faces several problems that hinder efficient tax collection and management. A comprehensive approach that includes administrative reforms, technological advancements, and stakeholder engagement is necessary to address these issues effectively. By enhancing tax compliance, rethinking legal frameworks, and tackling tax evasion and avoidance, countries can establish a more equitable and effective tax system.

In light of these challenges, various policy recommendations can be proposed to enhance tax compliance and address the issues identified.

Firstly, it is crucial to prioritize administrative reforms and capacity building within tax authorities. This includes investing in staff training, improving operational efficiency, and enhancing the overall organizational structure. By equipping tax administration with the necessary tools and expertise, governments can effectively enforce tax laws and regulations.

Secondly, technological innovations and e-governance initiatives can play a pivotal role in overcoming system inefficiencies and bridging technological gaps. Tax authorities should embrace digital transformation to streamline tax collection processes, improve data transparency, and minimize manual errors. Furthermore, the implementation of online tax filing systems can reduce administrative burdens on taxpayers and enhance compliance.

In addition to administrative reforms and technological advancements, educational programs and stakeholder engagement should be key components of any comprehensive strategy to enhance tax compliance. Governments should invest in public outreach initiatives to educate taxpayers on their tax responsibilities and increase awareness of the benefits of tax compliance. By involving various stakeholders, such as businesses, tax professionals, and civil society organizations, governments can foster a collaborative approach towards tax administration.

Furthermore, rethinking legal frameworks and policies is essential to address the issues of tax liabilities administration. Tax laws should be simplified and made clearer to both tax authorities and taxpayers. This clarity would reduce ambiguities and increase compliance. Additionally, international collaboration and harmonization of tax systems are vital to combat tax evasion and avoidance effectively. Countries should work together to share information, exchange best practices, and develop common approaches towards tackling cross-border tax issues.

In terms of incentives and penalties, striking the right balance is crucial. Governments should consider introducing incentives for taxpayers who voluntarily disclose past non-compliance, such as reduced penalties or leniency programs. Simultaneously, strict penalties should be imposed on deliberate tax evaders to deter non-compliance and maintain fairness in the tax system.

To tackle tax evasion and avoidance effectively, governments need to strengthen international cooperation and information exchange. By sharing tax-related information and collaborating with other countries, tax authorities can uncover hidden offshore assets and unreported income. Moreover, investing in forensic accounting and fraud detection techniques can enhance the ability of tax authorities to identify and act upon suspicious transactions and activities.

In conclusion, the problems in tax liabilities administration are multifaceted and require comprehensive solutions. Through administrative reforms, technological innovations, educational programs, and stakeholder engagement, governments can foster tax compliance. Rethinking legal frameworks and policies, as well as strengthening international cooperation, are also crucial steps in combating tax evasion and avoidance. By implementing these policy recommendations, governments can promote fairer tax systems, enhance revenue collection, and contribute to sustained economic growth.

УДК 368

*Дранус В. В.,
канд. екон. наук, доцент
кафедри фінансів та кредиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*
Заворотченко М.,
*здобувач вищої освіти факультету економічних наук
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування
та фондовий ринок»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку економіки України страховий ринок відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності як фінансового сектора, так і економіки загалом. Зростаюча глобалізація значно впливає на формування нових підходів до функціонування страхових компаній, що вимагає глибокого переосмислення їхньої ролі та завдань у нових умовах. З одного боку, глобалізація відкриває нові можливості для українського страхового ринку, сприяючи інтеграції в міжнародні фінансові системи та залученню іноземних інвестицій. З іншого боку, це явище супроводжується низкою викликів, серед яких – необхідність модернізації інфраструктури та адаптації до світових стандартів.

Вплив процесів глобалізації на страховий ринок України є надзвичайно важливою темою для дослідження, оскільки від успішної адаптації страхових компаній залежить їх конкурентоспроможність та стабільність на ринку, а також економіки в цілому. Багато науковців досліджували дану тему, зокрема Баглюк Ю. Б., Борисова В. А., Бутенко А. А., Козьменко О. В., Коріз Г. Г. та інші. Однак під час військового конфлікту та нестабільної соціально-економічної ситуації

важливість ефективного функціонування страхових компаній зростає, оскільки вони стають ключовими учасниками в процесі відновлення економічної діяльності, захисту бізнесу та громадян від фінансових ризиків.

Варто зазначити, що під терміном «фінансова глобалізація» слід розуміти процес, який є складовою частиною загального процесу глобалізації, спрямований на формування єдиного фінансового ринку і протікає на основі зростання міжнародного руху фінансового капіталу [1, с. 70]. Процеси формування глобального середовища безпосередньо як позитивно, так і негативно впливають на функціонування національних страхових ринків, у тому числі на страховий ринок України [2, с. 32].

В умовах глобалізаційних змін існує можливість співпраці з міжнародними страховими компаніями, що, в свою чергу, зумовлює розширення бізнесу. Взаємодія з іноземними партнерами дозволяє не тільки отримувати доступ до нових ринків, але й застосовувати передовий досвід та інноваційні підходи у страхуванні. Використання новітніх цифрових технологій дає можливість українським страховим компаніям пропонувати більш різноманітні та сучасні страхові продукти. Крім того, це допомагає компаніям оптимізувати свої послуги та покращити якість обслуговування клієнтів.

Українські страхові компанії, орієнтуючись на міжнародні стандарти не лише підвищують якість надання страхових послуг, але й робить компанії більш конкурентоспроможними на світовій арені. Адаптація до вимог глобального ринку допомагає вітчизняним страховим фірмам розширювати горизонти – відкрити доступ до нових закордонних клієнтів і ринків, залучати міжнародних партнерів, а також краще відповідати очікуванням сучасних споживачів, які шукають надійні та прозорі страхові рішення. Завдяки таким змінам, українські компанії стають більш гнучкими і готовими до викликів, які ставить перед ними інтеграція у світову економіку.

В той час суттєвим наслідком глобалізації і присутності великих іноземних страхових компаній на українському ринку є відтік капіталу. Значна частина прибутків, може виводитися до головних офісів у інших країнах. Це негативно впливає на фінансову стійкість і зростання національної економіки, адже зменшується обсяг інвестицій, які могли б сприяти створенню нових робочих місць, покращенню інфраструктури чи впровадженню інноваційних технологій у сферу страхування.

З посиленням процесів глобалізації українські страхові компанії стикаються із великим конкурентним ризиком. Іноземні страхові компанії часто мають доступ до кращих технологій, більших інвестиційних фондів та відпрацьованих моделей управління

ризиками, що робить їхні пропозиції привабливішими для клієнтів. У результаті національним компаніям доводиться докладати значно більше зусиль, щоб утримати свої позиції на ринку. Така жорстка конкуренція створює ризики витіснення малих і середніх страхових компаній, особливо тих, які не мають можливості оперативно модернізувати свої послуги чи достатніх фінансових резервів [3, с. 68].

Отже, фінансова глобалізація має як значний позитивний вплив на розвиток страхового ринку України, так і потенційні ризики та виклики, з якими компанії повинні ефективно справлятися. Національним страховим компаніям потрібно знаходити продуктивні стратегії для адаптації в умовах фінансової глобалізації. Успіх у цьому складному середовищі потребує гнучкості, інноваційного підходу та здатності швидко реагувати на зміни в глобальній економіці.

Список використаних джерел:

1. Харун О. А. Особливості та наслідки фінансової глобалізації в сучасних умовах. Економіка і суспільство. 2018. С. 69-74.
2. Фесенко Н. В., Яремченко Л. М. Стан та перспективи функціонування страхового ринку в умовах глобалізації. Економіка та держава. 2019.
3. Дзямулич М. І., Чиж Н. М. Функціонування страхового ринку в умовах глобалізації. Зб. наук. пр. «Економічні науки». – Серія «Облік і фінанси». – Випуск 13 (49). – Ч. 2. 2016. С. 66-69.

УДК 336.025

Дранус В.В.,

канд. екон. наук, доцент

кафедри фінансів та кредиту,

ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

Тягнибедіна Я.,

здобувач вищої освіти факультету економічних наук

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування

та фондовий ринок»,

ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ І ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Податкова політика є одним з основних чинників, що впливають на економічний розвиток країни, особливо на малий та середній бізнес

(МСБ), який є важливою частиною економіки, забезпечуючи нові робочі місця та зростання ВВП. В Україні податкова система відіграє важливу роль у формуванні умов для розвитку МСБ, проте через постійні реформи та економічні зміни підприємці часто стикаються зі складнощами, зокрема з податковим навантаженням.

Малий та середній бізнес в Україні створює близько 60% робочих місць і робить вагомий внесок у ВВП країни. Проте нестабільність податкового законодавства та високі податкові ставки перешкоджають розвитку МСБ і сприяють зростанню тіньової економіки. Нинішня податкова система має значні адміністративні перепони, які не завжди враховують особливості малих підприємств, що створює додаткові труднощі для їх легальної діяльності.

Основна ідея дослідження полягає в тому, що податкова політика України має бути реформована для створення більш сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу. Зниження податкового навантаження, стабільність законодавства та запровадження пільг для МСБ сприятимуть легалізації підприємницької діяльності та стимулюватимуть економічне зростання.

Існують різні способи вирішення цієї проблеми. Одними із пріоритетних є:

1. Запровадження спрощеної системи оподаткування на основі єдиного податку: спрощена система є важливою для МСБ в Україні, однак її потрібно оптимізувати, щоб вона краще враховувала специфіку різних видів діяльності. Зниження ставок єдиного податку може заохотити більше підприємців працювати легально.

Дану думку підтверджує Соломія Марчук, CEO компанії «Main Business Partner», яка вважає, що якщо ефективна ставка податку для бізнесу складе близько 10%, то відпаде потреба в оптимізації. [3].

2. Зниження податкового навантаження для нових підприємств (податкові канікули): надання податкових пільг для новостворених підприємств сприятиме стимулюванню інновацій та інвестицій у різні галузі економіки України.

Дану думку підтверджують Мірошник Р. О. та Прокоп'єва У. О., які у своїй праці розглядають проблематику розвитку малого та середнього бізнесу та стан їх підтримки з боку уряду.

Підтримку малому та середньому бізнесу в Україні надають також і міжнародні організації, наприклад, Регіональна Місія Агентства США з міжнародного розвитку (USAID); CASE Україна Competitiveness of Small and Medium Enterprises (COSME) – європейська програма підтримки малого та середнього бізнесу; Центр соціально-економічних досліджень; Фонд цивільних досліджень і розвитку США;

Представництво Європейської комісії в Україні тощо. Також підприємці малого та середнього бізнесу мають можливість виграти гранти на започаткування та ведення бізнесу.

У перспективі для забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу слід розробити шляхи подолання негативних чинників. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки такими шляхами повинні стати:

- державна підтримка малого та середнього бізнесу, тобто це правове, інформаційне, фінансове забезпечення, забезпечення у сфері оподаткування та кредитування;
- міжнародна допомога, тобто це фінансова, технічна, юридична допомога, допомога у підготовці кадрів;
- підтримка малого та середнього бізнесу через франчайзинг, лізинг тощо;
- самоорганізація та кооперування малого та середнього бізнесу, а саме у формі громадських об'єднань, спілок та мереж, асоціацій та кооперативів;
- ефективне управління персоналом та професійна кваліфікована підготовка кадрів. [4].

За даними Державної податкової служби, близько 40% підприємців обирають спрощену систему оподаткування, однак значна частина все ще працює в тіні через високе податкове навантаження.

Реформування податкової політики України у напрямку спрощення та стабілізації є ключовим для забезпечення розвитку малого і середнього бізнесу. Зменшення податкового навантаження, стабільність законодавства та цифровізація податкової системи сприятимуть створенню сприятливого бізнес-клімату, що позитивно вплине на економічне зростання країни.

Список використаних джерел:

1. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/>
2. Податковий кодекс України. URL: <https://tax.gov.ua/nk/>
3. Марчук С. Спрощена система оподаткування – джерело розвитку для великого? Юридична газета online. 2024 р. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/sproshchena-sistema-opodatkovannya--dzherelo-rozvitku-malogo-biznesu-chi-optimizaciya--dlya-velikogo.html>
4. Мірошник Р. О., Прокоп'єва. У. О. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні: проблеми і перспективи. Серія «Проблеми економіки та управління». Т. 4, № 1, 2020

*Дранус В. В.,
канд. екон. наук, доцент
кафедри фінансів та кредиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Харенко К.,
здобувач вищої освіти факультету економічних наук
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування
та фондовий ринок»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ

Адміністрування податків є ключовим елементом податкової системи, що забезпечує ефективний збір податків, виконання бюджетних зобов'язань та сприяє розвитку економіки. Однак цей процес пов'язаний із рядом проблемних питань, що потребують уваги та вдосконалення. Основними проблемами є складність податкового законодавства, велика кількість податкових перевірок та недостатня цифровізація процесів.

По-перше, значна кількість законодавчих змін і складність податкового кодексу створюють труднощі як для платників податків, так і для органів, що здійснюють адміністрування. Нечіткість та непослідовність податкових норм сприяють появі правових колізій і збільшують ризик допущення помилок при розрахунку податкових зобов'язань. Це підвищує навантаження на підприємства та може призводити до збільшення податкових спорів. Зокрема, Іванченко О. стверджує, що складність законодавства є однією з основних причин появи податкових правопорушень та суперечок між бізнесом і податковими органами [3].

По-друге, проблема надмірної кількості податкових перевірок також потребує уваги. Часті перевірки створюють адміністративний тиск на бізнес і збільшують витрати компаній на виконання вимог контролюючих органів. Це може негативно впливати на інвестиційну привабливість країни, оскільки збільшується ризик непередбачених витрат та конфліктів з податковими органами. Так, дослідження, здійснене Антоною В., свідчить, що надмірна кількість податкових перевірок збільшує адміністративні витрати компаній на 25% [4].

По-третє, недостатня цифровізація податкових процесів в Україні є ще однією проблемою. Наявність багатьох операцій у взаємодії між платниками податків і державними органами сприяє затримкам і під-

вищує ймовірність помилок. Сучасна система адміністрування податків потребує подальшої автоматизації, що дозволить зменшити людський фактор і спростити процедури податкового обліку. Наприклад, в дослідженні Дубровської А., зазначено, що впровадження електронного кабінету платника податків дозволило зменшити обсяги корупції та підвищити прозорість у податкових взаєминах [5].

Впровадження електронних форм підготовки та систематизації необхідної інформації дозволяє не лише пришвидшити процес її обробки чи представлення у важливому для потенційних споживачів форматі, але й суттєво покращує спроможність прийняття на її основі важливих управлінських рішень, та покращує якість їх реалізації за рахунок більш оперативного реагування на зміну вимоги навколишнього середовища. Наприклад, впровадження системи електронного адміністрування ПДВ дозволило не лише систематизувати та покращити якість роботи з податковими накладними / розрахунками коригування, але й сприяло суттєвому зменшенню випадків незаконного бюджетного відшкодування податку за рахунок неправомірного завищення сум податкового кредиту.

Вирішення цих проблем можливе шляхом спрощення податкового законодавства, вдосконалення системи перевірок і впровадження сучасних технологій. Це сприятиме підвищенню прозорості, зменшенню адміністративних бар'єрів та полегшить виконання податкових зобов'язань.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України. Закон України № 2755-VI від 01 жовт. 2024 р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
2. Лопатовський, В., Богатчик, Л., & Безноско, К. (2024). Аналіз проблемних аспектів бюджетного відшкодування податку на додану вартість у системі електронного адміністрування. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 328(2), 52-58. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-7>
3. Іванченко О. Адміністрування податків: сучасні виклики та шляхи їх вирішення. *Податкова політика та адміністрування*. 2023. № 4. С. 28-35.
4. Антонова В. Ефективність податкових перевірок в умовах економічної нестабільності. *Економіка і право*. 2021. № 2. С. 45-49.
5. Дубровська А. Цифрові рішення в адмініструванні податків: міжнародний досвід та українська практика. *Податки та фінанси*. 2020. № 9. С. 55-61.

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ВІДТВОРЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

У суспільстві постійно відбувається розвиток потреб та інтересів суб'єктів, удосконалюються наявні і створюються нові технології виробництва, з'являються нові види економічних ресурсів, широко застосовуються досягнення науки і техніки, що обумовлює розвиток продуктивних сил, способів організації виробництва та економічних відносин. Виходячи з цього, система відтворення економічних відносин також характеризується змінами, які обумовлюють її розвиток у просторі і часі. З іншого боку, формування і реалізація економічних інтересів суб'єктів є формою прояву економічних відносин в процесі їх розвитку, а також змін, що відбуваються в економічному та інституційному середовищі суспільства. Останні задають вихідні умови для формування економічних інтересів, а також правила і норми їх реалізації, визначають механізми взаємодії суб'єктів в рамках економічних відносин. З огляду на це, актуалізується потреба у дослідженні системи сучасних поглядів на процес розвитку системи відтворення економічних відносин, внутрішніх та зовнішніх рушійних сил цього процесу.

Основні теорії економічного зростання та концепції економічного розвитку, сутність, види та дієві механізми економічного розвитку суспільства, чинники, які його обумовлюють та стримують, можливі стратегії досягнення соціально-економічного розвитку досліджено в роботах вітчизняних вчених Артьомової Т., Гальчинського А., Гейця В., Гриценка А., Філіпенко А., Шинкарук Л.

Суспільне відтворення, його основні фактори і типи, інституційні засади відтворювального процесу також були предметом наукового аналізу зазначених вчених-економістів. Формування цілісного уявлення щодо соціально-економічного розвитку суспільства обумовлює необхідність дослідження системи відтворення економічних відносин як основи суспільного відтворення, зокрема, у контексті її розвитку, а, отже, розвитку її внутрішнього і зовнішнього середовища, кількісних і якісних змін та чинників, які детермінують цей процес.

Серед основних понять, які застосовують науковці для обґрунтування суті розвитку, найчастіше зустрічаються «зміни» і «зростання». У філософському ракурсі змінність, що є похідною від категорії «зміна» – це здатність перетворення у дещо інше, конверсія з одного якісно визначеного буття в якісно інше визначене буття, це стан, альтернативний стабільності, перехід з одного стану в інший, зміна змісту в часі [4, с. 696]. З іншого боку, поняття «розвиток» трактується як вищий тип руху і зміни в природі і суспільстві, пов'язаний з переходом від однієї якості, стану, до іншої, від старого до нового [5, с. 397]. Отже, зміни передбачають різноманітні перетворення – кількісні (якісні), екстенсивні (інтенсивні), прогресивні (регресивні), що можуть мати своїм результатом рух і розвиток даної системи та її елементів, зовнішнього по відношенню до системи середовища, інших систем, з якими вона взаємодіє, а розвиток у загально-філософському визначенні означає якісні зміни, що детермінують якісно інший стан явища, процесу, системи тощо. Це дає підстави розглядати ці поняття як такі, між якими існує всезагальний зв'язок, а ці явища – як причину і наслідок, оскільки зміни мають за мету (можуть мати своїм результатом) розвиток.

Узагальнюючи здобутки науковців у даному аспекті дослідження, виявляємо, що економічне зростання вважається індикатором кількісних змін, які позначають, наскільки збільшився або зріс матеріальний добробут економічних суб'єктів порівняно з певним періодом часу. З одного боку, враховуючи те, що збільшення вказаних вище показників зростання характеризує зміни у доходах, а, отже, у рівні реалізації економічних інтересів суб'єктів, у матеріальному рівні забезпечення їх життєдіяльності, у матеріальних можливостях, створених в економічній системі для задоволення потреб і забезпечення нормального функціонування, з цього ракурсу зростання дійсно є характеристикою змін, які сприятимуть розвитку економічних суб'єктів.

Однак, з іншого боку, як підкреслюють сучасні вчені, вказані показники не відображають інших показників розвитку – показників покращення якості життя, задоволення потреб людини і суспільства, які знаходяться вище фізіологічного рівня піраміди Маслоу (у безпеці, самореалізації, соціальному положенні), загроз для екологічного середовища, технологічного та інвестиційного розвитку, зниження соціальної нерівності, можливостей задовольняти потреби нинішніх та майбутніх поколінь тощо.

Отже, це також означає, що показники зростання є тільки індикаторами підвищення результативності у виробництві, розподілі й

обміні, але не у споживанні та в інших – неекономічних сферах. Тому зростання не можна розглядати в якості всеохоплюючої кількісної характеристики розвитку суспільства, а також кожного окремого суб'єкта (людини). Крім того, економічне зростання відображає потенційні можливості (ресурси, доходи) створені в економіці, тобто наявні в економічній системі можливості для подальшого відновлення економічних відносин та реалізації інтересів суб'єктів. З цього ракурсу – досягнення економічного зростання є характеристикою формування матеріальних і нематеріальних умов для розвитку відносин в сфері виробництва, розподілу, обміну і споживання, а також передумовою для їх подальшого відтворення, відтворення продуктивних сил та взаємодії економічних інтересів.

Розглядаючи систему відтворення економічних відносин, доходимо висновку, що її розвиток може відбуватися як в результаті внутрішніх змін у самій системі, так і унаслідок змін у зовнішніх по відношенню до неї чинниках, насамперед в інститутах. Дана система не знаходиться в абсолютному незмінному, застиглому стані, а удосконалюється, розвивається, ускладнюється у часі і просторі на основі розвитку потреб, продуктивних сил, економічних інтересів, економічних відносин, способів, методів і форм їх реалізації економічними суб'єктами тощо. Тобто для неї є характерною динамічність, в основі якої лежить історичний розвиток вказаних елементів системи, який, за висловлюванням Чухно А. А., характеризує обумовленість сучасного стану системи розвитком у попередньому періоді і одночасно створення у даній системі підґрунтя для її майбутнього стану на сучасному етапі [6].

В процесі руху система відтворення економічних відносин характеризується, з одного боку, внутрішніми змінами (у внутрішніх зв'язках, підсистемах, їх елементах, ієрархії, властивостях), а, з іншого боку, змінами під впливом зовнішнього середовища. І в першу чергу система зазнає зовнішнього впливу з боку інститутів, реагує на них і чинить на них зворотний вплив. Зазначені ознаки з точки зору сучасної економічної науки є характеристиками відкритості [3, с. 145], що дає підстави вважати систему відтворення економічних відносин відкритою.

Джерелом розвитку системи відтворення економічних відносин є погодження і подальший розвиток протиріч – розвитку продуктивних сил та характеру виробничих відносин, протиріч інтересів суб'єктів, протиріч безмежних потреб та обмежених ресурсів, що за твердженням вчених-економістів і «породжують дію рушійних сил», а

також «внутрішню енергію саморозвитку системи» через їх конфлікт, боротьбу, розв'язання і новий розвиток на основі змін [6; с. 203].

Виходячи з чого, розвиток системи відтворення економічних відносин відбувається у відповідності з законами діалектики, які передбачають діалектичний перехід кількісних змін у якісні (коли система рухається від старої якості до нової на основі нагромадження кількісних змін), законом заперечення заперечення (коли відбуваються нові перетворення й одночасно відтворення попередніх форм вже у новій формі), законом єдності і боротьби протилежностей (відповідно до якого змінюється якість, відбувається оновлення системи, з'являється її новий стан та відбувається її рух), сформульованих Г. Гегелем. Крім того, доповнює дані закони синергетика, яка пояснює природу флуктуацій (коливань) системи унаслідок її змін, першооснову цих змін та напрямки руху даної системи під їх впливом.

Характеристикою революційних змін у системі є формування різних траєкторій розвитку, що пов'язано з наявністю множини структур-аттракторів, набору шляхів змін. Аттрактори – це множина потенційно можливих шляхів розвитку системи відтворення економічних відносин та економічних інтересів, які виступають альтернативними варіантами розв'язання протиріч між її внутрішніми якостями та якостями зовнішнього середовища в умовах максимального рівня флуктуацій, порушення упорядкованості (дисипації) і хаотичності (ентропії) системи. Тому відповідно вибір того чи іншого аттрактору означає досягнення системою нового порядку (більш високого або низького рівня), який сформувався у динамічному хаосі і є результатом змін та нелінійного розвитку. Хаотичність невпинно змінюється порядком, потім новою нестійкістю, змінами, короткочасною збалансованістю та знов хаотичністю (невпорядкованістю) [4]. Отже, режими «порядку», що формує стійку основу системи, і «хаосу», як результату змін і основи флуктуацій у даній системі, виступають вбудованими механізмами забезпечення її самоорганізації і самовідновлення, кількісної і якісної трансформації, тобто динамічного розвитку даної системи.

Таким чином, можна зробити висновок, що розвиток системи відтворення економічних відносин може відбуватися на еволюційній або революційній основі. У першому випадку – це поступовий розвиток потреб, економічних інтересів та продуктивних сил, який обумовлює еволюційний розвиток економічних відносин та їх відтворення на попередній основі з незначними змінами.

Революційний розвиток передбачає стрімкі зміни у потребах, економічних інтересах, продуктивних силах, товарах та послугах на

основі якісних змін науково-технологічної бази та інноваційних перетворень, які мають своїм наслідком інтенсивні зміни та розвиток економічних відносин і відповідно їх відтворення же у новому якісному стані. При цьому значний вплив на розвиток відтворення економічних відносин та економічних інтересів чинять економічне та інституційне середовище, які задають умови, за яких відбувається відтворення економічних відносин на новому рівні, межі реалізації економічних інтересів суб'єктів, норми і правила їх взаємодії.

Аналіз розвитку даної системи на основі засад синергетичної теорії дозволив виявити, що його характеристиками є нелінійність, здатність до самоорганізації, інтенсивних якісних перетворень, які у свою чергу детермінують кількісні зміни, досягнення системою відтворення економічних відносин упорядкованості й нового стану через хаос, біфуркації та вибір нового вектору розвитку (прогресивного або регресійного). Перспективами подальших наукових розвідок є формування у суспільстві сприятливого економічного та інституційного середовища як основи прогресивного розвитку системи відтворення економічних відносин та реалізації економічних інтересів суб'єктів.

Список використаних джерел

1. Гальчинський А. Економічний розвиток: методологія оновленої парадигми. Економіка України. 2012. № 5. С. 4-17.
2. Відтворювальна динаміка економічних систем: інститути та діяльність: монографія / за ред. Гриценка А. К.: НАН України, 2018. 524 с.
3. Смесова В.Л. Відтворення економічних інтересів як нелінійна динамічна система. Проблеми економіки. 2017. № 4. С. 336-343.
4. Геець В.М., Шинкарук Л.В., Артёмова Т.І. та ін. Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія / за ред. д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозів. К., 2011. 696 с.
5. Литвиненко Н.І. Інституціональні складові соціально-економічного розвитку країни: монографія. Нац. гірн. ун-т. Дн-ськ: НГУ, 2015. 310 с.
6. Чухно А.А. Юхименко П.І., Леоненко П.М. Методологічні основи еволюційної економічної теорії / економічні теорії. К.: Знання, 2017. 878 с.

ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ПІДПРИЄМСТВА: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВІДОБРАЖЕННЯ У ЗВІТНОСТІ

Фінансові результати підприємства відіграють важливу роль у формуванні та визначенні його ефективності та стабільності. Вони відображаються у фінансовій звітності, яка є основним джерелом інформації для зацікавлених сторін, таких як інвестори, кредитори, урядові органи та інші зацікавлені особи. Втім, існує проблема відображення фінансових результатів підприємства у звітності, яка вимагає уваги та дослідження. Ця проблема полягає в тому, що існують різні підходи до визначення та відображення фінансових результатів, а також виникають особливості при їх інтерпретації та аналізі. Сутність проблеми полягає в тому, що фінансові результати підприємства залежать від доходів та витрат, проте існує багато факторів, які можуть впливати на їх визначення та облік. Наприклад, різні методи обліку витрат, правила визначення доходів, врахування резервів та інших обов'язкових витрат можуть призводити до різних результатів.

Особливості відображення фінансових результатів у звітності також виникають через вимоги стандартів фінансової звітності, що встановлюють правила та принципи, за якими повинні бути підготовлені фінансові звіти, але їх інтерпретація та застосування можуть варіюватися у різних країнах та галузях. Отже, основною проблемою є неоднозначність та розбіжності в підходах до визначення та відображення фінансових результатів підприємства у звітності. Це може призводити до недостатньої об'єктивності та порівнянності фінансової інформації, а також ускладнювати аналіз та прийняття рішень зацікавленими сторонами.

Теоретичні й практичні засади сутності, значення, формування, обліку та відображення фінансових результатів у звітності досліджували такі науковці, як Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, Р.В. Скасюк, В.В. Євдокимов, В.П. Мазур, М.В. Кужельний, В.М. Нападковська, О.І. Нечитайло, І.Ю. Зудова, О.О. Осадча, Н.В. Гудзь, Л.М. Пилипенко, К.В. Безверхий, С.Ф. Легенчук, Т.М. Садикова. Попри високий рівень розробок цих авторів, варто наголосити на відсутності цілеспрямованих і комплексних

напрацювань у сфері особливостей відображення фінансових результатів підприємств у фінансовій звітності, враховуючи умови сучасного бізнесового середовища, галузеву специфіку діяльності тощо.

Фінансовий результат підприємства є важливим показником його діяльності. Він відображає фінансові наслідки його функціонування протягом певного періоду часу та дозволяє оцінити ефективність роботи, вказує, чи вдалося підприємству здійснити прибуткову діяльність та забезпечити позитивний фінансовий результат. Він також є важливим інструментом для планування та контролю фінансових показників підприємства, допомагає визначити, чи досягнуті поставлені фінансові цілі. Першорядне значення фінансових результатів полягає в тому, що вони забезпечують зміцнення бюджету країни, позитивно впливають на інвестиційну привабливість галузі та підприємств, їх ділову активність тощо [1].

Фінансовий результат надає підстави для прийняття рішень щодо фінансової стратегії підприємства. Він допомагає визначити, які напрямки діяльності є прибутковими та які можуть потребувати коригувань. Він впливає також на сприйняття підприємства з боку зацікавлених сторін, таких як інвестори, кредитори, клієнти та державні органи. Позитивний фінансовий результат може збільшити довіру та привабливість підприємства для зовнішніх стейкхолдерів. Отже, фінансовий результат підприємства відіграє важливу роль у визначенні його фінансового стану, ефективності та перспектив. Він є ключовим показником, який використовується для аналізу та оцінки фінансової діяльності підприємства.

Дослідження наукових поглядів щодо визначення економічного змісту поняття «фінансовий результат» дозволило виокремити наступні ключові риси даного поняття:

- основа для розрахунку бенчмарків ефективності інвестицій капіталу та активів у підприємство, що оцінюється зацікавленими сторонами інвестиційної діяльності як у поточному періоді, так і у прогнозованому;
- генерується за результатами підприємницької діяльності;
- переважання позитивних грошових потоків над витратами підприємства;
- може демонструвати позитивний або від’ємний результат діяльності суб’єкта господарювання;
- дозволяє оцінювати якість сформованих економічних відносин з контрагентами підприємства;

- основний важіль розвитку та становлення підприємства в своїй ринковій ніші, а також джерело забезпечення фінансової стійкості [3].

Розглядаючи сутність фінансового результату науковці характеризують також такі його характеристики:

1. Фінансовий результат (прибуток) являє собою форму доходу суб'єкта господарської діяльності.

2. Фінансовий результат (прибуток) є формою доходу суб'єкта господарської діяльності, що вклав свій капітал для досягнення певного комерційного успіху.

3. Фінансовий результат (прибуток) характеризує не весь дохід, отриманий у процесі господарської діяльності, а тільки ту частину доходу, що звільнена від понесених витрат на здійснення цієї діяльності. Тобто у кількісному вираженні прибуток є залишковим показником, що представляє собою різницю між сукупним доходом і сукупними витратами в процесі здійснення підприємницької діяльності.

4. Фінансовий результат (прибуток) є вартісним показником, вираженим у грошовій формі. Така форма оцінки прибутку пов'язана з практикою узагальненого вартісного обліку всіх пов'язаних із ним основних показників - вкладеного капіталу, отриманого доходу, понесених витрат.

Фінансові результати, як економічна категорія, групуються за певними класифікаційними ознаками та поділяються на певні види. Класифікація дає змогу розрізняти, порівнювати та аналізувати об'єкти на основі їхніх спільних і відмінних ознак, що є важливим для розвитку наукових теорій та практичних дій. Класифікація є методом пізнання об'єкта, що вивчається: чим більше ознак класифікації, тим вища міра їх вивчення, що сприяє підвищенню ефективності управління.

Отже, підводячи підсумок можна стверджувати, що фінансовий результат є досить складною та багатовимірною категорією. Фінансовий результат у формі прибутку виступає головною метою діяльності підприємства та є одним із ключових показників, який визначає ефективність його діяльності. Визначено, що відсутнім є єдиний, узагальнений підхід до класифікації фінансових результатів, це негативно відбивається на достовірності, зрозумілості та аналітичності бухгалтерської інформації.

Список використаних джерел

1. Скрипник М.І. Облік фінансових результатів в умовах імплементації стандартів обліку. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". 2020. № 17. URL: [https:// www.inter-nauka.com/ua/issues/2020/17/6426](https://www.inter-nauka.com/ua/issues/2020/17/6426)
2. Мардус Н.Ю. Теоретичні і методичні підходи до визначення поняття «фінансовий результат» у фінансовому обліку та аудиті. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2021. Вип. 2 (29). С. 148-153. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/29_2021/24.pdf
3. Нагорна І. В. О. Облік і аналіз фінансового результату в системі управління підприємством. Ефективна економіка. 2021. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2021/105.pdf

УДК 338.43

*Кубатко В. М.,
аспірант PhD кафедри обліку і економічного аналізу,
НУК імені адмірала Макарова, м. Миколаїв, Україна*

ПРОДОВОЛЬЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ

У загальному розумінні категорія «потенціал» характеризується як певна можливість реалізації будь-чого, тому йому притаманна ознака накопичення, принцип вимірювання його величини як рівня накопичення і реалізації. Ключовою ознакою потенціалу є його здатність до відтворення, він залежить від характеру цілей підприємства. Утворення потенціалу підприємства представляє собою процес реалізації заходів щодо забезпечення ринкових можливостей підприємства через зміну його характеристик і властивостей до моменту досягнення необхідного рівня відповідно до визначених цілей.

Результати наукового аналізу трактування поняття «потенціал» показують, що в економічній літературі відсутня однозначна думка щодо його тлумачення, натомість науковці ототожнюють його з поняттям «ресурси», «потужність», «здатність», «можливість» тощо. На думку Л. Волошина існують різні підходи до визначення цього поняття. Одні науковці акцентують увагу на наявності ресурсів, інші – на можливості їх використання.

Вперше цей термін в 1924 році розглянув К.Г. Воблій, який стверджував, що потенціал – потенційна можливість країни виробляти матеріальні блага для задоволення потреб населення. У 80-90-х роках ХХ ст. вчені Д. Черніков, С. Белова, Е. Фігурнов визначили потенціал як сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних видів ресурсів. У Тлумачному словникові української мови «потенціал» визначено як «приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов».

На думку О.І. Кондратюк, під потенціалом прийнято розуміти сукупність показників або чинників, що характеризують його силу, джерела, можливості, засоби, запаси, здібності, ресурси і багато інших виробничих резервів, які можуть бути використані в економічній діяльності.

М.А. Іванов, Ю.Г. Одегов, К.Л. Андреев стверджують, що дослідження ефективності розвитку економіки мають розраховуватися з потенційних можливостей виробництва. Вони вважають, що потенціал – це система матеріальних, трудових факторів, які забезпечують досягнення мети виробництва. Основою для такого підходу є вислови К. Маркса про те, що «засоби праці, предмети праці та робоча сила як фактори виробництва та елементи утворення нового продукту виступають як можливості, чим підкреслюється їх потенційний характер». Для перетворення цієї можливості в дійсність «вони повинні з'єднатися». Це положення принципово важливе для аналізу і розробки методів вимірювання потенціалу, тому що екстенсивний динамізм розвитку виробництва в деяких випадках зменшив увагу дослідників до питань покращення використання вже накопичених ресурсів.

Вчені В.М. Архангельський, Н. Богацька, О. Ковальчук розглядають потенціал як здатність комплексу ресурсів системи вирішувати намічені перед нею задачі. Потенціал, на їх думку – це є цілісне уявлення єдності структури і функції об'єкту, прояв їх взаємозв'язку, вираз сукупної можливості колективу для виконання певних задач. На цій основі робиться висновок про сукупні можливості колективу – чим вдаліше склалася структура об'єкту, чим в більшій відповідності знаходяться його структурні та функціональні елементи, тим вище його потенціал і ефективність.

В свою чергу, О.І. Олексюк визначає потенціал підприємства як максимально можливу сукупність активних і пасивних, явних і прихованих альтернатив (можливостей) якісного розвитку соціально-економічної системи підприємства у певному середовищі

господарювання з урахуванням ресурсних, структурно-функціональних, часових, соціокультурних та інших обмежень.

Визначаючи категорію, що досліджується, необхідно взяти до уваги положення академіка Л.І. Абалкіна про те, що поняття «потенціал» і «ресурси» не слід протиставляти. Потенціал (економічний, підприємницький, виробничий) представляє собою «узагальнену, збірну характеристику ресурсів», прив'язану до місця та часу. Однак потенціал є більш змістовною категорією порівняно з ресурсами й включає в себе останні, він показує сукупність наявних і прихованих ресурсів. З економічної точки зору, ресурси визначаються як сукупність матеріальних, нематеріальних елементів, які прямо чи опосередковано формують виробничий процес. Особливістю поняття «ресурси» є те, що вони здатні відтворюватися як у формі споживчої вартості, так і у формі вартості. Процес функціонування підприємств систематично вимагає залучення нових видів ресурсів тощо.

В економічній літературі з одного боку, трактується відокремлення понять «можливості», «здібності» від поняття «ресурси», з іншого – елементи стратегічного підходу й пріоритетність стратегічних ресурсів для досягнення підприємством конкурентних переваг, тому визначаємо, що дефініція «потенціал» поєднує терміни «можливості» та «здібності». Це пояснюється тим, що успіх економічної діяльності підприємства в стратегічному плані характеризується її сталими конкурентними перевагами щодо інших підприємств; основним чинником надбання конкурентних переваг є наявність стратегічних ресурсів, тобто ресурсів, що надають можливості здійснювати реалізацію конкурентних стратегій; ефективне застосування цих ресурсів може бути забезпечене особливими якостями підприємства, що належать до можливостей та здібностей. До речі, у тлумачному словнику термін «можливість» визначений як прийнятна умова, обставина, ситуація, за якою можливо щось зробити, а здібність, у свою чергу, визначено як природну обдарованість, вміння, можливість виконувати певні дії. Поняття «ресурси» характеризується як засоби, можливості, якими можна скористатися за необхідності; запаси, які можна використати за потреби; грошові цінності, джерело фінансових доходів.

Результати проведених досліджень визначення дефініції «потенціал» дають підстави виділити такі ознаки, як:

- сукупність природно-кліматичних умов, ресурсів, запасів, засобів, цінностей, які здатні до відтворення;
- можливості (ресурсні, кадрові, інноваційні, інформаційні, фінансові) господарської системи для досягнення певного ефекту;

- потужність господарської системи для виробництва продукції, робіт, послуг;
- сукупність чинників, які визначають джерела спроможності, запаси, кошти, ресурси та інші резерви для виконання цілей суб'єкта господарювання.

Н. Краснокутська наголошує, що при становленні ресурсної теорії підприємства спостерігається її спрямованість на інтровертне сприйняття сутності потенціалу підприємства через синтез ресурсів і організаційних здібностей.

Ми вважаємо, що основним підходом, який розкриває сутність різних підходів до інтерпретації поняття «потенціал» є ресурсний. В процесі дисертаційного дослідження трактування поняття «потенціал» вивчаємо в рамках ресурсного підходу, який поєднує в собі три рівні зв'язків і відношень:

- сукупність показників підприємства, що свідчать про його здатність функціонувати й розвиватися;
- сукупність показників, які відображають використання наявних можливостей і фінансовий стан;
- постійно розвивається, змінюється тощо.

На наш погляд, ресурсний підхід має пріоритетне значення в аспекті управління діяльністю суб'єкта господарювання, але не вичерпує усіх його характеристик.

В основі поняття «ресурсний потенціал» знаходиться загальна категорія «ресурси», що означає запас, джерело. Принциповою відмінністю між термінами «ресурси» та «ресурсний потенціал» є те, що ресурси існують незалежно від суб'єктів економічної діяльності, а потенціал є невіддільним від суб'єктів. Поняття «ресурс» і «ресурсний потенціал» та його складові частини змінювалися з часом, основною причиною стала постійна зміна турбулентного зовнішнього середовища.

У економічній літературі існує значна кількість визначень дефініції «ресурсний потенціал», проте ступінь розробки напрямів наукового пошуку різняться.

Відтак, група науковців М.В. Гладій, В.П. Славов, О.В. Коваленко використовують ресурсний підхід і розглядають ресурсний потенціал як сукупність ресурсів господарської ланки, оцінювання ресурсного потенціалу зводять до визначення вартості доступних ресурсів, а рівень використання ресурсного потенціалу визначають відношенням отриманого результату до обсягу застосованих ресурсів.

В свою чергу, використовуючи результативний підхід О.А. Материнська, А.О. Ярова, Б.В. Мочалов розглядають ресурсний

потенціал як здатність підприємства освоювати, переробляти та мобілізувати ресурси для задоволення суспільних потреб. Оцінювання величини ресурсного потенціалу вони зводять до оцінювання максимального обігу продукції, який підприємство здатне виробити за певної кількості та структури ресурсів. У роботах більшості авторів ресурсний потенціал представлений усіма ресурсами, використовуваними в суспільному виробництві на тій чи іншій стадії розвитку продуктивних сил. Це є однією з характеристик категорії «ресурсний потенціал».

Відтак, в процесі дослідження з'ясовано, що ресурсний потенціал підприємства – це система наявних ресурсів підприємства, а також тих, які можна залучити, з урахуванням вимог зовнішнього середовища в майбутньому та спроможності підприємства мобілізувати їх у потрібний момент для забезпечення його економічного зростання, зокрема у складних економічних умовах. Ресурсний потенціал, крім матеріальних і нематеріальних засобів, включає здібності працівника, колективу, підприємства загалом до ефективного використання наявних ресурсів.

УДК 338.439:338.512](043.2)

Моргун К. В.,
аспірант PhD, кафедри обліку і аудиту
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИТРАТ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Ефективна та конкурентна організація виробництва залежить від багатьох чинників:

- визначення довготермінової мети;
- організаційної і виробничої структури підприємства;
- забезпечення необхідними ресурсами;
- розробки перспективного плану розвитку підприємства;
- визначення форм внутрішньогосподарських економічних відносин;
- чіткої системи планування, обліку, аналізу і контролю;
- матеріального стимулювання працівників, створення їм належних соціальних умов тощо.

Діяльність будь-якого підприємства вимагає певних витрат для споживання послуг та ресурсів. Враховуючи діяльність цього можна стверджувати, що одні витрати пов'язані із наданням послуг (витрати

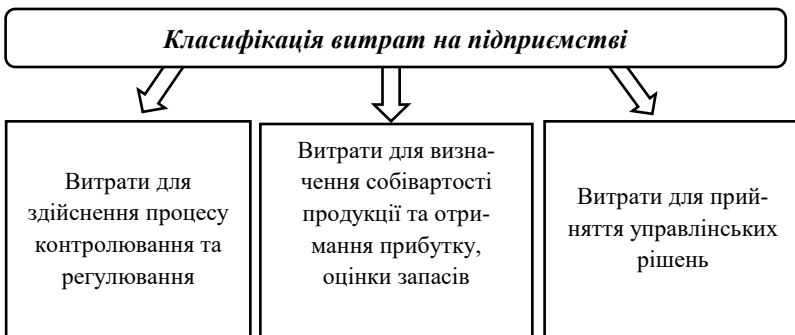
на сировину, матеріали, оплата праці), інші – на управління та обслуговування виробництва (витрати на управлінський апарат для забезпечення виробничого процесу), ще – для визначення собівартості продукції. Існують і додаткові витрати які несе господарство під час виробництва [6].

Для управління, контролю, прийняття рішень та керування витратами потрібна їх класифікація. Класифікація витрат – це поділ їх на класи, певних загальних ознак, об'єктів і закономірних зв'язків між ними. Причому, чим більше виділено ознак класифікації, тим вищий ступінь пізнання об'єктів.

Для розуміння сутності потрібно визначити місця де виникають витрати:

- відділи, цехи, окремі структурні підрозділи, роботі місця;
- центри витрат, відособленні первинні виробничі одиниці, що можуть виконувати одноманітні операції та одноманітне технічне оснащення. Це може бути окремі роботи місця, відділи;
- центри відповідальності – відокремленні структурні підрозділи, що працюють на автономності. Керівники таких центрів несуть відповідальність за результати діяльності;
- бізнес-процеси – основні види діяльності, тобто замовлення на поставку матеріалів, експлуатація устаткування в процесі виробництва, контроль якості, перевезення продукції [2].

Науковець Друрі К. стверджував, що в обліку накопичується інформація щодо трьох категорій витрат: витрати на матеріали, робочу силу та накладні витрати. На сьогодні найпоширенішою класифікацією витрат є залежно від цілей управління, адже для отримання інформації про витрати використання їх прийняття управлінських рішень поділяють на три напрямки. Це принцип – різні витрати, для різних цілей [3].

До витрат для визначення собівартості відносять витрати на продукцію, на періоди; за участю в процесі виробництва – виробничі і не виробничі.

Можна також ще додати, що є витрати, які не пов'язані з виробництвом – невиробничі, які відносять до звітного періоду. Групування невиробничих витрат за економічними елементами дає можливість охарактеризувати їх відношення до новоствореного продукту, надаючи їм комплексного характеру, та виокремити суму невиробничих витрат. Такі витрати можуть бути контрольованими з боку керівника підприємства і неконтрольованими іншим персоналом [7].

Деякі науковці поділяють витрати:

1. За відношенням до обсягу виробництва класифікують витрати:
 - постійні;
 - змінні;
 - змішані;
 - умовно-постійні;
 - умовно-змінні;
 - напівзмінні;
 - напівпостійні.
2. За ступнем охоплення:
 - планові;
 - неплановані.
3. Для контролю діяльності окремих підрозділів:
 - контрольовані (закупівлю сировини, матеріалів);
 - неконтрольовані (комунальні платежі, амортизаційні відрахування).
4. Для прийняття певних рішень:
 - релевантні, які можуть змінюватися відповідно до рішення;
 - нерелевантні витрати, які не залежать від певних прийнятих рішень.
5. За економічним змістом, які пов'язані з оплатою праці, відрахування на соціальні заходи, амортизацію відносять за економічних змістом.

6. За статтями калькуляції дає змогу контролювати виконання планів щодо собівартості продукції на окремих підрозділах та в цілому тощо. Перелік статей для калькулювання і склад витрат, які входять в калькуляційні статті, кожне підприємство визначає самостійно та закріплює в відповідних наказах про облікову політику підприємства [1,4,5].

Витрати підприємства можна класифікувати за різними ознаками. Велике значення має класифікація витрат в управлінні ними для здійснення калькуляції собівартості продукції, аналізу, контролю, реалізації та планування. Ми вважаємо використовувати витрати за економіч-

ними елементами, за статтями витрат та за місцем виникнення є найбільш доцільними. Облік витрат дає можливість посилити контроль і поглибити економічний аналіз на підприємствах.

Під час управління підприємством важливе місце займає класифікація витрат. Щоб оперативно управляти витратами потрібно правильно класифікувати їх за певними критеріями. Обґрунтована класифікація витрат дає змогу результативно формувати витрати. Розподіл всіх витрат дасть змогу правильно приймати управлінські рішення для зміцнення ресурсного потенціалу підприємства та підвищення конкурентоспроможності виробництва продукції. Однак, при використанні та класифікації витрат треба враховувати особливості виробництва у різних галузях господарств. Деяким підприємствам не всі витрати можуть підходити на певних етапах господарювання.

Список використаних джерел

1. Гаркавенко С.С. Маркетинг: Підручник. – К.: Лібра, 2002. – 712 с.
2. Григорова З. В., Кваско А. В. Сучасні методи управління витратами підприємств/ З. Григорова// Науковий погляд: економіка та управління. – 2021. – № 2 (72) – С. 18-24
3. Друрі К. Вступ до управлінського та виробничого обліку / Під ред. С. А. Табаліної; пер. з англ. – М. : Аудит, ЮНИТИ. – 1997. – 560 с.
4. Жихоренко М. О. Класифікація витрат в залежності від цілей збору інформації/ М. Жихоренко // Вісник СНТ ННІ Бізнес і менеджмент ХНТУСГ. – 2019 - № 2 – С. 61 – 65
5. Когут У. І. Критерії класифікації витрат підприємства [Електронний ресурс] / У. І. Когут // Вісник національного університету «Львівська політехніка» – 2008. – № 624. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vnulp/menegment/2008_624/08.pdf
6. Колесник М. В. Про підходи до класифікації витрат промислового підприємства/М. Колесник// Наукові праці МАУП. – 2014 – № 2 (41). – С. 146-150
7. Нападівська Л. В. Управлінський облік: МоноУграфія / Л. В. Нападівська. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2009. – 450 с.

БІВАЛЮТНІ КОНФЛІКТИ: КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВ'ЯЗАННЯ

Бівалютні конфлікти – це явище, що виникає внаслідок економічних і політичних криз, під час яких дві або більше валют починають функціонувати паралельно на одній території. Це призводить до економічних дисбалансів та соціальної нестабільності, що в свою чергу, ускладнює управління регіонами і міжнародні відносини. Бівалютні конфлікти можуть стати серйозною загрозою як для локальних, так і для глобальних економік, якщо не будуть знайдені ефективні способи їх розв'язання.

Причини бівалютних конфліктів:

1. Політичні та військові конфлікти – зміна влади або окупація території можуть призвести до насильницького впровадження іншої валюти.

2. Економічна нестабільність – гіперінфляція, різкий економічний спад або санкції можуть призвести до втрати довіри до національної валюти та переходу до використання іноземних валют.

3. Культурні та геополітичні розбіжності – історичні та культурні чинники можуть впливати на переваги у використанні певних валют.

Приклади бівалютних конфліктів у світі:

– у Зімбабве в 2009 р. після гіперінфляції національна валюта фактично втратила свою вартість, що призвело до використання долара США та південноафриканського ранда;

– Сирія, де з початку громадянської війни у 2011 р. на підконтрольних повстанцям територіях використовувалися валюти інших країн, включно з турецькою лірою та доларом США;

– Лівія після революції 2011 р. також зіткнулася з безліччю валют в обігу, що ускладнило відновлення єдиної фінансової системи.

Бівалютні конфлікти потребують комплексного підходу для їх розв'язання. Це може включати підтримку місцевих валют, введення фінансових санкцій, а також розвиток альтернативних платіжних систем.

Окупація Херсона у 2022 р. російськими військами призвела до спроб замінити українську гривню російським рублем. Окупаційна влада оголосила, що до кінця року обіг гривні буде припинений, а рубль стане основною валютою регіону. Однак процес впровадження рубля зустрів сильний опір як з боку місцевого населення, так і з боку українських фінансових інститутів, зокрема ПриватБанку.

Окупаційна влада встановила курс 1.25:1 на користь рубля, що було сприйнято як несправедливий і дискримінаційний курс. Крім того, попри спроби впровадити рубль, у Херсоні існувала «паралельна економіка», де гривня залишалася основною валютою для багатьох місцевих підприємців та громадян. Одним із ключових чинників збереження гривні в обігу стала підтримка українських фінансових інститутів та опір окупантам з боку місцевого населення.

Фактори, що ускладнювали впровадження рубля:

1. Опір з боку населення. Багато жителів Херсона відмовлялися використовувати рубль, вважаючи за краще продовжувати розрахунки в гривні. Це призвело до того, що рубль не зміг повністю витіснити гривню, попри тиск окупантів.

2. Успіхи Збройних Сил України. Військові успіхи ЗСУ у звільненні частини окупованих територій додали населенню впевненості, що рубль не стане домінуючою валютою.

Перемога гривні у бівалютному конфлікті: до середини 2022 р. стало очевидно, що спроби окупантів нав'язати рубль як основну валюту зазнають невдачі. Попри встановлення офіційних курсів і примусову зміну цінників у магазинах, більшість транзакцій, особливо у сфері малого бізнесу, продовжували здійснюватися в гривні. Важливу роль у цьому відіграла активна підтримка ПриватБанку, який надавав інфраструктуру для безготівкових розрахунків і допомагав місцевим підприємцям та жителям уникати використання рубля.

ПриватБанк став ключовим гравцем у підтримці гривні на окупованих територіях, надаючи можливість використовувати гривню через цифрові канали. Зокрема, мобільний додаток Приват24 відіграв вирішальну роль, дозволяючи жителям Херсона здійснювати платежі та перекази в гривні, що мінімізувало необхідність переходу на рубль.

Стратегії ПриватБанку:

– підтримка безготівкових операцій. Понад 60% усіх транзакцій на окупованих територіях продовжували проходити через систему Приват24, що зберігало гривню в обігу та сприяло стабільності економіки;

– робота POS-терміналів і банкоматів. Приблизно 30% терміналів і банкоматів ПриватБанку залишалися активними навіть в умовах

обмеженого доступу до готівки, що дозволяло бізнесу продовжувати роботу в гривні;

– обмінні курси. ПриватБанк підтримував справедливі курси обміну гривні і рубля на своїх цифрових платформах, що допомагало місцевим жителям уникати використання занижених курсів, нав'язаних окупаційною владою.

Український уряд продовжував здійснювати виплати пенсій і соціальних допомог жителям окупованих територій у гривні через Приват24. Це стало важливим джерелом доходу для багатьох громадян, що також сприяло збереженню гривні в обігу. Щомісячні виплати у гривні на окуповані території становили мільярди гривень, підтримуючи фінансову стабільність населення.

Малий та середній бізнес Херсона активно користувався ПриватБанком для розрахунків і управління своїми рахунками у гривні. Приблизно 40% бізнес-рахунків на окупованих територіях продовжували вести операції через цифрові канали банку. Це сприяло збереженню гривневого обігу в регіоні, попри тиск з боку окупантів.

Кроки та методи, які можна використовувати для управління такими ситуаціями:

1. Аналіз причин виникнення ситуації.
2. Розвиток альтернативних фінансових систем.
3. Міжнародні санкції та блокада.
4. Підтримка місцевих фінансових систем.
5. Інформаційна кампанія та просвітництво.
6. Гуманітарна допомога.
7. Дипломатичні та політичні заходи.
8. Розвиток місцевих валют або альтернативних платіжних систем.
9. Міжнародна співпраця.
10. Розвиток місцевих підприємств та економічна диверсифікація.
11. Розвиток торговельних зв'язків з іншими регіонами.
12. Створення міжнародних фінансових фондів або механізмів підтримки.
13. Сприяння фінансовій грамотності та розвитку фінансових навичок серед населення.
14. Фінансова інноваційність.
15. Сприяння соціальним ініціативам.
16. Залучення громадськості.
17. Створення партнерств.
18. Підтримка малого та середнього бізнесу.
19. Культурна та освітня інтеграція.

Ці заходи вимагають комплексного підходу та співпраці міжнародних партнерів для досягнення успіху в управлінні бівалютними конфліктами на окупованих територіях.

Перемога гривні у бівалютному конфлікті в Херсоні стала символом спротиву окупації та економічної незалежності України. ПриватБанк відіграв центральну роль у цьому процесі, надаючи інфраструктуру для безготівкових розрахунків і підтримуючи використання гривні на окупованих територіях. Його фінтех-рішення, такі як Приват24, стали інструментом не лише економічної стабільності, а й вираження патріотизму серед населення.

Таким чином, бівалютні конфлікти, особливо в умовах окупації, потребують комплексного підходу та активної участі фінансових інститутів, таких як ПриватБанк. Підтримка гривні в Херсоні не лише допомогла зберегти економічну стабільність, але й стала важливим елементом спротиву окупації. Фінансова незалежність і збереження національної валюти відіграли ключову роль у підтримці морального духу та національної ідентичності на окупованих територіях.

УДК 339.138

*Руденко Н. О.,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ А/В-ТЕСТУВАННЯ ДЛЯ АНАЛІЗУ ДАНИХ В МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Дослідження смаків та уподобань споживачів – необхідна складова для будь-якого маркетингового дослідження. Реалізувати таке дослідження можна і не в рамках електронної комерції, втім, збір даних може тривати довший період часу, а чистота експерименту може бути під загрозою впливу неврахованих чинників.

Сучасний світ вже достатньо сильно диджиталізований, і рух до максимальної цифровізації та диджиталізації продовжується. Більше 30% споживачів в світі вже здійснюють покупки онлайн через спеціалізовані платформи електронної комерції або в соціальних мережах. Тобто, орієнтовно 30% покупців вже втратив «офлайн-ринок» і ті продавці, які не встигли вчасно відреагувати на онлайн-нішу вже програють конкурентну боротьбу. Звичайно, онлайн-покупки мають як свої

переваги, так і недоліки, однак, щорічний приріст в сфері eCommerce сигналізує про постійний зростаючий потенціал для переходу та/або інвестування в цей напрям. Саме тому витрати на дослідження уподобань та схильностей споживачів є прийнятними для багатьох онлайн-платформ і при раціональній побудові дослідження окуповуються.

Одним з дієвих маркетингових інструментів в сфері eCommerce є А/В-тестування. Такий інструмент походить з традиційного маркетингу і є методом дослідження, протягом якого певні контрольні елементи (вигляду А) об'єкту (наприклад, пакування товару, текст або візуальне оформлення рекламного оголошення тощо) порівнюють з подібним елементом (вигляду В), в яких відбулися певні зміни (розташування або колір, текст тощо) для того, щоб з'ясувати, чи впливає така зміна на зміни цільового показника.

Цільовим показником може виступати як абсолютні значення приросту фактів купівлі, так і реєстрації, переходу за посиланням чи натискання кнопки, або ж відносні показники конверсії та retention rate.

А/В-тестування – це по суті експеримент, де присутня контрольна група (control group) та одна група споживачів, які отримали модифіковану версію продукту (treatment group). Звичайно, в залежності від кількості одночасного тестування різних модифікацій може бути більше однієї treatment group. Для проведення тестування з усієї генеральної сукупності споживачів виділяється репрезентативна вибірка за певними бажаними показниками чи параметрами. Вибірка має бути збалансованою та репрезентативною, щоб результати експерименту можна було б перенести на всю загальну сукупність споживачів.

Перевагами саме такого інструменту перед іншими традиційними є:

1. Мінімізація ризиків при невдалій зміні (модифікації), оскільки ці зміни побачить лише обрана і відносно невелика кількість споживачів. Завдяки методам математичної статистики можна розрахувати мінімально необхідну величину такої вибірки задаючи лише три показника (очікуваний рівень конверсії контрольної групи, мінімально прийнятний очікуваний ефект та статистична значущість, яка звичайно приймається на рівні 95%).

2. Заощадження витрат на впровадження невдалої модифікації (в т.ч. і витрат на розробку та впровадження нових елементів), в т.ч. і через перевірку попиту Demand Test, коли замість реально впровадженого функціоналу користувачу запропонована кнопка переходу на цей функціонал. Таким чином можна отримати реальний рівень потреби в такій модифікації.

Для проведення тестування потрібне використання відповідного продукту або платформи, яке може бути як стороннім сервісом (Optimizely, VWO, Google Optimize, Adobe Target) так і власною розробкою в залежності від частоти, потреби та важливості використання.

Також необхідним є формулювання основної та альтернативної гіпотези дослідження. Основна гіпотеза отримує назву нульової, друга є альтернативною. Нульова гіпотеза на початковому етапі експерименту вважається істинною, а в дійсності може бути як істинною, так і хибною. Отже, за результатами перевірки нульової гіпотези може бути прийнято як правильне, так і хибне рішення. Правильне рішення можливе в двох випадках: коли за результатами дослідження ми не відхиляємо істинну нульову гіпотезу або ж коли ми відхиляємо хибну нульову гіпотезу. Помилкове рішення може бути прийнято за аналогічними міркуваннями: відхилення істинної нульової гіпотези або ж прийняття хибної. Так, ми можемо виділити помилки двох типів:

1. Відмова від істинної нульової гіпотези (помилка I-го роду).
2. Прийняття хибної нульової гіпотези (помилка II-го роду).

Процес перевірки або ж тестування гіпотези полягає в тому, щоб зрозуміти, наскільки великим є ризик помилки першого роду (відхилення істинної гіпотези). Оскільки в процесі експерименту працюють із вибіркою, а не з усією сукупністю, то має місце помилка вибірки. Для найбільш поширеного підходу із 5%-вим рівнем значущості, 5 з 100 обчислених спостережень будуть підтверджувати, що нульова гіпотеза є хибною, а всі інші 95 спостережень навпаки, підтверджувати істинність цієї гіпотези.

Для реалізації подібного експерименту необхідно забезпечити:

- наявність достатньої кількості підходящих користувачів (так званого таргетованого трафіку);
- рівномірний та випадковий розподіл таргетованого трафіку між версіями А та В для відповідно контрольної групи та treatment-групи;
- сталість розподілу між версіями для повторного відображення при необхідності перед користувачами (тобто, користувач з контрольної групи не побачить модифіковану версію при перезавантаженні сторінки, наприклад);
- збір та моніторинг отриманих даних (більше даних дадуть змогу для проведення більш якісного аналізу поведінки користувачів продукту);
- проведення експерименту до кінця для отримання статистичної значущості результатів і виключення можливості сприйняття «інформаційного шуму».

Таким чином, є можливість ефективно об'єднати методи та інструменти математичної статистики та експериментальних досліджень із поточними викликами щодо використання маркетингових інструментів в сфері електронної комерції, дослідженні та прогнозуванні поведінки споживачів.

УДК 351

*Ужва А. М.,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри обліку і аудиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

АГРАРНИЙ БІЗНЕС ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНИХ УЧЕНЬ

В умовах ринкової економіки термін «аграрний бізнес» набув широкого поширення і є загальновживаним у сфері наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених. Науковці визначають його скорочено «агробізнес», дещо своєрідно, з відхиленням або не сприйманням загальновизнаної сутності. В. В. Зіновчук зазначив, що «виникнення аграрного бізнесу стало результатом докорінної зміни філософії розвитку сільськогосподарського виробництва в другій половині нинішнього століття, його переорієнтації з виробничої на ринкову концепцію, широкого розповсюдження підприємницьких підходів і формування відповідних структур, поглиблення інтеграційних процесів між сільським господарством і сполученими галузями. Використовуючи термінологічний підхід проаналізуємо, який зміст включає в себе дефініція «аграрний бізнес» та які економічні процеси, взаємозв'язки відображає.

Дефініція «бізнес» має англійське походження і в перекладі означає справу, діяльність, заняття. Термін «бізнес» в науковий оборот уперше ввів англійський банкір та економіст Р. Кантільон (1680–1734 рр.), який розглядав його як економічний процес узгодження попиту і пропозиції в умовах ризику. Французький економіст Жан Батист Сей (1767–1832 рр.) розглядав «бізнес» як творчий процес, що поєднує в собі працю і капітал в умовах ризику. Австрійський учений Йозеф Шумпетер (1883-1950рр.) показав, що головним чинником бізнесу є інновації.

Західні вчені вивчають сутність бізнесу комплексно, розширюючи його поняття від справи, заняття через систему задоволення потреб, сферу життя населення до центральної магістралі соціально-економічної системи суспільства. Так, англійський професор А. Хоскінг стверджує, що «бізнес – це діяльність, що здійснюється приватними особами або організаціями для отримання природних благ виробництва або надання послуг в обмін на інші товари, послуги або гроші, та така, що призводить до взаємної вигоди зацікавлених осіб або організацій».

В економічному словнику Й. С. Завадського, Т. В. Осовської, О. О. Юшкевича бізнес розглядається як діяльність, спрямована на одержання прибутку шляхом створення, виготовлення та реалізації певної продукції чи надання послуг; сфера діяльності господарюючого суб'єкта і його економічних інтересів, яка характеризує також справу в тій чи іншій галузі підприємництва, коли за наявності певного ризику досягається намічений комерційний успіх; справа, заняття, підприємництво, економічна діяльність, спрямовані на отримання прибутку.

Аналогічне визначення терміну «бізнес» наведено в «Вільній енциклопедії»: «Бізнес – підприємницька, комерційна чи будь-яка інша діяльність, що може суперечити закону і спрямована на отримання прибутку. У «Сучасному словнику» термін «бізнес» також ототожнюється з поняттям «підприємництво». А. П. Кісельов під бізнесом розуміє систему діяльності, де організація виробництва товарів та послуг здійснюється тими, кому належать фактори виробництва, або бізнес – організація економічної діяльності на основі приватної власності з метою отримання прибутку. Тобто, узагальнюючи вище викладене, зазначимо, що бізнес – це будь-яка сфера діяльності, направлена на отримання максимального прибутку шляхом реалізації товарів і послуг, які мають попит серед споживачів, а також елемент ринкової економіки, без якого держава не може ефективно розвиватися.

Логічним продовженням дослідження сутності економічних категорій «підприємництво» та «бізнес» є визначення змістовного наповнення поняття «аграрний бізнес». Перехід аграрного сектору економіки України до ринкових умов господарювання обумовлений формуванням та розвитком аграрного бізнесу. В популярному нарисі Економіка Сполучених Штатів Америки зазначено, що «...сільське господарство поступово перетворюється на агробізнес.... Агробізнес є втіленням змін, що сталися в американському сільському господарстві

наприкінці XX століття». Отже, термін «агробізнес» зародився в США як нова форма організації сільського господарства.

Найчастіше економічна категорія «аграрний бізнес» визнається як група галузей економіки; вид діяльності суб'єктів підприємництва; галузь знань та наукових досліджень.

Більшість вітчизняних та зарубіжних авторів стверджують, що аграрний бізнес охоплює всі складові продовольчо-сировинного підкомплексу, однак характеризується новим типом економічних відносин. В процесі дослідження нами з'ясовано, що науковці розглядають дефініцію «аграрний бізнес» з точки зору організаційного, галузевого і функціонального підходів. При організаційному підході терміни «агробізнес» і «агропромисловий комплекс» схожі, проте агробізнес вживається для позначення агропромислового комплексу країн з розвинутою ринковою економікою.

Ми повністю підтримуємо позицію науковців, які схиляються до думки, що аграрний бізнес включає в себе основні традиційні сфери агропромислового комплексу, а саме:

I сфера – виробництво сільськогосподарської продукції (рослинництво і тваринництво), що виробляють продукти харчування і сировинну базу для переробної промисловості;

II сфера – промислова переробка сільськогосподарської продукції (харчова та легка промисловість);

III сфера – виробництво засобів виробництва для всіх галузей агропромислового комплексу (тракторне і сільськогосподарське, продовольче машинобудування; виробництво мінеральних добрив та інших засобів для інтенсифікації сільськогосподарського виробництва; мікробіологічна промисловість; комбікормова промисловість; сільське будівництво);

IV сфера – виробнича та соціальна інфраструктура (заготівля, зберігання, транспортування і реалізація продукції, науково-дослідні організації і підготовка кадрів).

Проте, в такій структурі не виокремлено сфери оптової та роздрібної торгівлі, які є важливими для діяльності підприємств аграрного бізнесу, тому, ми погоджуємося з Ю. Е. Губені, який зазначив, що новизна економічних відносин в агробізнесі полягає в зміщенні акцентів із виробництва й виробничих відносин із сільського господарства та його економіки на цілісний «продуктовий ланцюг» і маркетинг, єдність яких забезпечать збалансованість і сталий розвиток агробізнесу як соціально-економічної системи.

Агробізнес – це, насамперед, не сукупність підприємств і суб'єктів підприємництва, а особливий тип партнерських відносин, організації співпраці, що створює сприятливі умови для їх учасників. Суб'єктами аграрного бізнесу виступають підприємці, тобто особи, які здійснюють ініціативну діяльність на власний ризик і під свою економічну і юридичну відповідальність; колективи підприємців; споживачі продукції та працівники, які виконують трудову діяльність по найму на контрактній основі.

Основною сферою діяльності агробізнесу є сільськогосподарське виробництво і його ресурсне забезпечення. При цьому сільськогосподарське виробництво побудовано на відносинах, зумовлених формами власності, формами господарювання, державними та іншими соціально-економічними інститутами аграрної спрямованості; відносинах між суб'єктами виробничого процесу, представниками власності і безпосередніми виробниками, між самими виробниками. Інші сфери діяльності агробізнесу зумовлюють рух виробленої сільськогосподарської продукції: зберігання, переробка, транспортування, упаковка, просування на ринок, продаж. До них відноситься заготівельна мережа, первинна та вторинна переробка продукції, системи оптової та роздрібної торгівлі продукцією сільського господарства. В останнє десятиліття частка цих сфер агробізнесу стрімко зростає.

В економічній літературі країн Європейського Союзу поняття «агробізнес», «продовольчий сектор», «продовольча система» вживаються як синоніми. Ці поняття трактуються як сукупність взаємопов'язаних галузей з виробництва і забезпечення населення продуктами харчування. Головними ланками агробізнесу є сільське господарство, харчова промисловість, оптова та роздрібна торгівля, громадське харчування. Відтак, концепція «агробізнесу» розвинутих країн побудована на трисферній моделі агропромислового комплексу:

I сфера – фондоутворювальні виробництва (висхідний сектор);

II сфера – сільське господарство;

III – переробка сільськогосподарської сировини, зберігання, транспортування і збут готової продукції (низхідний сектор).

У галузевому аспекті поняття «агробізнес» використовують для визначення галузевих продовольчих підкомплексів, що функціонують у ринковому середовищі, тобто в єдиному ланцюгу розглядають процеси виробництва, переробки і маркетингу сільськогосподарської продукції. Функціональний підхід агробізнесу представлений у контексті розвитку підприємництва в аграрній сфері, який характеризується співпрацею, врахуванням економічних інтересів усіх

учасників продуктового ланцюга. Отже, структурно агробізнес – це сукупність суб'єктів підприємницької діяльності у виробництві засобів виробництва для сільського господарства; власне сільськогосподарське виробництво; зберігання, транспортування і переробка сільськогосподарської продукції та торгівля сировиною і переробленою продукцією, обслуговування сільського господарства, які діють в аграрному секторі економіки країни. Функціонально агробізнес – це новий тип економічних відносин між суб'єктами аграрного ринку, що характеризується взаємовигідною співпрацею з врахуванням економічних інтересів усіх його учасників [Журкану].

Слід зробити особливий акцент на цілісності концепції агробізнесу, тобто коли взаємовідносини між суб'єктами аграрного бізнесу розглядаються як система, кожен компонент якої впливає на ефективність усього продуктового ланцюгу. Цілісність процесу холістичного підходу з оптимального розвитку аграрного бізнесу, розробки та впровадження програм на основі багаторівневої взаємодії декількох різноспрямованих концепцій повинно бути підкріплено залученням інвестицій, обладнання та технологій, що в цілому сприятиме вирішенню проблеми формування ефективної системи забезпечення населення якісними продуктами харчування та промисловість якісною сировиною. Використання запропонованих нами наукових підходів забезпечить функціонування суб'єктів аграрного бізнесу як системи на принципах збалансованості, що є основним індикатором синергетичного ефекту при здійсненні процесів розвитку.

Відповідно до вищезазначеного, економічну категорію «аграрний бізнес» нами пропонується трактувати як соціально-економічну систему виробничих, економічно-правових відносин у виробництві засобів виробництва для сільського господарства; виробництві власної сільськогосподарської продукції; її зберіганні, транспортуванні, переробці та оптово-роздрібної торгівлі сировиною і переробленою продукцією, функціонуванні всіх складових інфраструктури для досягнення інтегральної мети – забезпечення продовольчої та агросировинної безпеки держави.

*Фарапонов Г. А.,
старший викладач кафедри фінансів і кредиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

СТАН ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ НА РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

З 2020 року в Україні змінилися як нормативно-правові засади регулювання ринку небанківських фінансових установ, так і в цілому підходи, принципи, організація діяльності регуляторів у цій сфері, а відповідно – державна політика впливу на функціонування небанківських фінансових установ (НБФУ).

Законодавчі нововведення та перехід до Національного банку України (НБУ) функцій регулювання більшості інститутів небанківського фінансового сектору, гнучкість та адаптивність його політики до умов воєнного часу зумовлюють актуальність теоретико-методичних та практичних аспектів дослідження обраної тематики.

Основними причинами реформи, так званого «спліту», були рекомендації Міжнародного валютного фонду, сформовані в результаті аналізу практики регулювання фінансового сектору в ЄС, а також відсутність значних успішних результатів в регулюванні фінансового ринку в Національній комісії з регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Небанківський фінансовий сектор, на відміну від банківського, та його учасники диференціюються за такими характерними ознаками, як:

- 1) доступність, оперативність, надійність, швидкість фінансових послуг;
- 2) вартість фінансових послуг;
- 3) ефективність та ступінь ризикованості діяльності НБФУ в розрізі операцій;
- 4) спеціалізація діяльності: види фінансових послуг, їх вартість, терміни кредитування тощо;
- 5) інструменти державного регулювання, які використовуються для впливу на стан, розвиток;
- 6) різноманітність функцій та послуг, які виконують НБФУ на фінансовому ринку.

Розвиток небанківських фінансових установ також позначається на політиці держави та інструментах впливу на їх діяльність. Відтак, поява нових видів фінансових установ потребує впорядкування їх діяльності.

Тому в цій ситуації важливо забезпечити інституційну, фінансову, правову спроможність органів державної влади до регулювання фінансового сектору, але врахувати інтереси всіх його учасників.

Підсекція:

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

УДК 351.86 (042.5)

Брядко А. А.,

*канд. екон. наук, викладач кафедри менеджменту,
ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна*

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО
ГОСПОДАРСТВА В РОЗРІЗІ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ
ЗАГРОЗ**

Забезпечення функціонування національного господарства в умовах військово-політичних загроз є складним та багатоаспектним процесом, який охоплює різні сфери, включаючи економічну стабільність, оборонну готовність, захист критичної інфраструктури та безпеку постачання ресурсів. Для забезпечення стійкості національного господарства в умовах військових конфліктів або загроз національній безпеці необхідна координація між урядом, бізнесом, військовими та суспільством.

До ключових аспектів забезпечення функціонування національного господарства під час військово-політичних загроз відносяться:

- Підтримка оборонного сектору, що забезпечує стабільне фінансування та розвиток оборонної промисловості, яка здатна виробляти військову техніку, зброю, боєприпаси та інші матеріали, необхідні для захисту країни.
- Інвестиції в новітні оборонні технології, такі як кібербезпека, дрони, штучний інтелект і розвідка, можуть значно підвищити обороноздатність країни.
- Фіскальна та монетарна політика. Уряд повинен впроваджувати ефективні механізми контролю над економікою під час кризи, такі як антикризові програми підтримки, стимулювання виробництва, контроль над інфляцією та забезпечення стабільності фінансової системи.
- Резерви та стратегічні запаси. Створення державних резервів стратегічно важливих товарів (продовольство, паливо, медикаменти) є ключовим для запобігання дефіциту під час військових конфліктів або економічних потрясінь.
- Фізичний та кіберзахист. Критична інфраструктура (енергетика, транспорт, зв'язок, водопостачання) повинна бути захищена як від фізичних загроз, так і від кібернападів. Це може включати побудову сис-

тем раннього попередження, розробку резервних планів та модернізацію захисних механізмів.

- Підтримка безперервності бізнесу. Створення систем для забезпечення функціонування основних підприємств та державних установ у кризових умовах, таких як резервне постачання електроенергії або відновлення інформаційних систем після атак.

- Мобілізація трудових ресурсів. У випадку військових загроз може бути необхідною мобілізація трудових ресурсів для забезпечення функціонування важливих секторів економіки, таких як енергетика, сільське господарство та транспорт.

- Підготовка резервів та розширення військових потужностей. Забезпечення підготовки резервів та швидке розширення виробництва військової техніки та обладнання для забезпечення армії та цивільного населення.

- Економічна та військова допомога. В умовах військових загроз важливо забезпечити міжнародну підтримку, включаючи постачання зброї, фінансову допомогу та дипломатичну підтримку для захисту національних інтересів.

- Санкції та економічний тиск на агресора. Співпраця з міжнародними партнерами для впровадження санкцій проти країн-агресорів може допомогти послабити їх економічний та військовий потенціал.

- Соціальна політика. Забезпечення підтримки населення в умовах криз, зокрема через програми соціальної допомоги, компенсації для постраждалих від військових дій та підтримку вразливих верств населення.

- Інформаційна безпека. Важливим елементом є боротьба з дезінформацією та пропагандою, забезпечення населення правдивою інформацією про події та ситуацію в країні.

- Введення режиму надзвичайного стану. У разі загрози національній безпеці уряд може впроваджувати тимчасові заходи, такі як надзвичайний стан або мобілізаційні закони, для ефективного управління ресурсами та швидкого реагування на загрози.

- Оборонно-промислове регулювання. Під час військових загроз необхідно впроваджувати закони, що регулюють роботу підприємств, пов'язаних з обороною, для прискорення виробництва та постачання товарів та послуг, необхідних для військових операцій.

- Функціонування приватного сектору. Важливо забезпечити безперервність роботи приватних підприємств, які грають критичну роль у постачанні товарів і послуг. Державні механізми підтримки бізнесу в умовах кризи можуть включати податкові пільги, кредити та субсидії.

- Розширення внутрішнього виробництва. За умов обмеженого доступу до міжнародних ринків необхідно посилювати внутрішнє ви-

робництво, зокрема у стратегічних галузях, таких як енергетика, агропромисловість, медичні товари та продукти харчування.

Таким чином, забезпечення функціонування національного господарства в умовах військово-політичних загроз потребує комплексного підходу, включаючи економічну та військову мобілізацію, захист критичної інфраструктури, підтримку населення та міжнародну співпрацю. Важливо забезпечити не тільки обороноздатність країни, але й стійкість національної економіки та соціальної сфери, щоб успішно протистояти будь-яким викликам і загрозам.

Список використаних джерел

1. Ситник Г.П. Організаційно-правові засади забезпечення воєнної безпеки України. Київ: САК ЛТД, 2023. - 110с.
2. Резнікова О.О. Національна стійкість в умовах мінливого безпечового середовища. – Київ : НІСД, 2022. – 532 с.
3. Holmes K. R. What is National Security? / The Heritage Foundation. 2014. 07 Oct. URL: <https://www.heritage.org/military-strength-topical-essays/2015-essays/what-national-security> (дата звернення: 03.10.2024).
4. European Union. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. URL: https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (дата звернення: 03.10.2024).

УДК 334.012.6:658.1

Будянська Ю. Д.,
студентка,

ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна

Євчук Л. А.,

д-р екон. наук, професор,

т.в.о. завідувача кафедри економіки та підприємництва,

ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІКРОПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Повномасштабна війна спричиняє значне зниження економічної активності, руйнування інфраструктури, втрату робочих місць і скорочення внутрішнього ринку. Це створює складнощі для молодих підприємців, які намагаються започаткувати або розвивати власний бізнес. Підприємці стикаються з підвищеними ризиками через нестабільну

політичну та безпекову ситуацію. Невизначеність щодо майбутнього країни створює додаткові перепони для довгострокового планування та стратегічного розвитку бізнесу, зокрема, мікропідприємств.

Згідно зі ст. 2 Закону про бухгалтерський облік, мікропідприємствами є підприємства, показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв:

- балансова вартість активів – до 350 тисяч євро включно;
- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 700 тисяч євро включно;
- середня кількість працівників – до 10 осіб включно [3].

Традиційно найбільш поширеними представниками мікропідприємництва в Україні є фізичні особи-підприємці (ФОП). Динаміка загальної кількості активних ФОПів показує, що багато підприємств перейшли з організаційно-правової форми юридичної особи на фізичних осіб-підприємців для оптимізації рівня оподаткування в умовах війни (рис. 1).

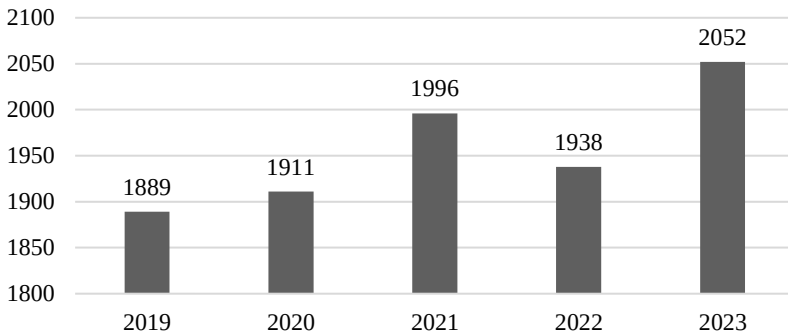

Рис. 1. Динаміка кількості активних ФОПів в Україні, тис. осіб [2]

У 2023 р. з відновленням ділової активності в більшій частині регіонів, де проводилися бойові дії у 2022 р., зросла кількість активних ФОПів і перевищила 2 млн осіб. Це свідчить про популярність використання пільг для підприємств та прагнення оптимізувати податкові витрати.

Також варто проаналізувати, який відсоток сума реалізації товарів, робіт та послуг ФОПів України займає в структурі загальних доходів суб'єктів господарювання України (рис. 2).

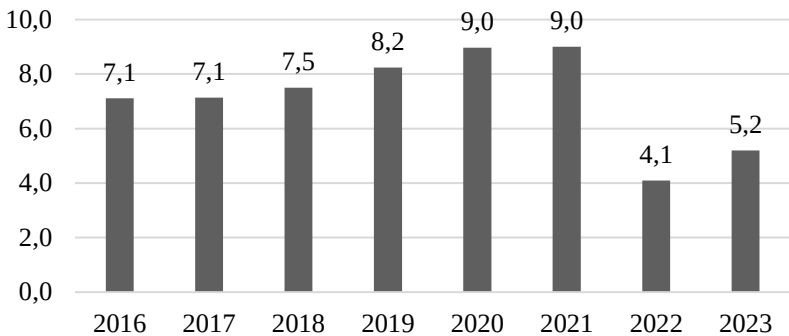

Рис. 2. Динаміка частки суми реалізації товарів, робіт та послуг ФОПів України в структурі загальних доходів суб'єктів господарювання України, % [2]

Становище ФОПів було найкращим на фоні інших підприємств у 2020-2021 рр., можна припустити, що криза більше зачепила великі підприємства, аніж малі. З початком повномасштабної війни скоротилася частка доходів ФОПів в структурі доходів підприємств України до 4,1%, що свідчить про погіршення умов господарювання підприємців. У 2023 р., після початку зростання реального ВВП в умовах війни, становище ФОПів почало покращуватися за даним показником. Якщо аналізувати частку обсягу реалізації ФОПів від ВВП України, то в 2023 р. вона склала 13,2%, хоча в 2020 р. становила 16,8%.

Найпоширенішими секторами серед ФОПів, котрі почали свою діяльність, на другий воєнний рік стали:

- надання послуг перукарнями та салонами краси – 19,4 тисяч;
- роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах – 18,1 тисяч;
- роздрібна торгівля через мережу інтернет – 17,9 тисяч;
- комп'ютерне програмування – 17,5 тисяч.

У перший рік війни майже 12% зі всіх відкритих ФОПів були з КВЕДом «комп'ютерне програмування». Але на другий рік дії воєнного стану частка таких ФОПів знизилась майже вдвічі – до 5,6%. Натомість лідером стала сфера перукарських послуг та салонів краси: у 2023 році зареєструвалося майже в чотири рази більше ФОПів, ніж у 2022 році. Новою популярною сферою, що увійшла в ТОП-10 на другий рік, стала освіта. Натомість консультування з питань інформатизації стало менш популярним [1].

Підприємства, що відкривалися протягом другого воєнного року, найчастіше обирали для роботи напрямок неспеціалізованої гуртової

торгівлі – 6,7% підприємств зі всіх новостворених. Також популярними серед компаній-новачків були надання в оренду нерухомого майна (6,2%), будівництво житлових і нежитлових будівель (3,8%) та вантажний автомобільний транспорт (3,1%) [1].

Отже, аналіз діяльності мікропідприємств загалом по Україні за період 2019–2023 рр. вказує на позитивні зміни у відкритті нових підприємств, особливо після початку повномасштабної війни. Полегшена система оподаткування, на яку могли перейти підприємства, які є малими юридичними особами, сприяла збільшенню кількості нових ФОПів, тоді як кількість закритих мікропідприємств значно скоротилася, що свідчить про адаптацію бізнесу до складних умов через податкові пільги. Незважаючи на війну, мікропідприємництво та малий бізнес є основою економіки України, про що свідчить суттєва частка реалізованих товарів та послуг в структурі загальних доходів суб'єктів господарювання та в структурі ВВП України.

Список використаних джерел

1. Історичний рекорд: українці відкрили найбільшу кількість ФОПів на другий рік війни. YouControl Market Blog. URL: <https://blog.youcontrol.market/istorichnii-riekord-ukrayintsi-vidkrili-naibilshu-kilkist-fopiv-na-drughii-rik-viini/> (дата звернення: 05.10.2024).
2. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 05.10.2024).
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 1999, № 40, ст.365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 05.10.2024).

УДК 338.2(477)

Верланов Ю. Ю.,

канд. екон. наук, професор

кафедри економіки та підприємництва,

ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна

МІСЦЕВІ ЕЛІТИ І РОЗВИТОК В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Ще з 10 років потому в Україні спостерігалися негативні тенденції у сфері місцевого соціально-економічного розвитку. Істотна залежність територій від центру та відсутність достатніх власних ресурсів

призводили до деградації сільської місцевості, формування складної демографічної ситуації, низької якості публічних послуг та зменшення довіри до влади. Внаслідок утворилися локальні території з нерозвинутою інфраструктурою, обмеженими фінансовими ресурсами, недостатньою кваліфікацією кадрів та з високим рівнем корупції і неефективними управлінськими рішеннями.

Для подолання подібних тенденцій Верховною Радою ще у 1997 р. було ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування [12]. Фактично, активний процес децентралізації розпочато з 2014 р. після прийняття Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, а також законів України «Про співробітництво територіальних громад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та змін до Бюджетного і Податкового кодексів – щодо фінансової децентралізації [13]. Отже, реформа децентралізації спрямовувалася на забезпечення умов для створення ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Її основні напрямки включають:

- адміністративно-територіальну реформу: формування об'єднаних територіальних громад (ОТГ), які наділяються більшими повноваженнями і ресурсами для управління своїми територіями;
- фінансову децентралізацію: передачу фінансових ресурсів на місцевий рівень, що дозволяє громадам самостійно розпоряджатися бюджетами;
- розширення повноважень місцевої влади: отримання ними більших прав у сфері управління земельними ресурсами, надання адміністративних послуг та розвитку інфраструктури.

З іншого боку, децентралізація передбачає і посилення відповідальності місцевої влади перед громадянами за ефективність своєї роботи та перед державою за законність своїх дій [13].

Реформа децентралізації була якщо не своєчасною, то вкрай актуальною.

Разом з тим, що децентралізація забезпечує ОТГ можливостями розвитку, все більшої актуальності набуває питання ролі в ньому місцевих еліт.

Як вважається, децентралізація є кращим і ефективнішим методом надання суспільних послуг, ніж централізована організація. Аргументами є те, що суспільні блага та послуги націлені на місцеве населення. Централізовані ж органи, що уповноважені розподіляти ці товари та послуги, на відміну від місцевих, не володіють достатньою інформацією для ефективного розподілу ресурсів. Крім того, централізовані системи схильні до корупції і, отже, неефективні в розподілі суспільних

благ і послуг [3]. Втім, за умов розширення повноважень, місцеві органи влади наражаються на ризик бути «захопленими місцевою елітою» або політикою груп інтересів [8].

Термін «місцева еліта» охоплює групу найбільш впливових, найбагатших, освічених або авторитетних осіб у певній місцевості чи громаді. Еліти часто мають значну соціальну, економічну чи політичну владу і можуть впливати на місцеві рішення та політику. До їх кола відносяться бізнес-лідери, землевласники, керівники підприємств та організацій, політики чи інші видатні особи, які мають значний вплив на громаду [11].

Вплив місцевої еліти на соціально-економічний розвиток громад має неоднозначне спрямування. З одного боку, еліти, використовуючи власні ресурси, зв'язки, накопичений досвід та знання, можуть ефективно сприяти розвитку. З іншого, і це підтверджується чисельними дослідженнями країн, що розвиваються, місцеві еліти можуть виступати як перешкода розвитку громад [10]. Останнє описується терміном «захоплення еліти» (*local elite capture*).

Концепція «захоплення еліти» виникла під час дослідження країн, що розвиваються, щоб описати спосіб, у який соціально забезпечені люди прагнуть отримати контроль над фінансовими вигодами, призначеними для інших. Втім, вона також застосовується і в більш загальному плані для опису того, як політичні проекти можуть бути викривлені тими, хто має кращі позиції та ресурси. Захоплення еліти допомагає пояснити, як суспільні ресурси, такі як знання, увага та цінності, спотворюються та розподіляються владними структурами [7].

«Захоплення еліти» означає форму корупції, коли державні ресурси спрямовуються на користь невеликої групи осіб з вищим соціальним статусом, часто за рахунок більшої частини населення.

Поширенню корупції серед місцевих еліт сприяють декілька взаємопов'язаних механізмів:

1. Формування патронажних мереж, коли місцеві еліти створюють широкі мережі, де вони розподіляють ресурси та послуги лояльним прихильникам в обмін на політичну та соціальну підтримку. Це створює систему, де лояльність винагороджується понад заслуги, увічнюючи корупцію [1].

2. Послаблення інституційного контролю, коли органи місцевого самоврядування не мають надійних механізмів нагляду, що полегшує елітам участь у корупційних діях, не переймаючись можливими наслідками. Це включає слабкі системи аудиту, обмежену прозорість і недостатню систему стримування і протидіаги.

3. Відсутність достатнього контролю над ресурсами: в цій ситуації місцеві еліти часто можуть мати значний контроль над місцевими ресурсами, такими як земля, державні кошти та проекти розвитку. Це дозволяє їм відволікати ресурси на особисту вигоду або зміцнювати свої мережі патронажу [4].

4. Нестійкі культурні та соціальні норми. Ситуація, коли корупція є нормою і навіть очікується як частина ведення бізнесу чи управління, може увічнити корупцію серед місцевих еліт.

5. Суттєвий політичний вплив: місцеві еліти можуть використовувати свій політичний вплив для захисту своїх інтересів і уникнення відповідальності через маніпулювання місцевими виборами, використання зв'язків з правоохоронними органами та із вищими рівнями влади.

6. Присутність економічних стимулів як потенціалу для отримання значної фінансової вигоди може спонукати місцеву еліту до корупції. Це особливо відчувається в районах з цінними природними ресурсами або значними коштами, що виділяються на підтримку розвитку.

Відключення подібних механізмів потребує комплексних дій, у тому числі посилення інституційного нагляду, сприяння прозорості та виховання культури підзвітності.

На сьогодні в теорії сформувалися дві концепції захоплення еліти: контр- і кооптована еліта.

Концепція «контр-еліти» виступає за те, щоб кинути елітам виклик, повністю виключаючи їх з інституційного дизайну. Він передбачає, що всі еліти деструктивні за своєю природою. Підвищуючи обізнаність громадськості про нерівність влади та розбудовуючи місцевий потенціал, цей підхід припускає, що розширення прав і можливостей громади та політичне громадянство будуть ефективними у протистоянні домінуванню еліти [5, 6].

Концепція «кооптованої еліти», навпаки, припускає, що рішенням для подолання протистояння є співпраця з елітами. Вона стверджує, що не всі еліти деструктивні, і деякі з них можуть відігравати позитивну роль у розвитку громади. Вона також припускає, що влада не є грою з «нульовою сумою», а прагматичне використання елітних мереж і ресурсних каналів може стати на користь слаборозвиненим громадам [8].

Місцеві громади, у прагненні запобігти захопленню еліти мають спрямовувати свої зусилля у таких напрямках як:

- сприяння прозорості у діях місцевої влади та бізнесу через вимогу відкритого доступу до інформації про державні витрати, контракти та процеси прийняття рішень;

- посилення громадянської активності шляхом заохочення активної участі у місцевому врядуванні, чого можна досягти через збори громад, громадські форуми, участь у місцевих виборах: чим більшою є заангажованість спільноти, тим важче елітам діяти безконтрольно;
 - створення сильних інституцій через підтримку розвитку незалежних інституцій, які можуть притягнути еліти до відповідальності: громадянські контролюючі організації, незалежні засоби масової інформації тощо;
 - навчання та підвищення обізнаності членів спільноти про ризики та ознаки захоплення еліти, організацію просвітницьких кампаній, що можуть допомогти розпізнати корупцію та протистояти їй;
 - сприяння інклюзивній політиці, яка сприяє справедливому розподілу ресурсів та перешкоджає концентрації економічних вигод в руках небагатьох;
 - використання інформаційних технологій для підвищення прозорості та підзвітності, наприклад, онлайн-платформи для повідомлення про корупцію, соціальні мережі для мобілізації дій громади та цифрові бази даних для відстеження державних витрат;
 - створення коаліції з іншими громадами, неурядовими організаціями та міжнародними організаціями, що може надати додаткову підтримку та ресурси для боротьби з захопленням еліти;
 - забезпечення сприятливого середовища для інформаторів, які викривають корупційні дії: захист і заохочення викривачів може бути потужним стримуючим фактором проти захоплення еліти.
- Здійснюючи ці кроки, місцеві громади можуть створити більш прозоре, підзвітне та інклюзивне середовище, що протистоїть захопленню еліти та сприяє сталому економічному розвитку.

Список використаних джерел

1. Ali M., Fjeldstad O. and Shifa A.B. The Colonial Legacy of Corruption Among Local Elites in Africa. 2021. Africa economic history network. <https://www.aehnetwork.org/blog/the-colonial-legacy-of-corruption-among-local-elites-in-africa/>.
2. Gaspart F. European colonization and the corruption of local elites: The case of chiefs in Africa. Journal of Economic Behavior & Organization. 2006. <https://www.semanticscholar.org/paper/Disciplining-local-leaders-in-Community-Based-Gaspart/a75b440707875d93eda9761e676964e1f4cc02f0>.
3. Elite Capture and Corruption: Concepts and Definitions. Bibliography – with an overview of the suggested literature. Prepared By:

Diya Dutta. NBER. 2009. https://www.academia.edu/237917/Elite_Capture_and_Corruption_Concepts_and_Definitions.

4. Fjeldstad O. European colonization and the corruption of local elites: The case of chiefs in Africa. 2020, Journal of Economic Behavior & Organization. 2020. https://www.academia.edu/103703424/European_colonization_and_the_corruption_of_local_elites_

5. Hickey, S., and G. Mohan (eds) Participation from Tyranny to Transformation? Exploring New Approaches to Participation in Development. Zed Books, UK, 2004. https://www.academia.edu/75140517/Participation_From_Tyranny_to_Transformation_Exploring_New_Approaches_to_Participation_in_Development.

6. Mohan, G., and K. Stokke (2000). 'Participatory Development and Empowerment'. Third World Quarterly, 21 (2): 266–80. <https://scholar.archive.org/work/rhstmqndnjg6reljpzombtwb3i/access/wayback/http://www.eci.ox.ac.uk/~dliverma/articles/Mohan.pdf>.

7. Olufémi O. Taiwo. Elite Capture. How the Powerful Took Over Identity Politics (and Everything Else). 2022. <https://archive.org/details/olufemi-o.-taiwo-elite-capture-how-the-powerful-took-over-identity-politics-and->

8. Platteau, J. P., and A. Abraham (2002). 'Participatory Development in the Process of Endogenous Community Imperfections'. Journal of Development Studies, 39 (2): 104–136. <https://ideas.repec.org/e/ppl37.html>

9. Platteau, J-P. and Gaspart F. (2004). 'Disciplining Local Leaders in Community-Based Development', Centre for Research on the Economics of Development (CRED). https://www.researchgate.net/publication/228634380_Disciplining_Local_Leaders_in_Community-Based_Development.

10. Powis, B. Systems of capture: reassessing the threat of local elites (English). Social development papers; no. 109. South Asia series Washington, D.C.: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/857091468113050758/Systems-of-capture-reassessing-the-threat-of-local-elites>.

11. Slootjes D. Local Elites and Power in the Roman World: Modern Theories and Models. The Journal of Interdisciplinary History (2011) 42 (2): 235–249. https://doi.org/10.1162/JINH_a_00213.

12. Верховна Рада України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text.

13. Реформа децентралізації. КМУ. <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>.

*Гусаков Ю. В.,
аспірант
ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна
Євчук Л. А.,
д-р екон. наук, професор,
т.в.о. завідувача кафедри економіки та підприємництва,
ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна*

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Протягом останніх десятиліть недостатньо керовані та інколи хаотичні процеси переходу до ринкових відносин та інтеграції у світову економіку призвели до швидкої деіндустріалізації української економіки.

На відміну від розвинених країн, де зменшення частки промисловості відбувалося поступово і супроводжувалося перенесенням виробничих потужностей до країн з дешевшою робочою силою, в Україні деіндустріалізація стала ознакою деградації національного промислового потенціалу [1].

Відновлення української промисловості стримується гострим «інвестиційним голодом», який сприяє безробіттю та еміграції, зберігаючи бідність населення. За рівнем розвитку економіки (ВВП на душу населення) Україна відстає від країн ЄС у 5 разів, хоча в 1990 році це розходження було вдвічі меншим [2]. У таких умовах рух за інерцією є вироком для економіки країни. Виправлення ситуації потребує рішучого використання ефективних інструментів промислового розвитку, одним з яких є індустріальні парки.

Сьогодні у світі функціонує близько 15 тисяч індустріальних парків. Вони сприяли економічному розвитку Західної Європи та США 50-100 років тому, країн Азії 30-50 років тому, а також країн Східної Європи та Туреччини 10-20 років тому.

Перші індустріальні парки з'явилися в Західній Європі та США наприкінці XIX – на початку XX століття. Перший у світі індустріальний парк, Траффордський індустріальний парк, був створений поблизу Манчестера у 1896 році. У США перший індустріальний парк з'явився біля Чикаго у 1907 році [3].

У 1951 році в Сінгапурі з'явився перший в Азії індустріальний парк, що стало початком використання цього механізму в регіоні.

Одними із найближчих прикладів для України, можуть бути Туреччина та Польща. Ці країни знаходяться у схожих кліматичних та географічних умовах. Також економічні моделі за виключенням факту членства Польщі в Європейському союзі, мають схожі риси.

Так у 2002-2024 рр. в Туреччині створено 346 індустріальних парків, з яких 206 вже функціонують на площі понад 58 тис. га. Вони розташовані в усіх регіонах країни та вважаються одними з найбільш інвестиційно привабливих у регіоні. Понад 80% прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Туреччину за період 1995-2017 рр. були зосереджені в цих парках [5]. В них діють більше 45 тис. компаній-резидентів, які створили близько 900 тис. робочих місць. Як наслідок, ВВП і експорт країни за цей період зросли більше ніж у 3 рази.

В Польщі на території 14 спеціальних економічних зон (СЕЗ) функціонує 77 індустріальних та технологічних парків. Законодавство, що регулює їх діяльність, було розроблено в 1994 році. Перша СЕЗ, Mielec SEZ, була створена в 1995 році для боротьби з безробіттям у регіоні та використання надлишкових виробничих фондів [4]. До 2001 року було створено понад 5,6 тисяч робочих місць, а сьогодні їх кількість зросла до 20 тисяч. Інші СЕЗ були засновані в другій половині 1990-х років, що сприяло зростанню реального ВВП на 50 % та збільшенню експорту майже втричі за наступні 10 років.

Міжнародний досвід показує, що індустріальні парки відіграють важливу роль у розвитку економіки. В Україні їх ефективність наразі низька через відсутність належних інвестиційних стимулів. Проте впровадження промислових реформ, спрямованих на покращення умов для індустріальних парків до рівня сусідніх країн (Туреччини, Польщі), може призвести до значного інвестиційного зростання. Це допоможе подолати деіндустріалізацію, збільшити зайнятість, підвищити доходи населення, збільшити експорт та бюджетні надходження, а також забезпечити макрофінансову стабільність і входження України до клубу промислово розвинутих країн.

Першим кроком для перетворення індустріальних парків на ефективний механізм промислового розвитку в Україні, вже виконано. Таким кроком було прийняття ряду профільних законодавчих пакетів які вводять податкові та митні стимули для нових виробників.

Однак для масштабної реіндустріалізації необхідно створити привабливі умови для діяльності індустріальних парків, як у сусідніх країнах. Це потребує комплексного пакету реформ, включаючи стимули для реінвестування прибутків, звільнення від земельного податку, безкоштовне підключення до інженерних мереж, створення Банку розвитку та експортно-кредитного агентства, пріоритет української продукції

при державних закупівлях та реалізацію інфраструктурних проектів на основі державно-приватного партнерства.

Україна має великий потенціал для промислового розвитку через індустриальні парки. Реалізація комплексної промислової політики дозволить відкрити близько 100 індустриальних парків, залучити понад 10 млрд доларів інвестицій у пріоритетні галузі (харчова, деревообробна, меблева, машинобудівна, аерокосмічна, металургійна тощо) та забезпечити регіональну диверсифікацію. Це позитивно вплине на ключові макроекономічні показники: ВВП, інвестиції, зайнятість, доходи населення, випуск та експорт.

Список використаних джерел

1. Manufacturing, value added (% of GDP). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.MANF.ZS>.

2. Foreign direct investment: Inward and outward flows and stock, annual, 1970-2016 / UNCTAD Statistics. URL:

<http://unctadstat.unctad.org/wdsTableViewer/tableView.aspx?ReportId=96740>.

3. Лекарь С. І. Міжнародні та вітчизняні реалії функціонування індустриальних парків. *Економіка промисловості*. 2017. № 1. С. 80-94.

4. The Act of 20 October 1994 On Special Economic Zones. URL: <http://www.infor.pl/akt-prawny/562012,ustawa-o-specjalnych-strefach-ekonomicznych.html>.

5. Турки планують створити в Чорному морі штучний острів. *New Voice*. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/u-chornomu-mori-stvorjat-shhtuchnij-ostriv-1836532.html>.

УДК 3361

Дранус Л. С.,

*канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту,
ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна*

Матвєєва В. М.,

*здобувач вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент»,
ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна*

ФАКТОРИ УПРАВЛІННЯ ВНУТРІШНІМ БОРГОМ УКРАЇНИ

Оскільки Україна стикається з численними економічними викликами, тема управління внутрішнім боргом України, станом на 2024 рік, є надзвичайно актуальною. Нині, Україна переживає фінансову нестабі-

льність, спричинену збройною агресією, що потребує великих бюджетних витрат, а також зовнішньоекономічну кризу та макроекономічну нестабільність. Отже, ефективне управління внутрішнім боргом має вирішальне значення для забезпечення фінансової стабільності країни та стабільного економічного розвитку [2 с. 198].

Варто розуміти, що досить велика кількість західних економістів та українських вчених працювала над дослідженням проблеми внутрішнього боргу та займалися питаннями щодо її вирішення, серед яких: О.Д.Василик, Т.П.Вахненко, Х.Джонсон, Дж.Кейнс, В.В.Корнєєв, А.Лаффер, В.М.Суторміна, Г. Осадчий, Т. Вахненко, В. Глущенко, Г. Калач, В. Козюк, В. Корнєєв, Г. Кучер, І. Лютий, та інші. У той же час, в Україні не до кінця дослідженні питання, що пов'язані з проблемами управління державним боргом, особливостями його формування і розвитку в теперешніх умовах [1, с. 209].

Через те, що зараз обмежений доступ до іноземних ринків капіталу через військові дії та макроекономічну нестабільність, Україна все більше покладається на внутрішні джерела фінансування, зокрема, на облігації внутрішньої державної позики (ОВДП). І саме це є першим фактором ефективного управління внутрішнім боргом, що є критичним для забезпечення та функціонування країни.

Високі процентні ставки за внутрішніми позиками збільшують навантаження на бюджет, що робить обслуговування боргу однією з найбільших статей державних витрат. Водночас, неефективне управління борговим портфелем може призвести до збільшення витрат на обслуговування боргу, що погіршить фінансовий стан країни.

Ефективне управління внутрішнім боргом дає можливість державі залучати ресурси для інвестування в інфраструктурні проекти, соціальні програми та інші напрямки, які стимулюють економічне зростання. Водночас зростання боргу без чіткого плану його обслуговування може стримувати економічний розвиток через збільшення податкового тиску на бізнес і населення [2 с. 198].

Слід пам'ятати, що для ефективного управління внутрішнім боргом в Україні затверджено ряд правових норм яких слід дотримуватися, а саме: Конституція України, де стаття 95 визначає, що держава повинна забезпечувати виконання своїх фінансових зобов'язань, зокрема через запровадження відповідних правових і фінансових механізмів. Бюджетний кодекс України, який має регулювати питання бюджетного процесу, включаючи облік і управління державним боргом. Також Закон України "Про облігації внутрішньої державної позики", який, безпосередньо, регулює випуск та обіг облігацій внутрішньої державної пози-

ки (ОВДП), що є основним інструментом управління внутрішнім боргом та інші.

Управління внутрішнім боргом є важливим сигналом для міжнародних фінансових інституцій та інвесторів. Ефективна боргова політика підвищує довіру до державних фінансів, що сприяє отриманню допомоги та інвестицій.

Для вдосконалення механізму управління зовнішнім державним боргом України можна запропонувати наступні напрямки:

- для збереження економічної безпеки держави, при виборі боргового джерела пріоритет повинен надаватися внутрішнім запозиченням;

- встановлення твердого контролю над часткою кредитів із плаваючою процентною ставкою, а також кредитів, залучених на термін до одного року в загальному обсязі зовнішнього боргового портфеля та встановлення лімітів за даними показниками;

- пріоритетним завданням управління структурою державного боргу є зменшення частки заборгованості, яку необхідно погасити в короткостроковому періоді;

- для чого пропонується здійснити рефінансування державного боргу за рахунок нових запозичень на більш прийнятних відсоткових умовах, що дозволить пролонгувати частину української заборгованості, скоротивши боргове навантаження на бюджет у короткостроковій перспективі [1, с. 211].

Таким чином, управління внутрішнім боргом є ключовим інструментом збереження фінансової стійкості, залучення інвестицій та забезпечення довгострокової макроекономічної стабільності України в сучасних умовах.

Переорієнтація боргової політики держави на вирішення стратегічних завдань розвитку національної економіки потребує першочергового фінансування з позичкових джерел пріоритетних проєктів в галузях загальнонаціонального значення, підтримки розвитку експортних і високотехнологічних виробництв.

Але варто пам'ятати, якщо уряд не контролюватиме рівень внутрішнього боргу, країна може опинитися в ситуації, коли для погашення старих боргів доведеться брати нові кредити. Це може викликати боргову спіраль, при якій борг зростає швидше, ніж економіка, що збільшує ризик дефолту в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Присяжнюк О. Особливості управління та обслуговування державного боргу України. Вісник – 2011. – Вип. № 2, Т. 3. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_2_3/209-211.pdf
2. Форкун І., Хитра К. Формування та управління державним боргом в період фінансової кризи. Вісник – 2010. – Вип. № 2, Т. 3. URL: <https://elar.khmnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b095b141-e499-4e19-b4aa-677044685bd7/content>

УДК 631.1

Дранус Л. С.,

*канд., екон., наук, доцент кафедри менеджменту
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв*

Трушкіна Н. В.,

*канд. екон. наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник сектору
промислової політики та інноваційного розвитку
відділу промислової політики та енергетичної безпеки,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку
НАН України, м. Харків*

УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ НА ЗАСАДАХ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Непередбачуваність погодних умов, кліматичні зміни, неощадливе ставлення до природних ресурсів, суттєве їх дорожчання та соціальне дистанціювання та багато інших факторів вимагають від аграрних підприємств відповідних трансформацій та адаптації до функціонування в новітніх умовах. Рациональне використання та відновлення природних ресурсів у контексті проблеми формування соціально-економічних механізмів для дотримання принципів соціальної відповідальності аграрних підприємств займає важливе місце в умовах сьогодення. Діяльність аграрних підприємств безпосередньо пов'язана з використанням природних ресурсів та впливає на навколишнє середовище. Тому провадження управління на засадах соціальної відповідальності аграрних підприємств та розроблення відповідного інструментарію набуває особливої актуальності.

Управління в широкому розумінні являє собою особливий вид діяльності, який здатний перетворити неорганізований натовп в ефектив-

ну цілеспрямовану і продуктивну групу. Здійснити це можна лише через процес планування, організації, мотивації та контролю спільних дій [1].

Відповідно до Стандарту ISO 26000 «Настанова по соціальній відповідальності», соціальна відповідальність передбачає розуміння широких інтересів і очікувань суспільства. Вона базується на повазі до правових норм і виконанні юридично обумовлених обов'язків. Однак усвідомлення соціальної відповідальності вимагає також визнання обов'язків по відношенню до інших зацікавлених сторін, причому ці обов'язки не є юридично обов'язковими [2].

Принципи соціальної відповідальності допомагають врахувати інтереси всіх стейкхолдерів, важливо розглядаючи земельні ресурси враховувати зв'язки з населеними пунктами і потребами міських громад.

Розглядаючи сприйняття соціально відповідального управління земельними ресурсами для сільського населення, це поняття набуває значення підтримки засобів до існування, збереження екосистем і зміцнення продовольчої безпеки. Важливо сприяти розвитку сільських територій, зменшенню бідності та покращенню якості життя сільського населення, підвищенню продуктивності земельних угідь, одночасно зберігаючи природні ресурси для майбутніх поколінь.

Основними стратегіями є:

- ощадне сільське господарство;
- точне землеробство;
- агролісомеліорація;
- управління водними ресурсами;
- інтеграція тваринництва;
- планування землекористування та управління земельними ресурсами з залученням громади;
- збереження біорізноманіття;
- зелений туризм;
- адаптація до змін клімату. [3]

Управління аграрним підприємством на засадах соціальної відповідальності відповідає загальним функціям управління, однак має відмінну спрямованість. Планування передбачає визначення мети для розвитку через соціальну відповідальність, постановку цілей та завдань, розробки соціальної програми. Організація передбачає спрямування зусиль за трьома напрямками: ефективне партнерство, у тому числі з громадами; впровадження та розвиток корпоративної соціальної відповідальності та піклування про екологію. Мотивація охоплює ефективну систему оплати праці, надання можливості працівниками

розвиватися за допомогою навчання та підвищення професійної кваліфікації, застосування соціальних програм з охорони праці та безпеки. Контроль дозволяє оцінити можливості виходу на нові ринки, залучення нових споживачів та утримання наявних, а також забезпечує долучення до соціальних та екологічних проєктів. [4]

Соціальна відповідальність для аграрних підприємств може бути втілена в шляхом реалізації на практиці таких типів соціальних програм:

- власні програми організацій; програми партнерства організації з місцевими і регіональними органами державного управління;
- програми співпраці з громадськими організаціями та професійними об'єднаннями;
- програми інформаційного співробітництва із засобами масової інформації. [5]

Основними перешкодами впровадження програм соціальної відповідальності є: нестабільна політична ситуація в країні, недосконалість нормативно-правової бази, яка б сприяла цій діяльності, податковий тиск та брак коштів, брак досвіду і реалізаційних механізмів соціальної відповідальності [6]. Отже, соціальну відповідальність слід розглядати як відповідальне ставлення організації до свого продукту, до споживачів, працівників, партнерів. Сучасний етап управлінської діяльності підприємств характеризується відсутністю стандартів соціальної відповідальності бізнесу. Ці стандарти можуть залежити, як від рівня розвитку економіки конкретного регіону, так і від історичного розвитку регіону, галузі бізнесу, чи в цілому країни.

У 2022 році до існуючих проблем додалось багато нових. Насамперед, це пов'язано з військовими діями на території України. До таких проблем, в першу чергу, відносять втрату виробничого потенціалу земель раніше придатних для сільського господарства. Нині Україна – найбільш замінована країна у світі. Замінована площа, за різними оцінками, становить від 170 до 180 тисяч кв. км, що дорівнює 30-40 % загальної площі України. Найбільші площі, що заміновані в Херсонській, Харківській, Донецькій та Луганській областях. На території цих областей неможливо вести будь-які види сільськогосподарської діяльності без попереднього розмінування. Значна частина території залишаються окупованими або знаходяться під постійним обстрілом, що унеможливорює аграрну діяльність

Таким чином, на нашу думку управління аграрним підприємством на засадах соціальної відповідальності має на меті доповнити досить суперечливі цілі інтенсифікованого економічного та соціального розвитку, одночасно зберігаючи та посилюючи екологічну безпеку та за-

безпечуючи позитивні фінансові результати господарської діяльності. Постійне вдосконалення управління аграрним підприємством вимагає кращого розуміння взаємозв'язків і механізмів координації зв'язку екологічних, соціальних, культурних, політичних та економічних аспектів усіма стейкхолдерами.

Список використаних джерел

1. Енциклопедичний словник бізнесмена: менеджмент, маркетинг, інформатика / За заг. ред. М. І. Молдованова. – К. : Техніка, 2013. – 856 с.
2. Міжнародний стандарт ISO 26000:2010 «Настанова по соціальній відповідальності» [чинний від 28 жовтня 2010 р.]. 3 с. URL: <https://aop.nmu.org.ua/ua/metodicki/specialist/opg/lzi/zakon/Стандарт%20ISO%2026000.pdf>
3. Кошкалда І., Дранус, Л. Управління земельними ресурсами на засадах соціальної відповідальності Журнал з менеджменту, економіки та технологій № 1, 2024, С. 68-81
4. Копішинська К. О., Грабина А. Ю. Управління соціальною відповідальністю аграрних підприємств в умовах міжнародної трансформації бізнесу. «Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут" № 24, 2022, С. 85-92.]
5. Поленкова М. В. Формування соціальної відповідальності аграрних підприємств в умовах сталого розвитку Проблеми економіки № 4 (46), 2020, С. 195-200
6. Колот А.М., Грішнова О.А., Герасименко О.О. Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку: монографія/ за наук. ред. А.М.Колота. – Київ : КНЕУ, 2010. – 348 с.

УДК 338.242.2

*Євчук Л. А.,
д-р екон. наук, професор, т.в.о. завідувача кафедри
економіки та підприємництва,
ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна*

ПРИЧИНИ ГАЛЬМУВАННЯ РОЗВИТКУ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ В УКРАЇНІ

Індустріальні парки є важливим інструментом для стимулювання економічного розвитку, залучення інвестицій та створення нових ро-

бочих місць. Однак, їх розвиток часто стикається з численними перешкодами, які уповільнюють або навіть зупиняють цей процес. Основними причинами гальмування розвитку індустріальних парків в Україні є наступні фактори:

- недостатній розвиток інфраструктури;
- відсутність фінансування та слабка підтримка держави;
- бюрократичні перепони;
- військові дії та політична нестабільність в країні;
- відсутність кваліфікованої робочої сили.

Недостатній розвиток інфраструктури. Однією з головних причин гальмування розвитку індустріальних парків є недостатня інфраструктура. Багато парків не мають необхідних комунікацій, таких як електропостачання, водопостачання, каналізація та транспортні шляхи. Це створює значні труднощі для підприємств, які бажають розміститися в таких парках.

Відсутність фінансування та слабка підтримка держави. Фінансування є критичним фактором для розвитку індустріальних парків. Відсутність державної підтримки та приватних інвестицій може призвести до затримок у будівництві та облаштуванні парків. Навіть за наявності законодавчих стимулів, таких як податкові пільги, підприємства часто стикаються з труднощами у залученні необхідних коштів.

Бюрократичні перепони. Бюрократія та складні процедури реєстрації та отримання дозволів також є значними перешкодами для розвитку індустріальних парків. Відсутність чітких та прозорих процедур може затримувати реалізацію проектів на роки, що відлякує потенційних інвесторів.

Військові дії та політична нестабільність в країні. Військові дії та політична нестабільність, особливо в Україні, є ще однією важливою причиною гальмування розвитку індустріальних парків. Війна на сході країни створює ризики для інвесторів та підприємств, що змушує їх шукати більш стабільні регіони для своїх інвестицій.

Відсутність кваліфікованої робочої сили. Розвиток індустріальних парків також залежить від наявності кваліфікованої робочої сили. Відсутність спеціалістів у певних галузях може стати серйозною перешкодою для підприємств, які планують розміщення своїх виробництв у таких парках. Це особливо актуально для високотехнологічних галузей.

Перспективи розвитку індустріальних парків в Україні оцінюються досить позитивно, незважаючи на виклики, пов'язані з війною. Так, через воєнні дії багато підприємств перемищуються до західних та центральних регіонів України, що підвищує попит на індустріальні парки.

Уряд України ухвалив кілька законів та постанов, які стимулюють розвиток індустріальних парків. Наприклад, законопроект №5688 передбачає звільнення від сплати податку на прибуток на 10 років, звільнення від ввізного ПДВ та митного збору за обладнання, а також компенсацію витрат на приєднання до інженерно-транспортних мереж. У держбюджеті на 2024 рік передбачено 1 млрд гривень на стимулювання створення та облаштування індустріальних парків. Індустріальні парки сприяють розвитку транспортної інфраструктури та логістики, що є важливим для економічного зростання регіонів. У світі налічується понад 15 тисяч індустріальних парків, які допомагають країнам розвивати внутрішню та зовнішню економіку. Україна також прагне інтегруватися до цієї глобальної мережі.

Ці фактори свідчать про значний потенціал для розвитку індустріальних парків в Україні, що може стати важливим драйвером економічного зростання та модернізації промисловості.

Таким чином, розвиток індустріальних парків є складним та багатогранним процесом, який потребує комплексного підходу та співпраці між державою, бізнесом та громадськістю. Подолання зазначених перешкод може сприяти створенню сприятливих умов для розвитку індустріальних парків та залучення інвестицій, що в свою чергу сприятиме економічному зростанню та розвитку країни.

УДК 658.5:657.421

Євчук Л. А.,

*д-р екон. наук, професор, т.в.о. завідувача кафедри
економіки та підприємництва,
ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна*

Пікус Я. І.,

*здобувач вищої освіти спеціальності 076
«Підприємництво та торгівля»,
ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Ефективне управління запасами готової продукції дозволяє знизити витрати на зберігання, уникнути дефіциту продукції, а також зменшити ризики переповнення складів. Для підприємств важливо знайти баланс між достатнім запасом для виконання замовлень та мінімізацією

витрат. В умовах глобалізації ринків та зростання конкуренції підприємства повинні забезпечувати високу швидкість обслуговування клієнтів, оперативно реагуючи на попит. Це можливо лише при ефективному управлінні запасами готової продукції, що дозволяє швидко доставляти товари на ринок.

Згідно з П(С)БО 9 «Запаси» запаси – це активи, які утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством [4].

Готова продукція – продукція (товар), вироблена з використанням давальницької сировини (крім тієї частини, що використовується для проведення розрахунків за її переробку) і визначена як кінцева у контракті між замовником і виконавцем. Готова продукція – промислова продукція, яка закінчена виробництвом, укомплектована, відповідає вимогам стандартів і технічних умов, має документ, що засвідчує її якість, та призначена для збуту за межі підприємства [1].

Сутність проблеми неефективного управління запасами готової продукції полягає у нездатності підприємства оптимально визначити необхідний рівень запасів. Це може призводити до надмірного накопичення товарів, що викликає додаткові витрати на зберігання та обробку, або до нестачі продукції, що може негативно вплинути на обслуговування клієнтів та виконання замовлень.

Як вважає В. Смиринський, дефіцит запасів призводить до затримки процесу виробництва, зменшення обсягів реалізації товарів, в деяких випадках – необхідність закупляти сировину та матеріали по завищеним цінам. Як наслідок дефіциту запасів – підприємство несе додаткові збитки і, відповідно, зменшення прибутку [5].

Надлишок запасів призводить до збільшення витрат на їх утримання, втрат можливих доходів через замороження фінансових ресурсів в запасах, втрата запасів через їх фізичне зношення та моральне старіння [6].

Управління запасами виконує ряд завдань, які необхідні для їх ефективного управління:

- встановлення цілей управління запасами. Наприклад, мінімізація витрат на збереження запасів, максимізація задоволення потреб споживачів, забезпечення потреб виробництва тощо;
- прогнозування попиту на запаси;
- планування витрат на збереження та створення запасів. До прикладу, це можуть бути транспортні витрати, витрати на доставку запа-

сів, витрати на збереження запасів, витрати на управління запасами тощо;

- визначення оптимального розміру замовлення, періоду часу між поставками, частотою замовлень [2].

Найбільш поширеними причинами виникнення проблеми неефективного управління є такі:

1. Недостатнє прогнозування попиту. Часто підприємства не можуть точно передбачити потреби споживачів, що призводить до неправильного визначення рівня запасів. Неправильні прогнози можуть виникати через відсутність актуальних даних або використання застарілих методів.

2. Відсутність сучасних технологій. Використання застарілих інформаційних систем або їхня відсутність не дозволяє підприємствам ефективно управляти запасами. Сучасні програмні рішення можуть значно поліпшити облік і контроль за запасами.

3. Неузгодженість між підрозділами. Відсутність комунікації між різними відділами, такими як продажі, виробництво та логістика, може призвести до неефективних управлінських рішень.

4. Неправильна стратегія управління запасами. Відсутність або неправильно обрана стратегія управління запасами, наприклад, підхід «just-in-time» чи «safety stock», може призвести до проблем в управлінні запасами.

5. Зміни в ринкових умовах. Несподівані зміни в попиті, економічні коливання або появи нових конкурентів можуть ускладнити управління запасами.

Неефективне управління запасами та рухом товарів призводить до таких наслідків:

- нестача товару на складі, що унеможливає його продаж, відправляє покупця до конкурентів;

- надлишок продукції на складі, що теж не є добре. Активи надто «заморожені», тож треба шукати додаткове місце для розміщення продукції, а це додаткові видатки та обмеження на нові закупівлі. Якщо продукти швидко псуються, то неможливість швидко їх збувати завдасть бізнесу суттєвих втрат;

- крадіжки, втрати – непромаркований товар легко загубити, оскільки його місцеперебування відстежити неможливо, через що доводиться списувати;

- незадоволені клієнти – нестача інформації призводить до того, що менеджмент фактично не знає, що ліпше продається, а що ні. Якщо потрібного товару нема на складі, клієнт не лише піде до конкурентів, але й буде схильним звертатися до них в подальшому [7].

Спеціалісти стверджують, що в середньому, річні витрати на утримання запасів становлять від 20 до 30% від їх закупівельної вартості. Наприклад, якщо середній запас компанії складає 100 млн грн, то компанія витрачає приблизно 25 млн грн в рік на утримання запасів. Складська логістика та управління запасами є ключовою активністю, що становить найбільш важливу сферу логістичного менеджменту, як з точки зору трудомісткості, так і пов'язаних з нею витрат. Управління запасами – один з найпотужніших інструментів збільшення доходу та конкурентоспроможності компанії [3].

Також варто відзначити основні помилки в управлінні запасами, які припускають більшість підприємств, на думку фахівців Київської школи логістики:

1. Нераціональне використання запасів і неякісний облік. Відсутність автоматизованого складського обліку і системи відстеження товару призводить до того, що у підприємства немає можливості оперативно проконтролювати поточні залишки по складах. Зайві товарно-матеріальні цінності закуповуються, хоча найближчим часом вже очікується надходження чергової партії. Навіть при налагодженому автоматизованому обліку співробітники відділу матеріально-технічного постачання, роблячи замовлення, лінуються зайвий раз перевірити залишки та замовляють товар, в той час, як склад забитий. Крім цього, поширені такі прорахунки та помилки: матеріали вчасно не ставляться на прихід і їх не видно в поточних залишках, хоча по факту вони є.

2. Низька якість продукції. Причиною виникнення неліквідів є неправильне застосування комплектувальних компонентів у виробництві.

3. Не використовуються методи та моделі управління запасами. Ефективні методи управління запасами допоможуть підвищити стійкість та переваги компанії, у їх використанні немає стандартних схем. Вони індивідуальні для кожної компанії та можуть змінюватися згідно з навколишнім бізнес-середовищем і стратегії розвитку. Для досягнення економічних цілей кожній компанії необхідно використовувати ефективні методи та моделі управління запасами.

4. Показники ефективності управління запасами не сумуються в КРІ співробітників. Для досягнення встановлених показників ефективності управління запасами у співробітників, які беруть участь в процесі управління запасами, повинна бути мотивація для досягнення цих показників.

Отже, ефективне управління запасами готової продукції є критичним для досягнення стабільної роботи підприємства, підвищення його фінансових показників та забезпечення стійких позицій підприємства

на ринку. Неправильне управління запасами може призвести до значних фінансових втрат через надлишок або нестачу товару, що впливає на задоволення попиту та роботу виробничого процесу. Окрім традиційних проблем, таких як недоліки прогнозування попиту та неузгодженість між підрозділами, важливими аспектами залишаються впровадження сучасних технологій, автоматизація процесів та використання ефективних інформаційних систем управління. Це дозволяє оптимізувати запаси, мінімізувати витрати та підвищити ефективність роботи складів, що сприяє загальному покращенню результативності підприємства.

Список використаних джерел

1. Дерій В. А., Гуменна-Дерій М., Шара Є. Ю., Слесар Т. М. Готова продукція в системі управління матеріальними ресурсами і витратами підприємства: обліково-аналітична категорія, класифікація, оцінка та облік. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки. 2023. № 2 (70). С. 141-153.
2. Дроботя Я. А. Управління запасами в системі логістики. Збірник доповідей X Міжнародної науково-практичної конференції «Ринок послуг комплексних транспортних систем та прикладні проблеми логістики». Київ: Міністерство транспорту та зв'язку України, 2015. С. 173-175.
3. Найпоширеніші помилки в управлінні запасами, які припускають більшість підприємств. Kyiv Logistics School. URL: <https://kyivlogisticsschool.com/news/najposhirenishi-pomilki-v-upravlinni-zapasami/>
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», затверджений Наказом Міністерства фінансів України №246 від 20.10.1999 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99>
5. Смиричинський В. В., Смиричинський А. В. Основи логістичного менеджменту: навч. посіб. Тернопіль : Економічна думка, 2007. 240 с.
6. Таньков К. М., Тридід О. М., Колодизева Т. О. Виробнича логістика: навч. посіб. 2-ге вид., переробл. Харків: ІНЖЕК, 2014. 352 с.
7. Як правильно обрати систему керування запасами? Wezom. URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/kak-pravilno-vybrat-sistemu-upravlenija-zapasami>

*Ishchenko Nataliia,
PhD in Economics, associate professor,
Chair of Economy and Entrepreneurship,
Petro Mohyla Black Sea National University (Mykolaiv, Ukraine),*

THE ROLE OF HIGHER EDUCATION IN NATIONAL RECOVERY OF UKRAINE: STRATEGIES FOR ECONOMIC DEVELOPMENT

Ukraine's higher education system has always played a pivotal role in the country's development, serving as a foundation for economic, social, and technological progress. However, the ongoing war has placed immense strain on this system, disrupting academic activities, displacing students and faculty, and damaging institutions. Despite these challenges, higher education has a critical role in Ukraine's national recovery, particularly in driving economic development. This work explores how educational policies and reforms can support Ukraine's post-war recovery, focusing on aligning higher education with the country's economic needs and development goals.

The Impact of War on Higher Education in Ukraine. The war has caused severe disruption to Ukraine's higher education system, with many institutions either damaged or destroyed. According to recent data, total losses in the education sector between February 2022 and December 31, 2023 are \$6.9 billion. During this period, 13% of the educational infrastructure was damaged or destroyed (3,583 educational institutions were damaged, 394 were destroyed). These losses are estimated at approximately 5.6 billion USD [1].

The needs related to infrastructure reconstruction and restoration of high-quality in-person education are estimated at US\$13.9 billion for the period 2024–2033 (Fig.1) [2]. The reconstruction of educational institutions is expected to cost US\$9.8 billion over 10 years. This process must comply with the latest safety, green, and quality standards established by the GoU, including innovative approaches to teaching and learning, while also reflecting demographic patterns to ensure the sustainability of the education network. A large share of needs is dedicated to the construction of bomb shelters.

Category	Types of activities/investments	Total needs (2024–2033)
Reconstruction needs	Preschool education	1,441.4
	School education	4,597.0
	Extracurricular education	456.5
	Vocational education and training	1,146.8
	Professional pre-higher education	448.2
	Higher education	641.5
	Specialized education	48.2
	Special education	70.1
	Adult education	10.8
	Research infrastructure	910.0
	Total reconstruction	9,770.5
Service delivery restoration needs	Ensuring safe access to education for all	2,377.8
	Tackling learning losses and trauma	579.9
	Providing high-quality education at all levels	1,195.7
	Total service delivery restoration	4,153.4
Total		13,923.9

Fig.1. Recovery and reconstruction needs (USD million) as of December 31, 2023 [2]

Furthermore, the displacement of both students and staff has fragmented the continuity of education, with many universities forced to shift entirely to online platforms.

In terms of academic demand, there has been a noticeable shift towards fields that directly support national recovery, such as engineering, IT, and public administration. This reflects a growing need for skilled professionals who can contribute to infrastructure rebuilding, digital transformation, and governance reform. The challenge for Ukraine's higher education system is to restructure programs in these areas to meet the demand while maintaining a balance with the humanities, which play an essential role in rebuilding social cohesion and national identity.

Educational Policies as Drivers of Economic Recovery. Educational policies must be geared towards aligning academic programs with the needs of the economy. Fields such as engineering, business administration, and IT are critical in addressing immediate labor shortages, particularly in sectors related to reconstruction and digital infrastructure. One strategy to achieve this is through the creation of public-private partnerships, which can help universities develop curricula that meet current labor market needs.

For example, partnerships between universities and key industries can ensure that students acquire practical skills relevant to the job market, particularly in sectors like renewable energy, construction, and health

services. This approach has been proven effective in other post-conflict regions, where universities played a central role in equipping the workforce with the necessary skills for national recovery [2].

Shifts in Demand for Specific Fields of Study. Since the war began, the demand for academic programs has shifted significantly. Fields related to IT, cybersecurity, engineering, and healthcare have seen a surge in interest, as these areas are vital for Ukraine's rebuilding efforts. According to a study by the Ukrainian Ministry of Education, enrollments in IT and engineering programs have increased by 35% since 2022, underscoring the urgency of adapting educational offerings to the country's needs.

However, the emphasis on technical fields should not lead to an underinvestment in social sciences and humanities, which are crucial for building a resilient and cohesive society. These disciplines play an important role in fostering democratic governance, promoting civic engagement, and supporting national identity, all of which are essential for long-term stability and development [3].

Leveraging Higher Education for Sustainable Development. Higher education is not only vital for immediate recovery but also for long-term sustainable development. In Ukraine, integrating sustainability into educational programs will be essential for addressing challenges such as climate change, resource management, and green energy development. The focus on sustainable development is especially relevant in Ukraine, given its rich natural resources and potential for renewable energy projects.

By fostering innovation through research and development, universities can become hubs for new technologies and sustainable practices. International collaboration will also be crucial in this regard, as partnerships with global institutions can bring valuable expertise and resources to Ukrainian universities. Strengthening these international ties will ensure that Ukraine's higher education system remains competitive and can contribute effectively to both national and global challenges [4].

Challenges and Opportunities in Implementing Reforms. Implementing these reforms will not be without challenges. One of the most significant barriers is the lack of financial resources, as much of the country's budget is being allocated to defense. However, this financial strain could also serve as an impetus for innovation, particularly in the realm of digital transformation [5]. By investing in online and hybrid learning models, Ukraine's universities could reduce their reliance on physical infrastructure and make education more accessible, especially for displaced populations.

Additionally, international aid and cooperation offer opportunities for funding and expertise. Given the global support for Ukraine's sovereignty,

there may be a window of opportunity to attract international investment in the country's educational reforms, helping to rebuild the system in a way that supports long-term economic and social development.

In conclusion, Ukraine's higher education system is central to its national recovery and economic development. Through targeted reforms that align academic programs with the needs of the labor market, and by fostering international collaboration, the education sector can play a transformative role in rebuilding the country. The challenges posed by the war are significant, but they also present opportunities for innovation, particularly in the areas of digital learning and sustainable development. As Ukraine navigates its recovery, the role of higher education will be essential not only in rebuilding the economy but also in laying the foundations for a resilient and sustainable future.

References

1. Міністерство освіти та науки України. Оцінювання втрат та потреб української освіти на основі RDNA3. <https://mon.gov.ua/news/otsinyuvannya-vtrat-ta-potreb-ukrainskoi-osviti-na-osnovi-rdna3> (дата звернення 01.10.2024)
2. World Bank. Report "UKRAINE THIRD RAPID DAMAGE AND NEEDS ASSESSMENT RDNA3". <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/pdf/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a.pdf> (дата звернення 01.10.2024)
3. Hazelkorn E. Global University Rankings and the Geopolitics of Higher Education. Routledge, 2023. – 372 p.
4. Altbach P. G., Knight J. The Internationalization of Higher Education: Motivations and Realities. Sage Journals, 2007. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1028315307303542>. (дата звернення 01.10.2024)
5. Johnstone D. B., & Marcucci P. N. Financing Higher Education Worldwide: Who Pays? Who Should Pay? Johns Hopkins University Press, 2010. - 336 p.

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ПЕРСОНАЛІЗАЦІЮ В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ: ПОЄДНАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ПСИХОЛОГІЇ САМОСПРИЙНЯТТЯ ПОКУПЦІВ

Швидкий розвиток штучного інтелекту (ШІ) у сфері рекомендаційних систем значно змінив підходи до електронної комерції. За допомогою глибинного навчання, аналізу даних та моделей спільної фільтрації, онлайн-платформи можуть пропонувати своїм клієнтам персоналізовані продукти та послуги на основі їхніх попередніх дій та вподобань. Однак, останні дослідження показують, що психологічні фактори, зокрема самосприйняття покупців, також відіграють важливу роль у процесі прийняття рішень та ефективності рекомендаційних алгоритмів

Алгоритми рекомендацій, що використовують ШІ, вже є стандартом у більшості сучасних платформ електронної комерції. Як зазначено в дослідженні «AI-Driven Recommendations: A Systematic Review of the State of the Art in E-Commerce», ШІ дозволяє створювати рекомендації на основі великих обсягів даних про користувачів та їх поведінку. Важливою особливістю сучасних алгоритмів є здатність враховувати контекстуальні фактори, такі як час, місце, та навіть емоційний стан користувача. Системи, що використовують колаборативну фільтрацію (Collaborative Filtering), базуються на спільних вподобаннях користувачів та історії покупок.

Окрім технічних аспектів, важливо враховувати психологічний профіль покупців. Самосприйняття (self-construal), яке включає уявлення про себе та свою роль у соціумі, значною мірою впливає на сприйняття рекомендацій та довіру до них. Стаття «The Psychology of Personalization in E-commerce», Wired показує, що покупці, які мають незалежне самосприйняття (focusing on individuality), більше схильні до використання персоналізованих рекомендацій. Натомість ті, хто орієнтований на групу або соціальні норми (interdependent self-construal), частіше покладаються на групові відгуки та популярні товари.

Штучний інтелект дозволяє враховувати не лише попередні покупки, а й такі фактори, як настрої користувачів та їхнє місцезнаходження. Як зазначено в статті «AI-powered recommendation systems: A deep dive

into personalization», Forbes, нові методи глибинного навчання дозволяють прогнозувати потреби користувачів і пропонувати їм продукти або послуги ще до того, як вони самі усвідомлять їхню необхідність. Це дозволяє створити більш ефективну модель взаємодії з покупцями, знижуючи витрати на рекламу та підвищуючи лояльність клієнтів.

Інтеграція штучного інтелекту в електронну комерцію та врахування психологічних особливостей покупців відкриває нові горизонти у створенні персоналізованого досвіду. Врахування самосприйняття покупців може стати ключовим фактором у підвищенні точності рекомендацій та збільшенні продажів. Важливо продовжувати дослідження цієї теми для того, щоб удосконалювати алгоритми та краще розуміти психологічні механізми прийняття рішень.

Подальші дослідження у сфері персоналізації за допомогою ШІ повинні акцентувати увагу на більш глибокій інтеграції психологічних факторів. Необхідно розробити нові моделі, що більш ефективно об'єднують технічні можливості штучного інтелекту з індивідуальними характеристиками покупців.

УДК 005.35(07)

Лункіна Є. М.,

студентка першого курсу спеціальності 073 «Менеджмент»

ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна

Лункіна Т. І.,

д-р екон. наук, доцент, в.о. професора кафедри менеджменту,

ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна

ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Соціальна відповідальність поєднує у собі саме ті елементи, шляхом яких забезпечується ефективне господарювання при одночасному дотриманні соціальних зобов'язань: реалізація соціальних проєктів, захист і турбота про працівників, екологічне ставлення до навколишнього середовища, соціальне партнерство, виробництво екологічної продукції тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розкриття природи та трактування поняття соціальної відповідальності знайшли своє відображення у роботах закордонних науковців: Р. Акермана (R. Ackerman), Г. Боуена (H. Bowen), П. Друкера (P. Drucker), М. Зігеля

(М. Siegel), Дж. Елкінгтона (J. Elkington), Ф. Котлера (Ph. Kotler), М. Портера (М. Porter), А. Керрола (А. Carroll), С. Сеті (S. Sethi), Д. Свансона (D. Swanson) М. Статмана (М. Statman), М. Фрідмена (М. Friedman), В. Фредерика (W. Frederick) та інших.

Так, у книзі «Соціальна відповідальність бізнесу» Г. Боуен (Н. Bowen) описав, як концепція соціальної відповідальності пристосована до бізнесу та які соціально-економічні вигоди можуть виникнути завдяки визнанню важливості соціальних цілей [1].

Ф. Котлер (Ph. Kotler) розглядає корпоративну соціальну відповідальність як вільний вибір на користь зобов'язання підвищувати добробут громади через відповідні підходи до ведення бізнесу, а також надання корпоративних ресурсів [2].

Соціальна відповідальність до початку ХХІ ст. мала близько 70-80 різних значень та понять і ототожнювалась із: соціально відповідальним бізнесом, корпоративною соціальною відповідальністю, благодійністю, соціальною відповідальністю корпорацій тощо, що значно ускладнювало розуміння і трактування цього поняття.

Як напрямок менеджменту, корпоративна соціальна відповідальність виокремився у 1950-х р. у США. Практика компаній, що може бути позначена як соціально відповідальна, приймала різноманітні форми: пожертвування на благодійність, послуги спільноті, покращення добробуту найманих працівників та популяризація релігійної поведінки.

Протягом ХХ ст. корпоративна соціальна відповідальність стала частиною управління в системі менеджменту підприємств, організацій, корпорацій і отримала подальший розвиток у міжнародних нормативних документах.

Ключову роль у формуванні й популяризації соціальної відповідальності в Україні відіграє експертна організація Центр «Розвиток КСВ», заснована у 2008 р., метою діяльності якої є впровадження соціальної відповідальності задля системних і якісних змін в Україні. Зазначена організація об'єднує 40 компаній України серед яких: «ЕУ», «Небесна криниця», «Василь Кісіль і Партнери», «Нова пошта», «ДТЕК», «Артеріям», «Оболонь», 1+1 тощо. З них з аграрного сектора: ПАТ «Миронівський хлібопродукт», «Астарта -Київ», агрохолдинг «Мрія», «Монсанто Україна» тощо. Близько 20 компаній виступають партнерами Центру КСВ в освітніх проектах, а саме: «Ericsson», «Samsung», «Melexis», «Syngenta», «Київстар» та інші. Серед постійних клієнтів компанії з ІТ, агро, ритейлу, харчові компанії, банки та інші.

На сьогодні компанії, що ведуть активну діяльність із залучення фінансування та просування своєї продукції на міжнародних ринках, очікують формування стратегічного бачення в галузі ESG та реалізації відповідних проєктів.

ESG (англ. environmental, social, governance – «довкілля», «соціальна сфера», «корпоративне управління») – зусилля компанії по кожному з цих напрямів заради сталого розвитку. Ці критерії враховують інвестори та фінансові інститути при прийнятті рішень про інвестиції та кредитування, а також контрагенти та постачальники в межах комерційної діяльності.

У сучасному вигляді ESG-принципи вперше сформулював колишній генеральний секретар ООН Кофі Аннан. Він запропонував управлінням великих світових компаній включити ці принципи до своїх стратегій, насамперед для боротьби зі зміною клімату. Явище стало популярним в останні роки, особливо в країнах Заходу. На початку 2000-х рр. у США налічувалося лише 20 компаній з ESG-рейтингом. До 2020 р. їхня кількість зросла майже до 800 [3].

ESG-принципи:

1. Екологічні принципи – піклування про навколишнє середовище та зменшення збитків, які завдають шкоди екології.

2. Соціальні принципи – відповідальне ставлення до персоналу, постачальників, клієнтів, партнерів та споживачів. Щоб відповідати стандартам, бізнес повинен працювати над якістю й безпечністю умов праці, стежити за гендерним балансом та інвестувати у соціальні проєкти.

3. Управлінські принципи стосуються якості управління компаніями: прозорість звітності, зарплати менеджменту, здорові обставини в офісах, відносини з акціонерами, антикорупційні заходи [4].

З'ясовано, що через тиск інвесторів і банків сучасним компаніям не вигідно мати низький ESG-рейтинг. У 2020 р. компанія EY провела опитування серед інституційних інвесторів. У результаті 98% опитаних заявили, що суворо відстежують ESG-рейтинг компаній, які розглядаються для інвестування.

Відповідно до Forbes до 2035 року бізнесу необхідно буде зосередитися не лише на максимізації прибутків, а й на впливі на навколишнє середовище та суспільство.

Згідно з дослідженням від WTW, все більше компаній пов'язують метрику ESG з винагородою керівництва. За даними провайдера послуг у галузі страхування, британсько-американського консультанта з управління ризиками й страхування Willis Towers Watson, компанії все частіше включають метрики ESG до показників ефективності для

керівництва. Навіть з політичними викликами у США, компанії поширюють використання метрик ESG у загальних показниках ефективності керівництва. Зокрема, підвищився інтерес до включення кліматичних цілей у плани стимулювання керівництва. За даними дослідження, майже 45% компаній зі списку S&P 500 в США мають певні кліматичні метрики у своїх планах стимулювання, порівняно з 14% три роки тому. Компанії також повинні готуватися до виконання кліматичних вимог, оскільки набирають чинності законодавчі норми та правила, такі як Corporate Sustainability Reporting Directive ЄС та каліфорнійські кліматичні закони [5].

Ще одним важливим кроком для підвищення екологічної стійкості товарів у ЄС є схвалення нових правил екодизайну та заборону на знищення непроданого одягу та взуття. Європейська Рада офіційно затвердила нові правила щодо сталого розвитку продукції та заборону на знищення непроданого текстилю та взуття. Нові правила спрямовані на покращення екологічних характеристик продукції протягом всього життєвого циклу. Це включає підвищення довговічності, повторне використання, модернізацію, ремонтпридатність, енерго- та ресурсоефективність, використання перероблених матеріалів та зменшення вуглецевого сліду. Особливу увагу приділено новому «Цифровому паспортові продукції», який допоможе споживачам і бізнесу робити обґрунтовані вибори, надаючи інформацію про екологічну стійкість товарів. Також буде створений публічний вебпортал для порівняння даних з цих паспортів. Ці зміни сприятимуть більш відповідальному веденню бізнесу та підтримці сталого розвитку у всьому ЄС [6].

Отже, на основі проведеного аналізу з'ясовано, що розвиток соціальної відповідальності починає свій відлік у середині XX століття, як напрямок менеджменту виокремився у 1950-х р. у США. Протягом XX ст. корпоративна соціальна відповідальність стала частиною управління в системі менеджменту підприємств, організацій, корпорацій і набуває все більшої актуальності, адже запроваджується у нормативних документах як обов'язкова компонента ефективного розвитку бізнесу. Корпоративна соціальна відповідальність, тобто ведення такої діяльності, без шкоди майбутнім поколінням, це не тренд одного дня, місяця чи року. Це обов'язок і відповідальність кожної сучасної компанії, яка має намір ефективно функціонувати та працювати на довгострокову перспективу.

Список використаних джерел:

1. Bowen H. R. Social responsibilities of the businessman. New York : Harper&Row, 1953. 276 p.

2. Котлер Ф., Лі Н. Корпоративна соціальна відповідальність : як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / за ред. Л. Савицька; пер. з англ. С. Яринич. Київ : Вид-во О. Капусти ; Агенція «Стандарт», 2005. 285 с.

3. Forbes : офіційний сайт. URL : <https://forbes.ua/news> (дата звернення : 30.06.2024 р.).

4. Що таке ESG-принципи і чому компаніям важливо їх дотримуватися.

URL: <https://fintechinsider.com.ua/shho-take-esg-prynczypy-i-chomu-kompaniyam-vazhlyvo-yih-dotrymuvatysya/> (дата звернення : 30.06.2024 р.).

5. ESG для всіх : як бізнесу перейти на бік сталого розвитку. Дія. Бізнес. URL : <https://business.diia.gov.ua/en/cases/sistematizacia-biznes-procesiv/esg-dla-vsih-naviso-ta-ak-biznesu-perejti-na-bik-stalogo-rozvitku> (дата звернення : 30.06.2024 р.).

6. У ЄС підтримали заборону знищення непроданого одягу. Українська правда. сайт. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/05/15/7161719/> (дата звернення 30.06.2024 р.).

УДК: 330.34

Нетудихата К. Л.,

*канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту,
ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна*

СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК ТА КОЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ СИСТЕМ

В даний час системний підхід до інновацій реалізується на кількох рівнях: національному, регіональному, секторальному та глобальному. Більше докладно зупинимось регіональних інноваційних системах. На початку 90-х років з'явилися роботи, спрямовані на дослідження регіональних інноваційних систем (РІС); вони представляють просторовий ракурс концепції інноваційних систем. Свого роду стимулом для формування концепції РІС послужили суттєві прориви в науковому та технологічному розвитку ряду регіонів різних країн, таких як Кремнієва долина, земля Баден-Вюртемберг, «Третя Італія» [1, 4]. Стало зрозуміло, що успіхи у регіональному економічному розвитку та конкурентоспроможності окремих регіонів на світовому ринку забезпечуються новими знаннями.

Концепцію регіональних інноваційних систем вперше було сфор-

мульовано у 1992 році Ф. Куком, професором Університету Кардіффа (Уельс, Великобританія) в роботі «Регіональні інноваційні системи: регулювання конкурентоспроможності у новій Європі».

Ф. Кук розглядає регіональні інноваційні системи як сукупність інституційних структур в інноваційному ланцюжку, що включає в себе безпосередньо генеруючі знання фірми, а також організації, підприємства, які використовують ці знання, та різноманітні структури, які виконують спеціалізовані посередницькі функції. Регіональна інноваційна система є частиною соціально-економічної системи регіону, в рамках якої вона функціонує, і звідки і надходить основний потік ресурсів, проте РІС також виступає просторовим зрізом національної інноваційної системи.

Фактично, вивчення інноваційної системи регіону забезпечує той рівень деталізації, який дозволяє, враховуючи специфіку та особливості кожної окремої території, приймати зважені рішення щодо генерування, передачі та використання знань з метою підвищення конкурентоспроможності та забезпечення стійкого розвитку регіону.

Теоретичною основою концепції регіональних інноваційних систем виступає теорія еволюції, системний аналіз та регіональна економіка. Важливим питанням в дослідженні феномена регіональних інноваційних систем є визначення її меж. У дослідженнях регіональних інноваційних систем в якості регіону виступали неодноразово міста, міські райони, іноді навіть окремі країни, група країн (наприклад, РІС Прибалтики). Тим не менше, домінує точка зору, що регіон слід розглядати цілісну територію, що знаходиться на донціональному рівні (у К. Фрімена це «субнаціональні інноваційні системи»). Ф. Кук зазначав, що регіони як система політичного управління нижче національного, але вище за локальний рівень управління. У них поширення основного потоку знань, інформації та технологій здійснюється через регіональні канали, хоча свою роль відіграють національні та міжнародні канали і мережі. Регіон почав розглядатися як квант регулювання інноваційної та господарської діяльності, який здатний забезпечити стійкість розвитку не тільки для відповідної території, але і впливає на конкурентоспроможність, безпеку та стійкість розвитку економіки країни.

Ф. Кук розробив типологію РІС щодо ступеня участі держави в інноваційному процесі: 1) Децентралізована система (американо-італійська модель: Кремнієва долина і Емілія-Романья в Італії). Ключові інститути – ринок, малий та середній бізнес, ринкова координація агентів економічної та інноваційної діяльності. 2) Регіональні мережеві інноваційні системи (німецький тип інноваційної системи, зе-

мля Баден-Вюртемберг). Ключові інститути – регіональна промисловість, державні інституції, університети. 3) Централізована система з директивним управлінням (французька модель). Ключові інститути – державне управління інноваційним процесом.

Класифікацію РІС за інноваційним потенціалом було запропоновано низкою вчених: регіони, які репрезентують «інноваційне ядро»; інноваційно активні регіони; регіони дифузії інновацій; регіони – одержувачі інновацій.

Концептуальну ілюстрацію варіантності типів регіональних інноваційних систем, що ґрунтується на емпіричних дослідженнях, представлено в роботі «Еволюція сучасних теорій інноваційного регіонального розвитку» [3]. Основні моменти типології наведено в табл. 1. Дії, що асоційовані з системною інновацією, розташовані по вертикальній вісі, по горизонтальній – подаються характеристики трьох концептуальних систем.

Таблиця 1

Типи регіональних інноваційних систем [3]

Характер дій	Типи систем		
	Основна	Інтегрована	Управлінська
Ініціатива	Місцева	Багаторівнева	Центральна
Провідне фінансування	Близький капітал (proximity capital)	Партнерство	Національна
Дослідження	Прикладні	Змішані	Фундаментальні
Інновації	Ринкової тяги	Змішані	Технологічного поштовху
Спеціалізація	Низька	Середня	Висока
Регіональна кооперація	Висока	Мережна	Низька
Координація	Ринкова	Асоціативна	Державна

Розвиток регіональних інноваційних систем в значній ступені залежить від регіональних умов розвитку. Ч.-М. Лі та інші науковці на основі вивчення досвіду Кремнієвої долини, виділили десять умов (або факторів) виникнення успішної РІС: сприятливі «правила гри», тобто якісне інституційне середовище; висока інтенсивність створення знань та обміну ними; високоякісна і мобільна робоча сила; меритократія, яка орієнтована на результати, тобто залежність становища людей, виходячи тільки з їх інноваційних заслуг; діловий клімат, що винагороджує прийняття ризиків та толерантний до невдач; вільне спілкування між суб'єктами, зайнятими в різних фірмах; взаємодія університетів та дослідницьких центрів з бізнесом; співпраця

бізнесу, влади та некомерційних організацій; висока якість життя; наявність спеціалізованої бізнес-інфраструктури, включаючи венчурних капіталістів та банкірів, адвокатів, агентств з підбору кадрів, бухгалтерів, консультантів та багатьох інших фахівців.

Виникає питання у чому сходяться та в чому розходяться концепції національних (НІС), регіональних (РІС) та секторальних інноваційних систем (СІС). Спільним для концепції національних, секторальних та регіональних інноваційних систем стало розуміння інноваційної системи як інтеграції різномірних за цілями та компетенціями агентів, зайнятих виробництвом знань та їх конвертацією в ринковий продукт в межах національних кордонів. Всі вони «відійшли» від лінійного підходу до інноваційного циклу та розглядають інновації як ітеративний процес, який є драйвером змін на мікро-, мезо- і макрорівнях системи. Інновації в концепції не розглядаються у вузькому контексті продуктових та процес-інновацій, а розглядаються як процес, причому процес нелінійний, ітеративний, у якому інститути грають значну роль. Зміни на системному рівні є результатом розвитку та взаємодії агентів на мікрорівні. Усі концепції будуються на визнанні того факту, що частково знання є локальними та неявними, а в останні роки глобальні виклики почали грати особливу роль в розвитку інноваційних систем.

Усі концепції базуються на єдиному понятійному апараті, але основні економічні категорії концепту ще залишаються не опрацьованими. Основою теоретичної бази концепції служать теорія еволюції та системний аналіз, однак все ще не існує відповіді на питання, що робить інноваційну систему системою та які закономірності еволюції інноваційних систем [1]. Незважаючи на загальні теоретичні основи та понятійний апарат, національні, регіональні та секторальні інноваційні системи розрізняються межами системи, інститутами, складом агентів, цільовою спрямованістю та низкою інших факторів.

Концепція НІС націлена на розробку національної інноваційної політики, на розвиток національних інститутів [2], інноваційного клімату та інноваційної культури, на формування людського капіталу та мобілізацію ресурсів для генерування, дифузії та використання знань. Основним фокусом дослідження є інститути та фактори, що впливають на інноваційну діяльність на національному рівні. Ряд вчених вважають, що НІС можна уявити, як сукупність секторальних чи регіональних інноваційних систем. Однак, коректніше розглядати СІС як секторальні/галузеві/продуктові проекції НІС, а РІС як її просторову проекцію, оскільки СІС та РІС є системами зі своїми специфічними особливостями. Національні інститути, людський капітал,

інноваційний клімат, мережі та взаємозв'язки між наукою та бізнесом, механізми формування та реалізації політики впливають на розвиток і секторальних, і регіональних інноваційних систем. Безумовно, якість національних інститутів впливає ефективністю функціонування НІС, а також СІС та РІС (рис. 1).

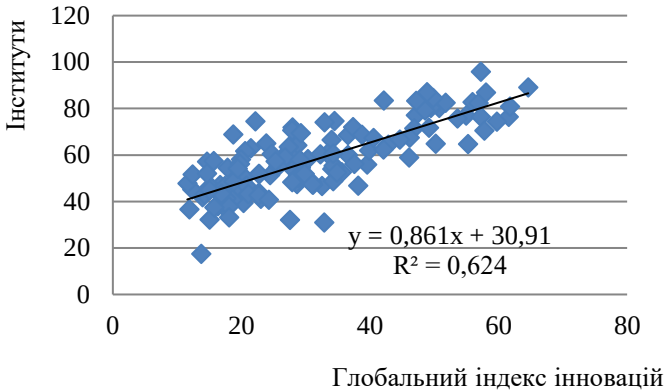

Рис. 1. Зв'язок між глобальним індексом інновацій та якістю інститутів [5]

Однак, концепція НІС не дозволяє виявити специфіку секторальних ринків, бази знань та технологій, інститутів, взаємозв'язків, мереж і факторів, що впливають на інноваційний процес в СІС. У свою черга СІС, в особливості системи, що забезпечують конкурентні переваги країні, впливають на національні інститути, базу знань, структуру інноваційних процесів, то є це взаємопов'язані та коеволюціонуючі системи [1]. Кордони регіональних інноваційних систем окреслені географічними кордонами регіону. У них робляться акценти на регіональних інститутах і мережах, регіональному ринку праці, специфічних соціальних, економічних і культурних характеристиках регіону.

Отже, регіональні та секторальні інноваційні системи не є зменшеними копіями національної системи, кожна з них має свої особливості і системні ефекти. Незважаючи на загальні теоретичні основи та понятійний апарат, національні, регіональні та секторальні інноваційні системи розрізняються межами системи, інститутами, складом агентів, цільовою спрямованістю.

Національні інноваційні системи через національні інститути, людський капітал, інноваційний клімат, мережі та взаємозв'язки між наукою та бізнесом, механізми формування та реалізації політики

впливають на розвиток і секторальних, і регіональних інноваційних систем.

СІС, як правило, є мультитериторіальними, тому регіональні умови, включаючи науку регіону, інноваційну інфраструктуру, тобто основні компоненти регіональних інноваційних систем, здійснюють свій вплив на розвиток СІС. У свою чергу СІС може грати визначальну роль у розвитку окремих регіонів та регіональних інноваційних систем, отже, розвиток регіональних і секторальних інноваційних систем є тісно взаємопов'язаним. Секторальні інноваційні системи, особливо системи, що забезпечують конкурентні переваги країні, впливають на національні інститути, базу знань, структуру інноваційних процесів, тобто це взаємопов'язані та коеволюціонуючі системи.

Головний висновок полягає у тому, що національні, секторальні та регіональні інноваційні системи є коеволюціонуючими системами, їх взаємодія здійснюється через потоки знань, інновацій, через інститути, агентів.

Література:

1. Garponenko, N. Innovation systems: national, spatial and sectoral perspectives of a systems approach to innovation. *Systems and Management*. Vol.2. № 3. 2020.

2. Захарченко В.І., Балахонова О.В. Обґрунтування побудови механізму управління інноваційним розвитком регіону. *Інноваційна економіка*. 2016. № 7–8. С. 86–90

3. Нетудихата К. Л. Еволюція сучасних теорій інноваційного регіонального розвитку. URL:

<http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2005/38-25-4.pdf>

4. Нетудихата К.Л. Інноваційні аспекти регіонального розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 «Економічна теорія». Дніпропетровськ, 2004. 20 с.

5. Нетудихата К. Л. Інституційні засади формування національних інноваційних систем. *Агросвіт*, 2023. № 11. С. 36-43 <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/1623/1635>.

*Опанасенко Л. А.,
канд. психолог. наук,
доцент (б.в.з.) кафедри менеджменту,
ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна*

ЕТИЧНІ КРИТЕРІЇ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЇХНЯ РОЛЬ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Довготривалі воєнні дії на території України спричинили низку негативних процесів, які позначилися на усіх сферах життєдіяльності населення держави.

З поміж гострих соціально-психологічних питань, зумовлених війною, особливе занепокоєння викликають проблеми, пов'язані з психологічним виснаженням, емоційним вигоранням, втотою у працездатного населення. При цьому стратегії управління персоналом сучасних українських організацій часом характеризуються нехтуванням етичними критеріями, що тільки посилює і до того складну психосоціальну ситуацію.

Етичні критерії в управлінні персоналом – це об'єднуючі цінності за допомогою яких управлінська діяльність набуває моральних ознак. Ґрунтуючись на повазі, чесності, справедливості, відповідальності, достовірності, гідності умов та рівних правах, добросовісності, взаємовигідному партнерстві, легальності, законності тощо, етичні критерії постають запорукою довготривалої перспективи для організації.

В умовах сьогодення етичні критерії в управлінні персоналом упроваджуються та підтримуються за різних причин, серед яких варто виокремити наступні:

1) етика професійної діяльності упроваджена як обов'язковий елемент функціонування організації, засвідчуючи зв'язок її місії та цінностей (практично з самого початку створення організації підтримуються етичні засади в управлінні персоналом, навіть при зміні керівників) / *етичні критерії – природня складова*;

2) глобальна інформатизація про кращі практики функціонування сучасних організацій-лідерів, відкритість і доступність їхніх веб-сайтів, офіційних сторінок у соціальних мережах, велика кількість івентів для обміну досвідом навіть під час війни (онлайн та офлан) створюють передумови для «природного» просування етичних критеріїв як переймання практики «харизматичного» лідера / *етичні критерії – візірець для наслідування*;

3) організація під впливом різних факторів, у т.ч. і воєнних дій, зазнала негативних трансформацій в аспекті своєї соціальної структури чи особливостей функціонування персоналу (відтік чи брак кадрів, зниження мотивації працівників та продуктивності їхньої діяльності, погіршення взаємин усередині колективу, професійне вигорання тощо) й потребує нагальних змін щодо особливостей управлінської діяльності / **етичні критерії – порятunek**;

4) керівники організацій завдяки активній залученості та підтримці партнерів (у т.ч. міжнародних) пізнають нові для себе змісти внутрішньоорганізаційних політик та на основі партнерської взаємодії працюють над розробкою власних аналогічних документів і їх упровадженням у життя / **етичні критерії – вимога сьогодення**;

5) у практиці також зустрічаються випадки, коли етичні критерії наявні тільки «на папері»: є етичні кодекси, навіть карти етики, сформовано комітет з етики, запропоновано навчання етиці, однак в реаліях життя ними не користуються в управлінні персоналом / **етичні критерії – умовність**.

Важливо також зауважити на той факт, що етичні критерії в управлінні персоналом можуть нівелюватися цілком свідомо: керівництво обирає швидкий результат без врахування цінності людського ресурсу, необхідного для його досягнення / **етичні критерії – перешкода**. Також, причинами неетичного управління персоналом можуть бути висока конкуренція, прагнення швидких прибутків, невміле або невдале застосування стилів управління в організації.

Своєрідними **сигналами вираженої потреби у дотриманні етичних критеріїв в управлінні персоналом** є: висока плинність кадрів; високий рівень професійного стресу у працівників; надмірний контроль з боку керівництва та продукування культури страху; відсутність прозорості у прийнятті рішень та посилення недовіри й невпевненості серед працівників; поширеність токсичного спілкування в колективі (плітки, залякування, маніпуляції, конфлікти); низька залученість працівників (співробітники не відчують власної цінності); загальна невдоволеність персоналу (домінування негативних емоцій та переживань, застрягання в проблемних ситуаціях, втрата гнучкості) тощо.

Зважаючи на вищезазначене, варто зауважити на наступному: етичні критерії в управлінні персоналом в умовах сьогодення набувають особливої ваги, акцентуючи увагу на найважливішому ресурсі, який є в організації – на його працівниках. Війна чітко показала: можна відбудувати стіни, відремонтувати простори, відновити обладнання, перемістити діяльність з одного міста в інше, але це все можливо тільки за умови наявності команди, яку об'єднує мета діяльності й морально-етичні цінності, на основі яких ця діяльність здійснюється.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ КРАЇНИ

Протягом останніх років значно збільшилась кількість країн, що мають високий рівень пропозиції праці для трудових мігрантів. Процес міграції неминучий і по-різному може впливати на економіку країни. Тому питання міграції, особливо вимушеної, наразі набуває актуальності.

Аналіз літературних джерел дозволив виявити, що в економічній літературі існує декілька підходів до виявлення причин міграції населення. Найбільш поширені представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Основні теорії, що пояснюють причини виникнення міграції

Ознака		
Характер соціально-трудових відносин в різних країнах світу	Теорія «виштовхування притягання»	Теорія сегментації ринку праці
Сутність теорії		
Західна форма, яка проявляється вищим ступенем правового урегулювання працівників та дотриманням порядку службового законодавства	Перелік чинників, які впливають на процес міграції в країні	Наявність структурної мобільності в економічних потребах розвинених країн
Англосаксонська форма, яка проявляється у свободі слова та вільних проявах взаємовідносин між роботодавцем та робітником	Економічні чинники: рівень безробіття, рівень заробітної плати, економічна стабільність	Первинні ринки з кваліфікованою та добре оплачуваною робочою силою.
Китайська форма, яка поєднує в собі суворе впорядкування робітничих відносин у секторі державної структури	Неекономічні чинники: екологічні, політичні, соціальні, культурні	Приплив іммігрантів в країну необхідний для заміщення вакантних посад на вторинному ринку праці, що є не привабливим для місцевих жителів

Джерело: складено автором за [1 - 5].

Міграції є явищем, якого неможливо позбутися повністю. Потрібно розуміти, до яких саме наслідків призводять міграційні процеси в кожній країні. Але особливо сьогодні дуже важко оцінити справжні масштаби імміграційного процесу, а отже, сформулювати національну імміграційну політику, яка відповідає сучасним вимогам.

Пропонуємо здійснити аналіз міграційних процесів та дослідити ступінь впливу міграції на економічне зростання таких європейських країн як Німеччина та Польща. Німеччина є прикладом країни, що тяжіє до західної форми соціально-трудових відносин, Польща – до змішаної форми. Крім того, ці дві країни прийняли велику частку українських мігрантів з моменту вторгнення Росії в Україну. Для досягнення поставленої в дослідженні мети вважаємо за доцільне здійснити аналіз таких показників як показник чистої міграції. Проведемо аналіз показників чистої міграції та обсягів ВВП на душу населення Німеччини (див. табл. 2).

Таблиця 2

Показники чистої міграції та ВВП на душу населення Німеччини

Рік	Кількість вибулих	ВВП на душу населення, млн дол.
2010	267 047	41572,46
2011	293 051	46705,9
2012	317 082	43855,85
2013	342 555	46298,92
2014	369 027	48023,87
2015	397 321	41103,26
2016	432 017	42136,12
2017	430 803	44652,59
2018	392 587	47939,28
2019	360 560	46805,14
2020	334 055	46749,48
2021	312 735	51426,75
2022	154 592	48717,99
2023	155 751	-

Джерело: [8].

Для визначення ступеня впливу рівня міграції на обсяги ВВП країни було побудовано модель за період з 2002 р по 2022 рр. Модель показала, що із зростанням рівня чистої міграції на 1 тис. осіб, ВВП на душу населення збільшиться на 0,067879 млрд. дол.

Аналогічне дослідження по показникам чистої міграції та обсягу величини ВВП Польщі показує, що кількість вибулого населення краї-

ни Польщі дорівнювала 15,9 тис. особи в середньому, а ВВП на душу населення в даний період в середньому дорівнював 23 млрд. дол. Величина чистої міграції щорічно зменшувалась в середньому на 950 осіб, тоді як обсяги ВВП збільшувались на 1,2 млрд дол. (див. табл. 3).

Таблиця 3

Показники чистої міграції та обсягів ВВП Польщі

Рік	Кількість вибулих, тис	ВВП на душу населення, дол.
2010	8 835	12504,25
2011	12 188	13776,39
2012	12 077	13010,76
2013	27 597	13558,34
2014	24 234	14181,95
2015	25 426	12560,05
2016	1 967	12378,81
2017	1 963	13815,5
2018	8 367	15504,51
2019	2 974	15700,01
2020	2 779	15816,82
2021	2 968	18050,28
2022	3366387	18688
2023	9110475	-

Джерело: [8].

Аналіз впливу показника чистої міграції на обсяги ВВП на душу населення доводить наявність оберненого зв'язку: із зростанням кількості вибулого населення на 1 тис. осіб, ВВП на душу населення зменшиться на 0,4586 млрд. дол.

Таким чином, встановлено зв'язок між міграцією всередині країни та економічним зростанням цієї країни. Додатна величина показника чистої міграції призводить до збільшення привабливості країни для наступного кола мігрантів, стимулюючи тим самим економічне зростання та розвиток даної країни. Від'ємне значення показника трудової міграції уповільнює темпи економічного зростання.

Запропонована класифікація причин виникнення міграції та проведений аналіз виявлення взаємозв'язків дозволили зробити наступні висновки (див. табл. 4).

Таблиця 4

Взаємозв'язок причин виникнення міграції та економічного зростання країни

Причина	Складові	Величина чистої міграції	Темпи економічного зростання	Наслідки
Економічні чинники	Низький рівень безробіття, високий рівень заробітної плати, економічна стабільність	Додатна	Додатні темпи економічного зростання	Країна є привабливою для іммігрантів через наявність вакантних посад на вторинному ринку праці, що є не привабливим для місцевих жителів
Неекономічні чинники	Низька екологічна напруга, стабільна політична та соціальна ситуації			
Економічні чинники	Високий рівень безробіття, низький рівень заробітної плати, економічна нестабільність	Від'ємна	Від'ємні темпи економічного зростання	Збільшення кількості мігрантів до економічно розвинених країн через наявність вакантних посад на вторинному ринку праці, що є не привабливим для місцевих жителів
Неекономічні чинники	Висока екологічна напруга, нестабільні політична та соціальна ситуації			

Джерело: складено автором.

Можна зробити висновок, що прослідковується взаємозалежність між причинами міграції, величиною показника чистої міграції та наслідками міграційних процесів для країни: економічно розвинені із стабільною економікою зазвичай мають додатні показники чистої міграції. Негативні показники чистої міграції є сигналом, що вказує на нестабільність економіки, напружену політичну ситуацію, високу екологічну напругу. Це, в свою чергу, збільшує кількість людей, які не бажають працювати в даній країні.

*Фертікова Т. М.,
канд. екон. наук, доцент
кафедри економіки та підприємництва,
ЧНУ ім. Петра Могили, Миколаїв, Україна*

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна серйозно ускладнює умови ведення бізнесу. Вона створює нові можливості для окремих підприємців, наприклад, задіяних у виробництві товарів чи наданні послуг для потреб оборони, але чимало представників малого бізнесу потерпають від зменшення попиту, нестачі та /або подорожчання ресурсів, погіршення макроекономічних умов, вже не кажучи про актуальну для всіх загрозу прямих втрат внаслідок пошкодження чи знищення майна. Не дивлячись на загальне погіршення економічної ситуації, частина підприємців вбачає перспективи розширення діяльності або вважає за необхідне змінювати бізнес-модель. Отже, в умовах війни суб'єкти підприємництва потребують додаткових фінансових ресурсів, що пов'язано як з плануванням розширення бізнесу, так і з необхідністю підтримки поточних обсягів діяльності, платоспроможності та ліквідності.

Згідно з результатами опитування Європейської Бізнес Асоціації, проведеного в липні 2024 року, 66% українських підприємців планують залучати кошти у розвиток бізнесу. 52% опитаних зазначають, що це будуть власні кошти, 20% - гранти, 14% - кредити та 6% інвестиції. 59% опитаних планують розширення бізнесу за рахунок клієнтської бази, відкриття нових напрямків виробництва чи виходу на зарубіжні ринки.

Метою даного дослідження є оцінка стану фінансової підтримки малого бізнесу з боку держави. Підтримка бізнесу визначена українським Урядом одним з пріоритетних напрямків роботи, і, як показують результати опитувань, потреба в додатковому фінансуванні є актуальною для вітчизняних підприємців.

Під час війни держава пропонує українським суб'єктам господарювання гранти, переважно використовуючи для їх фінансування кошти іноземних, міжнародних фінансових організацій. Так, урядовий проєкт «Є-робота» включає 6 грантових програм, серед яких і мікрогранти для створення власного бізнесу. Сума гранту є відносно невеликою, до 250 тис грн, є деякі обмеження на напрямки використання даних коштів (на орендну плату може бути витрачено не більше 25% залученої

суми), а обов'язковими умовами отримання гранту для ФОП та ЮО є створення одного або двох робочих місць та ведення діяльності протягом хоча б трьох років з моменту отримання грантових коштів. У вересні 2024 р. Міністерство економіки звітувало, що понад за два роки дії програми кошти отримали близько 20 000 українців, а отримана ними сума склала 4,8 млрд грн. 20 000 є відносно невеликою кількістю підприємців, зважаючи на те, що зараз в Україні тільки ФОПів зареєстровано більше 2 млн, але з іншого боку, наявність можливості отримання коштів на безоплатній основі є важливим фактором допомоги українському бізнесу.

Разом із зазначеною грантовою програмою, яка реалізується протягом відносно тривалого періоду часу, періодично Урядом пропонуються грантові програми на окремі цілі, такі як грант на відновлення діяльності мікропідприємств після бойових дій або грант на підтримку МСБ у постраждалих громадах.

Проаналізуємо ситуацію з кредитуванням малого бізнесу протягом років війни. Ще з часів Covid-кризи в країні діє державна програма «Доступні кредити 5-7-9%». З початком повномасштабної війни доступ до програми отримали великі компанії, крім того, було розширено перелік напрямків кредитування. Про популярність програми свідчить той факт, що серед кредитів, виданих за 2022 – 2024 рр., частка субсидованих за програмою сягає 90%. В загальній сумі виданих з лютого 2022 р. кредитів, яка станом на 30.09.24 складає 243,59 млрд грн, найбільшою є частка кредитів на підтримку обігових коштів (26%), на другому місці – частка кредитів на антивоєнні цілі (23,6%), на третьому – частка кредитів на підтримку посівної компанії (16,3%), на четвертому – частка кредитів на інвестиційні цілі (10,7%). Кредитних договорів на підтримку ФОП було видано на суму 485 млн грн (0,19% в загальній сумі наданих кредитів). 46% кредитного портфелю було надано суб'єктам бізнесу у сільському господарстві, 24% - в торгівлі, 20% - в промисловості, 7% - у сфері послуг. Очевидно, що звертаючись до банку за кредитними ресурсами, суб'єкти всіх видів бізнесу орієнтовані на отримання кредиту на пільгових умовах, визначених програмою «Доступні кредити». В той же час наявна суперечність між цілями держави, що забезпечує компенсацію різниці між ринковими та пільговими відсотковими ставками, та цілями банків і позичальників. Держава в першу чергу зацікавлена у підтримці кредитування на інвестиційні цілі, а банки і позичальники орієнтовані на кредитування з метою поповнення обігових коштів. Відносно більша частка кредитів сектору торгівлі в порівнянні з промисловим сектором також може суперечити державним пріоритетам. В травні 2024 р. Урядом було оголошено про

зменшення максимальної суми кредитування на цілі фінансування оборотного капіталу до 5 млн грн, і надалі держава також може змінювати умови отримання пільгових кредитів. Водночас, підтримка малого бізнесу скоріш за все залишиться пріоритетною ціллю програми, поки Уряд знаходитиме кошти для її реалізації.

Державна фінансова підтримка суб'єктів бізнесу може здійснюватися не лише у форматі безпосереднього фінансування. Так, більш широке залучення МСП до публічних закупівель є однією з цілей Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва, розробленої на період 2024 - 2027 рр.. Також Стратегія передбачає доступ до капіталу, дерегуляцію бізнесу, створення галузевих кластерів та наукових парків, розвиток людського капіталу та підприємництва шляхом реалізації освітніх програм тощо.

Отже, протягом повномасштабної війни Уряд реалізує чимало програм та оголошує про нові ініціативи у сфері підтримки малого бізнесу, в тому числі шляхом фінансування на пільгових засадах. Звісно, участь у фінансових програмах передбачає дотримання переліку вимог, але запит на них з боку бізнесу існує. Разом з тим, на третьому році війни все більш гостро постає проблема забезпечення доходів до державного бюджету, достатніх для фінансування всіх зобов'язань держави. Так, за 2023 рік державний та гарантований державою борг збільшився на 25,7%, за 8 місяців 2024 р. – ще на 15,4%. Частка державного боргу до ВВП склала в 2023 р. 79,4% (в 2021 р. – 43,3%), а дефіцит бюджету в 2023 р. перевищив 20% ВВП, тоді як в 2021 р. його частка складала 3,63%.

Зважаючи на проблему фінансування потреб оборони країни, з жовтня 2024 року передбачено підвищення військового збору для фізичних осіб, встановлення військового збору 1% від доходу платників єдиного податку III групи, запровадження військового збору для ФОП I, II та IV груп в розмірі 10% від мінімальної заробітної плати та деякі інші зміни умов оподаткування. Тобто, пропонуючи пільгове фінансування окремим категоріям підприємців, що вже функціонують або мають намір започаткувати бізнес, держава вимушена збільшити податкове навантаження на ФОП, що перебувають на спрощеній системі оподаткування.

Отже, державні гранти та пільгові кредити є важливим джерелом фінансування потреб вітчизняного бізнесу під час війни. Водночас, у зв'язку з необхідністю збільшувати витрати на забезпечення оборони країни, виконання соціальних зобов'язань загострюється проблема бюджетного дефіциту, посилюється залежність країни від міжнародної фінансової допомоги, обсяги якої коливаються впродовж повномасш-

табної війни. Тож на наш погляд, державі варто більше уваги приділяти таким напрямкам допомоги малому бізнесу, які не вимагають безпосереднього фінансування. Першочергового значення набувають заходи з дерегуляції бізнесу, які б сприяли покращанню бізнес-середовища, підвищенню інвестиційної привабливості українських підприємств та їх спроможності залучати додаткове фінансування з джерел, не пов'язаних з державним бюджетом.

УДК 338.984

*Прядчик В. І.,
аспірант факультету економічних наук,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Одним із найголовніших завдань і обов'язковою умовою діяльності будь-якого промислового підприємства є здійснення ефективної господарської діяльності. Проте, в сучасних умовах, які характеризуються значним зростанням конкуренції та впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, вітчизняні підприємства прагнуть докладати максимальних зусиль для підвищення ефективності їх господарювання. Управління ефективністю господарської діяльності промислового підприємства є інтегрованим підходом менеджменту, яким об'єднано різноманітні напрямки діяльності промислового підприємства, зокрема, його стратегія, система управління персоналом, система операційного менеджменту, а також питання планування, аналізу, обліку й контролю. Проте для успішного застосування методів й інструментів управління ефективністю промислового підприємства необхідним є розроблення та впровадження відповідного організаційно-економічного механізму, який є системою взаємопов'язаних елементів, методів, організаційних структури, операцій, інформаційно-технічних засобів, важелів та інструментів, якими в процесі взаємодії між собою виконуються стратегічні й оперативні завдання і функції в процесі вимірювання й оцінки ефективності діяльності підприємства, різноманітні управлінські дії та моніторинг їх виконання. Таким механізмом забезпечується стійке підвищення ефективності діяльності промислового підприємства, проте він повинен враховувати специфіку господарської діяльності конкретних видів економічної діяльності.

В економічних колах проблему формування організаційно-економічного механізму управління ефективністю діяльності промислових підприємств можна вважати дискусійною та актуальною. Її основні аспекти розглядалися як іноземними і вітчизняними дослідниками. Науковці часто використовують поняття «організаційно-економічний механізм» з метою виокремлення відповідних організаційних елементів економічного механізму та зазначають, що він сформований під впливом відповідних зовнішніх та внутрішніх і чинників діяльності промислового підприємства та відображає складну систему різних економічних відносин. На мою думку, з якісного боку цей механізм – визначальний фактор ефективності діяльності промислового підприємства, інструмент досягнення мети й виконання завдань, поставлених перед підприємством.

Сутність організаційно-економічного механізму розкривають наступні його ознаки:

1) елементні, згідно яких механізм є організуючою системою взаємозв'язків, що склались між відповідними структурними елементами промислового підприємства;

2) функціональні, якими визначається сукупність видів господарської діяльності, спрямована на досягнення окресленої мети та виконання поставлених завдань мети;

3) процеси, якими механізм характеризується в якості процесу підготовки й прийняття відповідних управлінських рішень.

На мою думку, організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємства – це складова господарського механізму, система організаційних й економічних методів поєднання виробничих, організаційних й фінансово-економічних процесів, що відбуваються на усіх рівнях управління, сприяючи зростанню конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств та підвищенню ефективності їх діяльності загалом.

Організаційно-економічний механізм знаходиться в основі управління підприємством і підпорядковується загальним управлінським напрямкам розвитку господарювання і його паралельне існування не можливе. Важливим моментом, який потрібно відзначити, є функціональний склад організаційно-економічного механізму управління, до якого відносяться процеси розробки, прийняття і виконання управлінських рішень для досягнення існуючої генеральної мети підприємства. Реалізація організаційно-економічного механізму передбачає сукупність заходів управлінського впливу на явні і потенційні можливості у діяльності підприємства для максимізації прибутку чи інших цілей. Основна функція цього механізму полягає в реалізації процесів розроблення, прийняття та виконання відповідних управлінських рішень, які спрямовані на досягнення мети та виконання завдань, поставлених пе-

ред підприємством. При цьому об'єкт впливу організаційно-економічного механізму – це потенціал промислового підприємства, тоді як кінцева мета – це ефективні результати його діяльності.

Загалом організаційно-економічна система управління ефективністю діяльності підприємства поєднує в собі наступні підсистеми: прогнозування й планування розвитку підприємства; мотивація; організація; контроль; інформаційне забезпечення діяльності підприємства та управління ним. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності вітчизняного промислового підприємства є складною системою, яка складається з підсистем прогнозування й планування розвитку, а також мотивації, організації та інформаційного забезпечення діяльності підприємства. Формування дієвого організаційно-економічного механізму є однією з умов ефективної господарської діяльності вітчизняних промислових підприємств, зростання їх конкурентоспроможності та збільшення прибутку.

Список використаних джерел:

1. Куценко А.В. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємств споживчої кооперації України: Монографія. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. 205 с.
2. Лазарева Н.О. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності виноробних підприємств: автореф. дис. ... канд. ек. наук: 08.00.04. Одеса, 2017. 23 с.
3. Маршук Л.М. Розробка організаційно-економічного механізму формування і використання ресурсно-фінансового потенціалу підприємства. Інтелект XXI. 2017. № 6. С. 66-69.
4. Савіна С.С. Організаційно-економічний механізм управління підприємством молочної промисловості. Збірник наукових праць НАУ. 2012. № 3(69). Т. 2. С. 162-167.

УДК 338.984

Медведєв В. О.,

*аспірант факультету економічних наук,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ЕТАПИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Стратегічне планування ЗЕД – це процес розробки довгострокового бачення ЗЕД організації та створення плану досягнення цього бачення. Воно передбачає аналіз поточної ситуації в організації, включаючи її

внутрішнє та зовнішнє середовище, визначення її сильних і слабких сторін, можливостей і загроз, а також встановлення цілей і завдань, які допоможуть їй досягти свого бачення ЗЕД. Стратегічне планування ЗЕД є важливим, оскільки воно допомагає організаціям адаптуватися до змін, залишатися конкурентоспроможними та досягати довгострокового успіху [1].

Щоб виконати ефективне стратегічне планування ЗЕД, важливо розбити його на різні етапи діяльності, які добре структуровані, а потім побудувати ітеративний процес. Перш за все, процес стратегічного планування ЗЕД зазвичай включає чотири основні етапи:

1. Стратегічний аналіз ЗЕД, що передбачає аналіз поточної ситуації в організації, включаючи її внутрішнє та зовнішнє середовище. Може включати проведення аналізу SWOT (сильні сторони, слабкі сторони, можливості, загрози), збір маркетингових досліджень і перегляд фінансових даних. Мета і полягає в тому, щоб зрозуміти поточну позицію організації та визначити будь-які потенційні проблеми чи можливості, які можуть вплинути на її здатність досягти свого бачення ЗЕД.

2. Визначення стратегічного напрямку ЗЕД передбачає використання інформації, зібраної під час стратегічного аналізу, для встановлення цілей і завдань, які допоможуть організації досягти свого бачення. Це також може включати визначення ключових показників ефективності (KPI), які використовуватимуться для вимірювання прогресу на шляху до цих цілей. Мета полягає в тому, щоб створити чітку дорожню карту, якої організація має дотримуватися під час роботи над своїм баченням ЗЕД.

3. Планування дій ЗЕД передбачає розробку плану досягнення цілей і завдань, які були поставлені під час ЗЕД з визначення стратегічного напрямку. Це може включати створення дорожньої карти з конкретними кроками дій, призначенням завдань і обов'язків і встановленням часових рамок. Метою є створення конкретного плану дій, який допоможе організації досягти поставлених цілей ЗЕД.

4. Оцінка стратегії ЗЕД передбачає регулярний перегляд і оцінку прогресу організації в досягненні її цілей і внесення коректив, якщо це необхідно. Може включати збір та аналіз даних, проведення інтерв'ю із зацікавленими сторонами та перегляд відгуків. Мета полягає в тому, щоб переконатися, що організація йде по шляху досягнення своїх цілей при здійсненні ЗЕД, і внести будь-які необхідні корективи до плану, якщо це необхідно[2].

Стратегічне планування ЗЕД може бути складним і складним процесом, тому важливо, щоб він був привабливим і приємним для всіх

учасників. Деякі цікаві заходи, які можна включити в процес стратегічного планування ЗЕД, включають:

- Сеанси творчого мозкового штурму: вони можуть передбачати використання таких методів, як вільне письмо, складання розумових карт або ігри на вирішення проблем, щоб генерувати ідеї та творчо думати про майбутнє ЗЕД.

- Вправи на формування команди: такі види діяльності, як падіння довіри, розв'язування головоломок або командні види спорту, можуть допомогти зміцнити довіру та покращити спілкування в команді. Ці дії можна налаштувати відповідно до потреб і цілей ЗЕД [3].

- Семінари з бачення ЗЕД: ці заходи включають створення візуального представлення бачення та цілей організації. Учасники можуть використовувати зображення, цитати та інші творчі елементи, щоб створити візуальне уявлення про те, якою вони хочуть, щоб стала ЗЕД. Це може бути веселим та інтерактивним способом залучення всіх членів команди до процесу стратегічного планування ЗЕД.

- Гейміфікація: використання ігор або інших інтерактивних заходів, щоб зробити стратегічне планування ЗЕД веселішим, може допомогти залучити та мотивувати учасників. Гейміфікація може передбачати створення гри чи вікторини, щоб навчити учасників процесу стратегічного планування ЗЕД, або використання ігор як способу мозкового штурму та генерування ідей.

З пандемією COVID-19 багато організацій перейшли до діяльності віртуального стратегічного планування ЗЕД. Представимо деякі вказівки щодо ефективного візуального онлайн-стратегічного планування ЗЕД:

- Віртуальний мозковий штурм: може використовувати різноманітні онлайн-інструменти для співпраці, щоб організувати ефективний мозковий штурм, наприклад Google Docs або VUCAC Whiteboard. Ці інструменти дозволяють членам команди співпрацювати в реальному часі та ділитися ідеями, навіть якщо вони фізично не знаходяться в одному місці.

- Віртуальні командоутворювальні вправи включають багато онлайн-ресурсів, які пропонують віртуальні командоутворення, наприклад віртуальні квест-кімнати або віртуальні вікторини. Ці дії можна проводити за допомогою інструментів для відеоконференцій, таких як Zoom або Google Meet, і можуть допомогти зміцнити довіру та покращити спілкування в команді.

- Віртуальний візуалбординг за допомогою візуалізаційної дошки та цифрової дошки. Наприклад, VUCAC Whiteboard дозволяє членам команди створювати та ділитися цифровими дошками зору в режимі

реального часу на основі попередньо створених професійних шаблонів. Можна перетворити сесію на веселий та інтерактивний досвід, щоб залучити всіх до всього процесу стратегічного планування ЗЕД.

– Віртуальна гейміфікація: існує багато онлайн-інструментів і платформ, які можна використовувати для гейміфікації процесу стратегічного планування, наприклад Kahoot. Може допомогти залучити та мотивувати членів команди та може налаштовуватися відповідно до потреб та цілей організації[4].

Віртуальне стратегічне планування ЗЕД має кілька переваг, зокрема можливість залучати членів команди з різних місць, зручність відсутності фізичних зустрічей і можливість заощадити час і ресурси. Однак важливо переконалися, що віртуальні дії розроблені та ефективно сприяються, щоб максимізувати участь та залучення [5]. Це може передбачати надання чітких інструкцій і вказівок, встановлення чітких очікувань щодо участі та використання інструментів і платформ, які прості у використанні та доступні для всіх членів команди. Ось кілька прикладів діяльності зі стратегічного планування ЗЕД, яку організації можуть включити у свій процес:

– Сегментація клієнтів передбачає поділ клієнтів організації на різні групи на основі їхніх потреб, уподобань чи інших характеристик. Це може допомогти організації адаптувати свої продукти чи послуги для кращого задоволення потреб кожного сегмента клієнтів.

– Аналіз конкуренції передбачає аналіз конкурентів організації та розуміння їхніх сильних і слабких сторін. Це може допомогти організації визначити сфери, де вона може виділитися серед своїх конкурентів і розвинути конкурентну перевагу.

– Аналіз ринку передбачає аналіз цільового ринку організації та розуміння потреб і переваг її клієнтів. Це може допомогти організації розробити маркетингові стратегії, які будуть ефективними для досягнення та залучення цільового ринку.

– Розподіл ресурсів передбачає визначення того, як ресурси організації (такі як гроші, час і персонал) будуть використані для досягнення її цілей і завдань. Це може включати створення бюджету, розподіл персоналу для виконання конкретних завдань або визначення зовнішніх ресурсів, які знадобляться для досягнення цілей організації.

Стратегічне планування ЗЕД є важливим процесом, який допомагає організаціям розробити довгострокове бачення та створити план його досягнення. Воно передбачає аналіз поточної ситуації в організації, встановлення цілей і завдань, розробку плану дій і оцінку прогресу.

Існує багато різних заходів, які можна включити в процес стратегічного планування ЗЕД, включно з базовими видами діяльності, як-от

стратегічний аналіз і визначення стратегічного напрямку ЗЕД. Організаціям важливо обирати заходи стратегічного планування ЗЕД, які найкраще відповідають їхнім потребам і цілям, щоб забезпечити успішний процес стратегічного планування.

Список використаних джерел

1. Євтушенко В. А., Ляшевська В. І., Чупринюк Ю. В. Дослідження та вдосконалення стратегічного планування зовнішньоекономічної діяльності підприємства // БИ. 2020. №6 (509). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/doslidzhennya-ta-vdoskonalennya-strategichnogo-planuvannya-zovnishnoekonomichnoyi-diyalnosti-pidpriemstva> (дата звернення: 03.04.2023).
2. Євтушенко, В., Шуба, Т., & Подлипян, І. (2021). БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗДІЙСНЕННЯ ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ. Економіка та суспільство, (33). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-4>
3. Жигалкевич, Ж., & Драгомощенко, А. (2021). Стратегічне планування зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Економіка та суспільство, (33). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-27>
4. Морозова І. В. Стратегічне управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств. Приазовський економічний вісник. 2019. №6. С. 17–23.
5. Meredith Hart. 9 Strategic Planning Models and Tools for the Customer-Focused Business. <https://blog.hubspot.com/sales/strategic-planning-model>

УДК 340.13.11.01

Бобирєв О. Ю.,
*аспірант факультету економічних наук,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна*

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

В контексті сучасних глобалізаційних процесів перспективи розвитку будь-якої країни залежать від спроможності держави забезпечити збалансування розвитку економіки, соціальної сфери та збереження екологічного середовища, від здатності мобілізувати інтелектуальний, науковий та технологічний потенціал суспільства для досягнення цієї

мети шляхом широкого запровадження інновацій в усі сфери життєдіяльності суспільства. Такий підхід дає змогу реалізовувати політику сталого економічного розвитку країни. Нині в Україні сталий розвиток економіки не здійснюється належним чином через брак розуміння організації процесу, узгодженості між гілками влади та відсутності розвиненої інноваційної інфраструктури.

Будівельна галузь є однією із найскладніших галузей економіки нашої держави, оскільки має цілий ряд специфічних ознак, котрі можна поділити за двома напрямками впливу. Перший включає специфіку будівельної продукції, а другий – виробничий процес. До першого напрямку, слід віднести: нерухомість об'єктів, індивідуальність об'єктів, трудомісткість продукції, матеріаломісткість продукції. До другого – технології будівельного виробництва, природні умови зведення об'єктів, тривалість виробничого циклу, залучення співвиконавців

Проте, незважаючи на високу значущість будівельної галузі в державній економіці, за останні десятиліття не була сформована чітка державна політика, спрямована на забезпечення умов і гарантій для всіх учасників житлово-будівельних відносин, затвердження напрямів реалізації сучасних інноваційних технологій та організаційно-економічних механізмів розвитку житлового будівництва, стабілізацію галузі тощо.

Інноваційна діяльність є цілим комплексом наукових, технологічних, виробничих, організаційних, фінансових і комерційних заходів, сукупність яких приводить до інновацій у вигляді нового або вдосконаленого продукту [1, с. 42].

Отже, до основних ознак інноваційної діяльності слід віднести такі:

1) основним предметом є впровадження наукових досліджень і розробок у виробництво й соціальну сферу, а також використання та комерціалізація результатів;

2) об'єктом є нематеріальні блага, тобто результати інтелектуальної діяльності (результати наукових досліджень і розробок), які доводяться до стану інноваційного продукту та впроваджуються як інновації;

3) має довгостроковий характер;

4) властивий високий ступінь непередбачуваності наслідків та результатів, що дає змогу говорити про її ризиковий характер;

5) припускає фінансування робіт із реалізації інноваційного проекту щодо впровадження та використання результатів наукових досліджень і розробок, тобто супроводжується інвестуванням грошових коштів у нематеріальні об'єкти, що фактично становить інший елемент предмета інноваційної діяльності;

6) викликає позитивні соціально-економічні зрушення;

7) одним із результатів її здійснення є підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання та продукції, що ними випускається на базі реалізації інновацій.

Інноваційна діяльність охоплює такі основні різновиди робіт:

1) розроблення проєкту реалізації об'єкта інтелектуальної діяльності (інноваційного проєкту) в межах створення інноваційної розробки;

2) підготовчі роботи зі впровадження об'єкта інтелектуальної діяльності, в результаті виконання яких об'єкт інтелектуальної власності набуває характеристик інноваційного продукту (конструкторські, інженерні, технологічні, випробувальні тощо);

3) фінансування робіт із реалізації інноваційного проєкту щодо впровадження та використання результатів наукових досліджень і розробок, тобто інвестування коштів у нематеріальні об'єкти;

4) впровадження або використання інноваційного продукту [2, с. 44].

Інноваційна діяльність вивчається здебільшого у взаємозв'язку з інноваціями, інноваційним процесом, оскільки більшість науковців спочатку надає визначення й проводить дослідження поняття «інновація». Однак ці поняття є різними за своїм значенням. Поняття «інновація» та «інноваційна діяльність» перебувають у постійному взаємозв'язку, доповнюючи одне одного залежно від певного етапу розвитку.

Таким чином, для успішної реорганізації виробничої сфери економіки України необхідно, в першу чергу, забезпечити високотехнологічне, оснащене сучасною технікою будівельне виробництво з високим рівнем управління та із відповідним забезпеченням будівельними матеріалами, виробами й конструкціями.

Виходячи з такої послідовності взаємопов'язаних рівнів ієрархії від держави до підприємства, можемо зробити висновок, що взаємопов'язаним фактором управлінської ланки є сформована повнофункціональна система інноваційних процесів, адже лише за наявної підтримки держави на всіх етапах інноваційної діяльності підприємства національна економіка отримуватиме приріст конкурентоспроможності, що приведе до зростання економічної стабільності країни загалом.

Сьогодні вимагають першочергової державної підтримки інноваційна діяльність та пов'язані з нею науково-дослідні й науково-конструкторські розробки. Чим більше держава буде зацікавлена у стимулюванні інноваційної активності підприємств, тим більше вона матиме шансів вийти на новий якісний рівень розвитку економіки національного господарства. Необхідно докорінно змінити виробництво та підвищити його ефективність задля входження у світову економіку, суттєво зміцнити свої позиції на зовнішніх ринках, увійти до числа лідерів світового експорту [3, с. 446].

Країна потребує інноваційного прориву, що фокусується на створенні виробничих кластерів, які дадуть змогу випускати продукцію з новими споживчими.

Список використаних джерел:

1. Інновації: понятійно-термінологічний апарат, економічна сутність та шляхи стимулювання : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 118 с.
2. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрямки підвищення : монографія / за заг. ред. О.Г. Янкового. Одеса : Атлант, 2013. С. 44-47
3. Гальчинський А.С., Гесць В.М., Семиноженко В.П. Україна: наука та інноваційний розвиток. Київ : Наукова думка, 1997. 446с.
4. Проблеми управління інноваційним розвитком підприємства у транзитивній економіці : монографія / за заг. ред. С.М. Ілляшенка. Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. 582 с.
5. Мендрул А.Г. Формы и приоритеты инновационного процесса в контексте государственного регулирования. Инновации. 2007. № 8. С. 57-59.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ: ОСВІТА ТА СУСПІЛЬНІ НАУКИ

Підсекція:

➤ СТАЛИЙ РОЗВИТОК УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

<i>Мещанінов О. П.</i> Е-університет та коеволюція університетської спільноти.....	1
<i>Кірей К. О.</i> Ефективність дистанційного навчання у підготовці майбутніх ІТ-фахівців: аналіз та перспектива.....	4
<i>Дінжос Р. В., Манькусь І. В.</i> Моделювання інноваційного освітнього середовища університету на принципах взаємозв'язку між наукою та освітою	6
<i>Манькусь І. В., Дармосюк В. М.</i> Миколаївський національний аграрний університет. Формування дизайнерських якостей майбутнього викладача природничо - математичних дисциплін.....	9
<i>Недбаєвська Л. С., Васильєва Л. Я.</i> Дизайн освітнього середовища НУШ на засадах STEM-орієнтованого підходу.....	13

Підсекція:

➤ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ФІНАНСИ, ОБЛІК, ПІДПРИЄМНИЦТВО

<i>Белінська С. М., Кишенько С. В.</i> Особливості взаємозв'язку обліку і оподаткування адвокатської діяльності та організаційно-правових форм її здійснення	16
<i>Брикульський В. В.</i> Обліково-аналітичне забезпечення витрат на підприємстві	21
<i>Великий Ю. В.</i> Інноваційний розвиток машинобудівельного підприємство в умовах війни	24
<i>Dranus Valentyn, Prokopyshyn Oksana</i> Problems of tax liabilities administration and ways to solve them.....	26

<i>Дранус В. В., Заворотченко М.</i> Вплив процесів фінансової глобалізації на розвиток страхового ринку в Україні	29
<i>Дранус В. В., Тягнибедіна Я.</i> Податкова політика держави і її вплив на розвиток малого і середнього бізнесу в Україні	31
<i>Дранус В. В., Харенко К.</i> Проблемні питання адміністрування податків.....	34
<i>Колеватова А. В.</i> Сучасні погляди на економічний розвиток та відтворення економічних відносин	36
<i>Колеватов А. С.</i> Фінансові результати підприємства: поняття та особливості їх відображення у звітності	41
<i>Кубатко В. М.</i> Продовольчий потенціал підприємства як економічна категорія	44
<i>Моргун К. В.</i> Класифікація витрат на підприємстві	48
<i>Решетнік Ю. В.</i> Бівалютні конфлікти: комплексний підхід до розв'язання	52
<i>Руденко Н. О.</i> Використання а/в-тестування для аналізу даних в маркетингових дослідженнях	55
<i>Ужва А. М.</i> Аграрний бізнес як соціально-економічна система в контексті економічних учень.....	58
<i>Фарапонов Г. А.</i> Стан політики держави на ринку небанківських фінансових установ під час війни	63

Підсекція:

➤ ТЕОРЕТИЧНІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

<i>Брядко А. А.</i> Забезпечення функціонування національного господарства в розрізі військово-політичних загроз	65
<i>Будянська Ю. Д., Євчук Л. В.</i> Особливості розвитку мікропідприємництва в Україні	67
<i>Верланов Ю. Ю.</i> Місцеві еліти і розвиток в умовах децентралізації ..	70
<i>Гусаков Ю. В., Євчук Л. А.</i> Актуальність використання зарубіжного досвіду створення спеціальних економічних зон для розвитку економіки України.....	76

<i>Дранус Л. С., Матвєєва В. М.</i> Фактори управління внутрішнім боргом України	78
<i>Дранус Л. С., Трушкіна Н. В.</i> Управління аграрними підприємствами на засадах соціальної відповідальності	81
<i>Євчук Л. А.</i> Причини гальмування розвитку індустріальних парків в Україні.....	84
<i>Євчук Л. А., Пікус Я. І.</i> Особливості управління запасами готової продукції суб'єктів підприємництва	86
<i>Ishchenko Nataliia</i> The role of higher education in national recovery of Ukraine: strategies for economic development.....	91
<i>Лопатін А. О.</i> Вплив штучного інтелекту на персоналізацію в електронній комерції: поєднання технологій та психології самосприйняття покупців.....	95
<i>Лункіна Є. М., Лункіна Т. І. Е</i> Формування корпоративної соціальної відповідальності.....	96
<i>Нетудихата К. Л.</i> Становлення, розвиток та коеволюція концепції регіональних інноваційних систем	100
<i>Опанасенко Л. А.</i> Е-університет та коеволюція університетської спільноти Етичні критерії в управлінні персоналом організації та їхня роль в умовах війни: психологічний аспект.....	106
<i>Прядко І. В.</i> Взаємозв'язок трудової міграції та економічного зростання країни	108
<i>Фертікова Т. М.</i> Державна фінансова підтримка суб'єктів малого бізнесу в умовах війни	112
<i>Прядчик В. І.</i> Організаційно-економічний механізм управління підприємством	115
<i>Медведєв В. О.</i> Етапи стратегічного планування зовнішньоекономічної діяльності підприємства	117
<i>Бобирєв О. Ю.</i> Інноваційний розвиток будівельного підприємства як основа забезпечення конкуренто-спроможності.....	121

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Редактор *О. Михайлова*
Комп'ютерна верстка, дизайн обкладинки *К. Гросу-Грабарчук*
Друк *С. Волинець*. Фальцювально-палітурні роботи *О. Мішалкіна*.

Підп. до друку 30.10.2024.
Формат 60 × 841/8. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 7,6. Обл.-вид. арк. 6,7.
Тираж 10 пр. Зам. № 6902.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81,
e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідectво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2020.